

ორგანო სპ. სოც.-დემ. პარტიის საზღვარ-გარეთელ ბიუროსი.

Organe du Bureau à l'Étranger du parti Social-démocrate de Géorgie.

832

1950

რვაენი

ფრთვა

“NOTRE DRAPEAU”

Directeur: MICHEL STOUROUA.

N° 6

პარტიო

მ ა ო ბ ო

Paris.

1950

26 მ ა ი ს ი

ეს არის ჩვენი დროშა, დროშა მთელი ქართველი ერის, ყველა მისი შემადგენელი ნაწილების.

26 მაისი, დღე საქართველოს აღდგომის, თავისი ყოფაცხოვრების მის უკუაზე მოწყობის, მსოფლიო ასპარეზზე გამოსვლის და თავისი ახალი სიტყვის საკაცობრიო ოჯახში შეტანის.

26 მაისმა დაბადა ახალი საქართველო, ახალი ხალხი, ძველი და თანამედროვე თვისებების გამაერთიანებელი და ახალი ერის შემქნელი.

აი ამ საქართველოს დღეს მისი მტერი ებრძვის, უცხო ნიადაგზე ძალით გადაყავს, მაგრამ ამათ, ის დგას ურყევად და მედგრათ თავის ისტორიულ საფუძველზე და არ ივიწყებს არც შორეულს, არც ახლო წასულს.

დღეს ქართველი ერი დაობლებულია, დაფიქრებულია; ის სულგანაბული და იმედით სავსე უცდის დროს, როცა 26 მაისი გამოანათებს და მის ქვეშ ის დიდის ზეიმით კვლავ თავს მოიყრის.

ქართველი ერი მრავალ შემოსევას გადაურჩა, მისი დღევანდელი ჭირი არ ახალია, ძველია; ის უცხო უღელს მუდამ თავს აღწევდა ერთი საშუალებით—თავისი ურყევი ნებისყოფით, ხასიათის სიმაგრით და თავისთავის ერთგულებით. მან გვაჩვენა თავისი მაგალითით როგორ უნდა ჭირსა შიგან გამაგრება და უეჭველათ ის გადაიტანს დღევანდელ ჭირ-ვარამსაც და თავს დააღწევს მას ჯანსაღი და გამარჯვებული.

საერთაშორისო ურთიერთობა დღეს ყალიბდება ჩვენი მტრის წინააღმდეგ; შორს არ არის ის დრო, როცა მოსკოვი მის წინაშე დაიჩოქებს და ჩვენ ჩაკეტილ სამშობლოს კარები გაღებს.

26 მაისი არის ქართველი ერის ლამპარი, მისი მანათობელი ვარსკლავი, მისი სავალი გზა-კვალი და გამარჯვებამდე მიმყვანი...

ეს არის ჩვენი დროშა, დროშა მთელი ქართველი ერის, ყველა მისი შემადგენელი ნაწილების.

26 მაისი, დღე საქართველოს აღდგომის, თავისი ყოფაცხოვრების მის ჭკუაზე მოწყობის, მსოფლიო ასპარეზზე გამოსვლის და თავისი ახალი სიტყვის საკაცობრიო ოჯახში შეტანის.

26 მაისმა დაბადა ახალი საქართველო, ახალი ხალხი, ძველი და თანამედროვე თვისებების გამაერთიანებელი და ახალი ერის შემქნელი.

აი ამ საქართველოს დღეს მისი მტერი ებრძვის, უცხო ნიდაგზე ძალით გადაყავს, მაგრამ ამოთ, ის დგას ურყევად და მედგრათ თავის ისტორიულ საფუძველზე და არ იეიწყებს არც შორეულს, არც ახლო წასულს.

დღეს ქართველი ერი დაობლებულია, დაფიქრებულია; ის სულგანაბული და იმედით საგსე უცდის დროს, როცა 26 მაისი გამოანათებს და მის ქვეშ ის დიდის ზეიმით კვლავ თავს მოიყრის.

ქართველი ერი მრავალ შემოსევას გადაურჩა, მისი დღევანდელი ჭირი არ ახალია, ძველია; ის უცხო უღელს მუდამ თავს აღწევდა ერთი საშუალებით—თავისი ურყევი ნებისყოფით, ხასიათის სიმაგრით და თავისთავის ერთგულებით. მან გვაჩვენა თავისი მაგალითით როგორ უნდა ჭირსა შიგან გამაგრება და უეჭველათ ის გადაიტანს დღევანდელ ჭირ-ვარამსაც და თავს დააღწევს მას ჯანსაღი და გამარჯვებული.

საერთაშორისო ურთიერთობა დღეს ყალიბდება ჩვენი მტრის წინააღმდეგ; შორს არ არის ის დრო, როცა მოსკოვი მის წინაშე დაიჩოქებს და ჩვენ ჩაკეტილ სამშობლოს კარები გაუღება.

26 მაისი არის ქართველი ერის ლამპარი, მისი მანათობელი ვარსკლავი, მისი სავალი გზა-კვალი და გამარჯვებამდე მიმყვანი...

ნაციონალური საკითხი

დ ა

რუსის ემიგრაცია.

ამჟამათ რუსის ემიგრაციაში დიდი მითქმა-მოთქმაა ნაციონალურ საკითხზე, რა ურთიერთობა დამყარდეს რუსეთში მომწყვდევულ სხვადასხვა ერთა შორის შემდეგ მათი განთავისუფლებისა საბჭოთა უღლისაგან. ამ ნიადაგზე უკვე ჩამოყალიბდა ორი ბანაკი: შემარჯვენნი სავსებით დგანან ძველ გზაზე. მათთვის ნაციონალური საკითხი არ არსებობს, არსებობს მხოლოდ რუსეთის სახელმწიფო და მისი აღდგენის საკითხი. შემარცხენნი სცნობენ ნაციონალური საკითხის არსებობას და მას სპირიან თავისებურათ—ერთა ფედერაცია ერთადერთი გამოსავალია არსებული ჩიხიდანო. ასე რომ ორივე ბანაკისათვის არ არსებობს ერთა უფლება თვითგამორკვევის, თვით გადაწყვეტის თავისი ეროვნული არსებობის და სუვერენობის.

ამ არეულ-დარეული აზროვნებისაგან გამოსავლის მოხაზვა და ერთი საერთო ნაციონალური პლატფორმის გამოშუშავება დგას დღის წეს-რიგში.

არის ორგვარი იმპერიალიზმი, უცხო ერთა დაპყრობა და თავის შინაყმებათ გადაქცევა. ერთია აზიური, მეორეა ევროპიული. პირველის ნიშნობლივი თვისებაა გააფართოვოს თავისი ტერიტორია, დაიპყრას რაც შეიძლება მეტი მიწა-ადგილი და იცხოვროს მათ ხარჯზე. მონგოლები თავიდანვე გამოვიდნენ ამ დროშით, დაიპყრეს რუსეთი და მრავალი სხვა ერები. ეს მონგოლური იმპერიალიზმი ბოლოს გადაედვა განთავისუფლებულ რუსეთს და იწყება მისი შეუჩერებელი გაფართოება, მრავალ უცხო ტერიტორიაზე და ერებზე გაბატონება. ეს იმპერიალიზმი სრულიად არ გამომდინარეობს შინაგანი საცხოვრებელი მოთხოვნისაგან, ეკონომიური აუცილებლობით, ტერიტორიული სივიწროვით; არა, პირიქით, რუსეთს მიწა-ადგილი ვრცელი ქონდა, საკმელ-სასმელი რამდენიც უნდოდა, ტერიტორიალური გაჭირება არასოდეს

არ ქონებია და თუ მაინც თავის სახლვრებში არ ეტეოდა, ამის მიზეზია მონგოლური პსიქოლოგიის თავისათ აღიარება, მონგოლთა მაგალითის თავის საგარეო პოლიტიკათ მიღება. აი ეს ხაზი გრძელდება დღევანდლამდე, მას გაყვევ საბჭოთა ტირანებიც. წასულ ომში არც ერთ გამარჯვებულ სახელმწიფოს სხვისი ტერიტორია არ შემოუერთებია, სხვისი მიწა-წყალი არ დაუპყრია; ერთად ერთი გამონაკლისია რუსეთი, საბჭოთა სახელმწიფო, რომელმაც შემოიერთა მის ირგვლივ მდებარე პატარა სახელმწიფოები პირდაპირ ომით და გაიხადა მის თანამგზავრათ სხვა ერები შინაგანი აფეთქებით, კომუნისტური სახელმწიფო წყობილების დაარსებით, მათი ნაციონალური სუვერენობის მოსპობით.

ასეთია აზიური იმპერიალიზმი.

სავსებით სხვა სახისაა ევროპიული იმპერიალიზმი. ეს გამომდინარეობს ეკონომიური განვითარებისაგან, ვაჭრობა-მრეწველობის გაფართოების და გაზრდისაგან, რაიცა იწყება დასავლეთში მეთექვსმეტე საუკუნიდან. დამუშავებულ საქონელს ეჭირვება შესაფერი ბაზარი, უცხოეთში გატანა და გასაღება. იწყება კოლონიალური პოლიტიკა, აზიასა და აფრიკაში გადასვლა და იქ ახალი ტერიტორიების და ხალხების დაპყრობა. ინდოეთი დაიპყრო ლონდონის ვაჭართა კლასმა და ის მას მართავდა საუკუნეთა განმავლობაში. მხოლოდ ვასული საუკუნის შუაში მათ ინდოეთი გადასცეს მოსავლელათ და საბატონოთ ინგლისის მთავრობას. ამ ეკონომიურ აუცილებლობას მისდევდა ევროპის ყველა ინდუსტრიალური სახელმწიფო. საფრანგეთს არავითარი კოლონია არ ქონებია, გარდა ალჟირისა, 1870 წლამდე, როცა იფეთქა რევოლიუცია და დამყარდა დემოკრატიული რესპუბლიკა. მაგრამ რაკი იწყება გაზრდა ინდუსტრიის, ძებნა ბაზრის, საფრანგეთის დემოკრატია იწყებს კოლონიალური პოლიტიკის წარმოებას, იჭერს მრავალ სხვის ტერიტორიას, ქმნის თავის კოლონიებს. დემოკრატია თუ არა დემოკრატია ერთნაირათ ასრულებენ მრეწველობის ბრძანებას და მის სამსახურში დგებიან.

უკანასკნელი ომისაგან დასავლეთმა გააკეთა სრულიად სხვა დასკვნა, ვინემ რუსეთმა. ინგლისი გამოვიდა ინდოეთიდან, საფრანგეთმა შექმნა თავის კოლონიებთან კავშირი, მათვის ფართე თვითმართველობის მინიჭებით, ხოლო ზოგის

საცხებით განთავისუფლებით. მოიშალა ძველებური საკლ-
ლონიო ექსპანსია, უცხო ერების და ტერიტორიების ძალით
დამორჩილება. დასავლეთის ბურჟუაზიამ ახლა დაინახა,
რომ ნივთიერი გაფართოვება შესაძლებელია მოლაპარაკე-
ბით. შეთანხმებით, ხელშეკრულებათა დადებით და მისი
საგარეო პოლიტიკაც ამ გზას გაყვა.

ამნაირათ, დღევანდელი ნაციონალური მსოფლმხედვე-
ლობა მიიმართება ერთი გზით, ეს გზაა—ერთი უნდა იყოს თა-
ვისუფალი და მათ შორის ჩამოვარდეს თანხმობა და მეზო-
ბლური ურთიერთობა. ეს აზროვნება დღეს საყოველთაოთ
გავრცელებული და მიღებულია. ამას არ იღებენ მხოლოდ
საბჭოები, ის არ შორდება აზიურ იდეოლოგიას.

სად არის რუსის ემიგრაცია? აქვს მას რაიმე პოზიცია
ამ რთულ საკითხში? არავითარი ახალი, როგორათაც ფიქ-
რობდენ და სწერდენ ძველათ, ამ ოცი წლის წინეთ, განაგრძო-
ბენ იმავე ხაზს ანლაც. დღეს ამ დამორჩილებულ ერთა
მსოფლიო გამოღვიძების ხანაში, როცა არა მარტო ცნობი-
ლი, აგრეთვე უცნობი ხალხები მრავალფეროვანი კანისა აფ-
რიალებენ დროშას თავისუფლებისას—რუსის ემიგრაცია
აზროვნებს ძველებურათ, არავითარ დროშას რუსეთის და-
მორჩილებულ ერებისათვის არ აღმართავს. დრო კი არის ეს
საერთო სავალი გზა გამოინახოს და ყველა ანტიბოლშევიკურ
იფენები ხელი-ხელ ჩაკიდებული მას გაყვენ. ამის პირველი
მაგალითი მოცემულია საქართველოს სოც.-დემოკ. პარტიის
მიერ, რომლის პროექტი იქნა ჩვენს ჟურნალში გამოქვეყნე-
ბული და შიგ ყველა ერის დემოკრატიის შესათანხმებელი
პლატფორმა ბოძებულია (იხ. «ჩვენი დროშა» № 3). აქ გამო-
თქმული დედა-აზრების გაზიარება ეროვნულ საკითხში კარს
უღებს ყველა არა-რუს ერებს საბჭოთა იმპერიისა რუსის
ერთან მოთანხმებისა მისი დღევანდელი უღლისაგან განთა-
ვისუფლებისთანავე. რუსის ემიგრაცია მოვალეა გამოინახოს
ეს საერთო ენა, იცნოს ერთა არსებობა და მათი თავისთავზე
ბატონობა.

ნ. ე.

რუსეთი და საქართველო.

1. ერთი საუკუნის განმავლობაში საქართველო შეადგენდა პოლიტიკურათ ნაწილს რუსეთის იმპერიისა, მაგრამ ის არასოდეს არ იყო გაერთიანებული რუსეთთან ნაციონალურათ, კულტურულათ, სოციალურათ და ეკონომიურათ.

2. რუსეთში გლეხებს არ ქონდათ მიწის კერძო საკუთრება, ისინი ფლობდენ მიწას საერთოთ, წოდებული ობშჩინა, მაშინ როდესაც საქართველოში გლეხობას ქონდა მიწა კერძო საკუთრებათ.

3. რუსეთში გაბატონებული კლასებიც კი თავის მამულების მესაკუთრეთ გახდენ მხოლოდ მე-18 საუკუნის ბოლოდან, მეფე ეკატერინე მეორის კანონებით. საქართველოში კი კერძო საკუთრება განვითარდა უძველესი დროიდან, ქრისტეს წინ.

4. ამნაირათ, რუსეთი არასოდეს არ იცნობდა ფეოდალურ საკუთრებას და ფეოდალურ რეჟიმს. მთელი ქონება, უძრავი თუ მოძრავი, ისე როგორც თვით მცხოვრებნი იქ ეკუთვნოდა მთავრობას, რომელიც განაგებდა ყოველივეს თვითმპყრობელი ძლიერებით.

5. რუსეთის სოციალური წყობა მისდევდა აზიის წყობას, ხოლო საქართველოში სოციალური ცხოვრება აეწყო ევროპის გეზით.

6. რუსეთის ოკუპაციას და ბატონობას საქართველოში ერთი საუკუნის განმავლობაში არ მოუხდენია არავითარი ცვლილება საქართველოს სოციალურ წყობაში. რუსეთს არც კი უცდია მისი დანგრევა და მის ალაგას რუსეთის სოციალური წყობის გაბატონება. პირიქით, თვით რუსეთი ცდილობდა გადასხვაფერდეს ეკონომიურათ და პოლიტიკურათ თანახმათ ევროპიული სისტემისა.

7. 1917 წლიდან ბოლშევიკურ რევოლიუციამ მოსპო ეს პოლიტიკური და სოციალური მიდრეკილება, დააბრუნა რუსეთი უკან და აღადგინა ძველი აზიური სოციალური წყობა. ახალმა მთავრობამ, როგორც ძველმა, ხელში ჩაიგდო მთელი ქონება, მოძრავი თუ უძრავი, მთელი კერძო საკუთრება, არა მარტო მემამულეთა, არამედ გლეხებისა, საერთოთ ყველა კერძო წვრილი საკუთრება. კრემლი და მისი მოხელენი გახდენ უმაღლესი მფლობელი ერის მთელი სიმდიდრის.

8. საქართველო, პირიქით, გამოეყო რუსეთს პოლიტიკურათ და განაგრძო მსვლელობა სოციალური სისტემის გზაზე ევროპიული გაგებით. მან აღიარა ერის ცხოვრების საფუძვლათ მიწის წვრილი საკუთრება, აღკვეთა მემამულეთა სხვილი საკუთრება და ის გაყო უმიწაწყლო გლეხებს შორის. ეს დიდი რეფორმა, გატარებული განსაკუთრებითი კანონებით იქმნა მიღებული თვით მემამულეებისაგან სრულიად უპროტესტოთ: ქართველ თავად-აზნაურობამ თავის საკუთარი ინტერესები შესწირა შესანიშნავი თავისდადებით ერის ერთიანობას. რაიცა არის მეტათ იშვიათი მოვლენა ისტორიაში.

9. საქართველოს სახელმწიფომ გამოაცხადა ნაციის საკუთრებათ ქონება, რომელსაც წინეთ ფლობდა რუსეთის მთავრობა საქართველოში, მისი ტყეები, საბალახოები, საგანგებოთ დამუშავებული მამულები, მთა-მადნები, წყლები და მისვლა-მოსვლის საშუალებანი.

10. ამნაირათ, საქართველოში დამყარდა რეჟიმი თანხმობის და დაკავშირების კერძო და სახელმწიფო ეკონომიას შორის, წინააღმდეგ რუსეთში შემოღებულ ბოლშევიკურ-აზიურ რეჟიმისა.

11. ეს ახალი სოციალური და ეკონომიური წყობილება დაადასტურა მთელმა ერმა. არავითარი ბრძოლა მის წინააღმდეგ არ დაწყებულა, არც იდეური, არც პოლიტიკური. ის განვითარდა ერის დამოუკიდებლობის და სუვერენობის ჩარჩოში, რითაც განხორციელდა ქართველი ხალხის პოლიტიკური და სოციალური მთლიანობა.

12. დამოუკიდებელი საქართველოს სამი წლის არსებობის შემდეგ 1921 წ. საბჭოთა რუსეთმა გაუფრთხილებლათ და ომის გამოუცხადებლათ უეცრათ თავს დაესხა და ექვსი კვირის ომის შემდეგ დაიპყრო. ქართველი ერის ნაციონალური, პოლიტიკური და სოციალური ცხოვრება გააქრო ძალით შემოსეულ მტერმა და მის ალაგას დაამყარა რეჟიმი ბოლშევიკურ-აზიური.

13. ბრძოლა რუსეთის წინააღმდეგ მაინც გრძელდება. საქართველოს მცხოვრებლებმა, იარაღით ხელში აჯანყდა საბჭოების მართველობის წინააღმდეგ 1922, 1924, 1928—1932 წლებში, ხოლო არალეგალური საიდუმლო პროპაგანდა ერში დღევანდლამდე გრძელდება.

14. ქართველი ხალხი ღრმა იმედით ელოდება მოსკოვის ძალადობის გაუქმებას, რუსეთის უღლის დამტკრევას და თავისუფალი სუვერენული საქართველოს აღდგენას.

მცირე შენიშვნები

ლილ ა მ მ მ მ ზ ე ე.

ვოლტერი თუმცა თვით ჩინებული ისტორიკოსი იყო, მაგრამ ეს მას ხელს არ უშლიდა უღმრთელი სარკაზმით მოეხსენებია ისტორიკოსების მიუდგომლობა. დიდი ფილოსოფოსი თავის დაფასებაში მართალია: ჰუმანიტარულ მეცნიერების დარგში ისტორია ყველაზე დასახიჩრებული გამოდის ლაბორატორიიდან.

ცხადია, რომ ამის ბრალი მართლმემატიანეთ არ ედება; წარსულის მიუდგომელათ დაფასების სიძნელე თვით ამავე საგნის ბუნებაშია; განვილილს ცხოვრების ქარი, შემოდგომის დამუკნარ ფოთლებივით, დავიწყების უფსკრულისაკენ სწრაფად მიაქანებს; ადამიანის მესხიერება ძალზე მოკლეა; მას წარმოუდგენელი სიჩქარით ავიწყდება ავი და კარგი, უირი და ლხინი და ამიტომ ხელმეორეთ მათი განცდა ადამიანის ფსიხიკას არ ეგუება; წარსულიდან მხოლოდ აჩრდილი რჩება და ისეც ძლიერ მკრთალი.

მართალია ცხოვრებაში არაფერი არ იკარგება და განვილილი ხშირად ღრმა ნაკვალევს სტოვებს; რჩება აგრეთვე თაობათა მოგონებანი—ეგრეთ წოდებული პირველი წყაროები; მხოლოდ მთელი ეს ისტორიული მასალა, ძველი თაობის ნაანდერძევი, იმდენათ გაქუნთილია პირადი განწყობილებით, რომ მასში ყოველისფერია გარდა ისტორიული სინამდვილისა: რაც კარგათ ჩატარდა მოგონებათა ავტორის დამსახურებაა, რაც კი «ჩაფლავდა» ეს სხვების ანგარიშზეა. გადახედეთ გუშინდელ ამბების მემორიალებს, რომლებითაც წიგნის ბაზარია დამხვრჩვალი და თქვენ დაინახავთ, თუ როგორი მიუდგომლობით იწერება ისტორია.

აშკარაა, რომ ამ გზას ჩვენი ქვეყნის ისტორიაც ვერ აცდება. რაც საქართველოში დღემდე ახლო წარსულზე დაიწერა, ეს არსებულ რეჟიმის და მის მეთაურთა აპოლოგიაა. ბერიას «გამოკვლევით» გასულ საუკუნის მე-90 წლებში დაწყებული დიდი ხალხოსნური მოძრაობა, რომლის გავლენამ კავკასიის ქედი გადალახა და რუსეთშიდაც სახელი გაითქვა, თურმე სტალინის საქმე ყოფილა; რომ სტალინი ამ მოძრაობის დაწყებისას, პატარა სოსოს სახელწოდებით, გორის ქუჩებში სხვა ბავშვებთან კენჭაობდა, ეს «ისტორიკოს»

ბერიასთვის უმნიშვნელო დეტალია; ბოლშევიკი რა ბოლშევიკია თუ «დარტყმითი წესით» ისტორიულ სინამდვილეს ვერ შესცვლის.

მეორე «მკვლევარი» ვილაც ქუთათელი თავის ისტორიულ რომანში «პირისპირა»^{*)} ისტორიის სამსჯავროს წინაშე გვაყენებს ჩვენ და მათ; სამსჯავროს განაჩენი წინასწარ გამოტანილია: ბოლშევიკები იძლევიან გმირებს და თავისუფლებისათვის თავდადებულთ, ჩვენ კი—რეაქციის ბურჟებს და ხალხის მოღალატეებს.

სამართლიანობა მოითხოვს აღინიშნოს, რომ ისტორიის ფალსიფიკაცია ბოლშევიკების პრივილეგიას არ წარმოადგენს; ეს საერთო მოვლენაა. მაგალითისათვის ავიღოთ 26 მაისი. მთელი საქართველო სასოებით იგონებს დამოუკიდებლობის გამოცხადების დღეს. ამ გრძნობაში ჩვენი ერთი გაერთიანებულია; მხოლოდ ამ აქტის წარმოშობის ისტორიული მიზეზების ახსნა და მისი განაღდების პირობების დახასიათება, მის რიგებს შლიან.

რატომ?

იმიტომ, რომ ეს პოლიტიკურ ბრძოლის ასპარეზია, სადაც მწვავე პარტიული და ჯგუფური ურთიერთობის გამო მოვლენებისადმი ობიექტიური მიდგომა შეუძლებელია; პოლიტიკური ბრძოლა, მსგავსათ სარწმუნოებრივისა, ყველა სხვა ბრძოლებზე უფრო სასტიკი და უღმობელია; ომიანობა^{**)}—ტერიტორიის და ბაზრის გამო დავაა; მხოლოდ ნივთიერზარაღს აყენებს მოწინააღმდეგე მოწინააღმდეგეს; პოლიტიკურ ბრძოლაში კი დამარცხებულს ღირსეული სიკვდილის უფლებაც ერთმევა; ფიზიკურად მოსპობამდე, მას ანადგურებენ მორალურად; ეს თანამედროვე ეპოქის თავისებურება არ არის; დასაბამიდან ეს ამნაირად მოდის; ისტორიულ განვითარების პროცესში ამ მხრივ არაერთი ცვლილება არ მომხდარა, ისე, როგორც ძველ საბერძნეთში და რომში, დღესაც ყველგან, განათლებულ ქვეყნებშიდაც, პოლიტიკურ ბრძოლის ტემპი პაროქსიზმამდე აღწევს და პარტიული ურთიერთობიდან სავსებით განდევნილია ადამიანობა, ლმობიერება და მორალი.

დაუბრუნდეთ 26 მაისს. რა არის ეს, თუ არა პარტიული დაბრმავება, როცა ამ დიდ ისტორიულ აქტს ჩვენი ერის ისტორიაში შემთხვევით მოვლენათ ნათლავენ?

*) ასეთია რომანის სახელწოდება.

**) სულ სხვაა ომიანობა—სადაც იდეოლოგიური მხარე, სჯარბობს.

ან კიდევ: განა პარტიულ სიძულვილს არ უნდა მიეწეროს ის გარემოება, რომ დამოუკიდებლობის გამოცხადება ვითარცა მდგომარეობით, მმართველ პარტიის თავზე ძალით მოხვეული პოლიტიკურ ნაბიჯათ გამოყავთ?

რომ მსგავსი დაფასება 26 მაისის მნიშვნელობას ამცირებს; რომ ძალდატანებაზე ლაპარაკი მას უკარგავს ქართველი ერის დიდი გამარჯვების ხასიათს, ამას ვინ დაგიდევს: მთავარია მოწინააღმდეგე პარტიას უკბინო, მისი დამსახურება დაამცირო, მას სახელი გაუტეხო და მასთან ანგარიში გაასწორო.

ჩვენთვის კი 26 მაისი ქართველი ერის ასი წლის ბრძოლის ლოლიკური დასკვნა და ამ ბრძოლის ბრწყინვალე დაგვირგვინებაა.

ანექსიის მეორე დღიდან დაწყებული ბრძოლა არასოდეს არ შეწყვეტილა; იცვლებოდა მხოლოდ, მდგომარეობის და მიხედვით, მისი გარეგნული გამოხატულება და მეთოდები.

ბრძოლის მიზანი იგივეა მაშინაც, როცა უკანასკნელ შეთქმულების დამარცხების შემდეგ, ერთ ერთ მისი მეთაურთაგანის თქმის არ იყოს, ქართული საქმე «რუსულ პოვოზკით» უნდა გაეტანათ.

იმავე მიზანს ისახავს გასულ საუკუნის ბოლოს აგორებული ეროვნული ტალღა, როცა მან ერთა თვითგამორკვევის უფლება თავის დროშაზე აღბეჭდა.

«თავისუფლება ომმა მოგვიტანა»-ო, ეს იგივეა, რომ ვთქვათ,—წვიმამ მოსავალი მოგვცაო: თუ მიწა დამუშავებული არ არის, წვიმას გარეული ბალახი ამოყავს.

მართალია, რომ პირველმა დიდ ომმა ჩვენი ეროვნული თავისუფლების შესაძლებლობა შექმნა, მაგრამ არ უნდა დავივიწყოთ, რომ იმავე ომმა მთელი კავკასია და საქართველო «გახულიგანებულ» მილიონიან რუსის ჯარის ტყვეობაში ჩააგდო.

განიარაღებული, საკუთარ ძალაზე დაყრდნობილი საქართველო, სასწაულით გადაურჩა გასაბჭოებას. ამ სასწაულათ უნდა ჩაითვალოს: თბილისის არსენალის აღება და იქიდან 30 ათასიან რუსის გარნიზონის განდევნა; შეიარაღებულ ეშელონების შემოსევიდან სატახტო ქალაქის დახსნა, მე-«სამასე ვერსტის» საარაქო ამბავი, ალექსანდროვის ბაღის შეიარაღებულ მიტინგის გარეკვა, ჟოროხზე ოსმალთა შემოსევის გენ. მაზნიაშვილის რაზმის და ვ. გოგვაძის ჯავშნოსანთა მიერ შეჩერება და ბევრი სხვა მართლაც საქმენი-სამგმირონი, რომლითაც 26 მაისს გზა გაეკაფა და იგი სამარადისოდ აღიბეჭდა ჩვენი ქვეყნის ისტორიაში.

დაუბრუნდეთ ჩვენი «რუბრიკის» ჩვეულებრივ საგანს—
საერთაშორისო მდგომარეობას.

ომი თუ ზავი; ეს ის საკითხია, რომელიც საშინელ სიმ-
წვავით უდგას მთელ კაცობრიობას.

თუ ომის ახლო მომავალში აუცილებლობაზე ძნელია
პასუხის გაცემა, სამაგიეროთ ერთი რამ აშკარაა: ორივე ბა-
ნაკი ომისათვის ციებ-ცხელებიან მზადებაშია.

მოსკოვისათვის ამ მიმართულებით არაფერი არ შეცე-
ლილა; სტალინის ომის მზადებისათვის არასოდეს ხელი არ
შეუშვია და მთელი მისი საქმიანობაც შინ თუ გარეთ ამ ზახზე
იყო აწყობილი.

მეტს ვიტყვით. თვით ომიანობის ქარტახილის დროს
მას მოკავშირეებთან მომავალ შეტაკების შესაძლებლობა
მხედველობიდან არ გაუშვია; თერან-იალტის კონფერენ-
ციებზე იგი ორსახიან იანუსივით მოკავშირეც იყო და მტე-
რიც. ამ ორმაგ ბულატერიის შედეგი ჩვენ ვიცით: გულდია
პარტნიორებმა მას ევროპისაკენ კარები გაუხსნეს და შორე-
ულ, თუ ახლო, აღმოსავლეთში მკვიდრი პოზიციები მია-
ნიჭეს.

გაერთიანებულ ერთა ორგანიზაციას (O. N. U.) მოსკოვი
Monsieur Veto-ს სახით მოევლინა; მხოლოდ გაცილებით უფ-
რო ჯიუტი გამოდგა, ვიდრე მისი წინამორბედი და მასთან
უფრო იბღლიანი. ლიუდოვიკ მე-XVI Veto-ს გადაყვა, მისი
მსხვერპლი შეიქნა, სტალინმა კი ამ იარაღით ატლანტიკის
ხარტია გააუქმა და კონფლიქტების მშვიდობიანი გზით ამო-
წურვა მოსკო და «ცივი ომის» ეპოპეიაც აქედან იწყება.

აღნიშნოთ ამ უკანასკნელის ხუთი წლის ჯამი:

თუ ჩეხო-სლოვაკიას არ ჩავთვლით, ევროპის სხვა კუთ-
ხეებში მოსკოვის წინსვლა დასავლეთმა შეაჩერა; ბალკანეთ-
ში და ადრიატიკის მიმართულებით მოსკოვის მარცხზე ჩვენ
უკვე გვქონდა წინა წერილში ლაპარაკი; გავიმეორებთ მხო-
ლოდ, რომ ტიტოს მოძრაობა გაიზარდა შინ და გარეთ, და
დღეს ყველასათვის ნათელია, რომ მას ხვალინდელი დღე აქვს.
დასავლეთის მუშათა კლასში ტიტოზმს დღემდე გლახა პრესა
ქონდა; ესლა, თუ არ ვცდებით, ეს მდგომარეობა მის სასარ-
გებლოთ იცვლება; რამოდენიმე კვირეა, რაც ამერიკის შრო-
მის ფედერაციის სახელით (A. F. L.) მისმა მდივანმა ბ. Brown-
მა საჯაროთ იუგოსლავიის მუშებს სოლიდარობა გამოუცხა-
და და დახმარებას დაპირდა.

*) ლიუდოვიკ მე-XVI სახელწოდებაა პარიზის ხალხის
მიერ მინიჭებული.

უფრო შავათ გვეჩვენება მდგომარეობა აღმოსავლეთის ფრონტზე. შორეულ აღმოსავლეთში მხოლოდ (იაპონიაზე ჩვენ ცალკე გვექნება საუბარი მომავალ წერილში) ორ ადგილას გრძელდება მოსკოვის საწინააღმდეგო ბრძოლა: მალენია და ჩინეთში; ამ ბრძოლაში ინგლისი და საფრანგეთია მარტო ჩაბმული. ჩრდილო ამერიკის მთავრობა დღემდე უფრო მაყურებლის როლს თამაშობდა და სრულიათ გასაგებია, თუ რისთვის.

ანტიკოლონიალური განწყობილება ამერიკის საზოგადოებრივი აზრისა იმდენათ ცოცხალია, რომ მთავრობა ომის გათავებისას იძულებული გახდა ფილიპინის კუნძულებზე ხელი აეღო; ამავე გარემოებით აიხსნება ისიც, რომ გასული წლის 21 დეკემბერს ამერიკის მთავრობა არ დაერიდა მოსკოვთან კავშირს და ინგლისს-საფრანგეთის საწინააღმდეგო რეზოლიუცია გაიყვანა O. N. U.-ში ახალშენებში კონტროლის შესახებ. რამდენათ ვაშინგტონის ანტიკოლონიალიზმი უანგაროა, ამაზე ჩვენ აქ არას ვიტყვი; მხოლოდ, რომ ასეთი განწყობილება გადამწყვეტ როლს თამაშობს ამერიკის შორეულ აღმოსავლეთის პოლიტიკაში, ეს უდავო ამბავია. საინტერესოა, თუ რას სწერდა ეხლახან ამავე საკითხზე ცნობილი ლიპმანი:

«შორეულ აღმოსავლეთში გაწყდა კავშირი ატლანტიკის ქვეყნებთან; მხოლოდ ამერიკას შეუძლია ამ კავშირის აღდგენა, თუ ის არ გამოეჭომაგება ძველ იმპერიების მემკვიდრეთ. ამერიკამ არ უნდა დაივიწყოს, რომ იგი ერთ დროს თვით აჯანყებულ კოლონიათ მოველინა ქვეყნიერებას; ამერიკამ უნდა აწარმოვოს აზიის ქვეყნებში უშუალო პოლიტიკა; ცხადია მას შეცდომები ექნება, მაგრამ მას ეს შეცდომები უფრო იაფად დაუჯდება, თუ ის იმოქმედებს ევროპიელ მოკავშირეთა გარეშე, ვინაიდან თუ კიდევ შესაძლებელია გაწყვეტილი კავშირის აღდგენა, მხოლოდ ამ გზით...»

ფიქრობთ, რომ აქ ყოველივე განმარტება ზედმეტია: იგი ავტორის აზრს დაჩრდილავს. ჩვენთვის გასაგებია, რომ ბ. ლიპმანს ამერიკის რეპუტაციისათვის მანებლათ მიაჩნია შორეულ აღმოსავლეთში ინგლისს-საფრანგეთთან ხელი-ხელ გაყრილი ამერიკის გამოჩენა; მხოლოდ მას ავიწყდება, რომ დღეს დასავლეთის ყველა ქვეყნების ბედი გაერთიანებულია; ეს ქვეყნები ან ერთად დარჩებიან შორეულ აღმოსავლეთში, ან ერთადვე მათ იქიდან გამოაბრძანებენ; მესამე გადაწყვეტილება არ არსებობს.

სამთა შესვედრებზე, რომელთაც ადგილი ექნება ამ დღეებში პარიზში და ლონდონში, შორეულ აღმოსავლეთის სა-

კითხი პირველ ადგილს დაიჭერს. მდგომარეობა მის დაუ-
ყონებლივ გადაწყვეტას მოითხოვს. ძნელია იმის თქმა, თუ
რა გზას აირჩევს ამერიკა; არც ის ვიცით რა გაიმარჯვებს:
ტრადიცია თუ რეალური პოლიტიკა; მხოლოდ ის კი
ვიცით, რომ თუ ამერიკამ ქანაობის პოზიციიდან ხელი
არ აიღო, აზიის სამხრეთ-აღმოსავლეთი ჩინეთის გზას გა-
ყობა.

მარშალის გეგმას ორი წელიწადი შეუსრულდა; ამდენივე
დრო დარჩა მის საბოლოო ლიკვიდაციამდე; დასახული მი-
ზანი კი—დასავლეთ ევროპის ეკონომიური და პოლიტიკური
შეკვრა—ადგილიდან არ დაძრულა.

თითქოს რაღაც საბედისწერო ძალა უშლის ხელს ევრო-
პის გაერთიანებას. სურათი დამაღონებელია.

აი როგორ გვიხატავს ამ უკანასკნელს ერთი ნიჭიე-
რი მეთვალყურე: ინგლისი ორ უმრავლესობათა შორის
ქანაობს, ბელგია ორ რეჟიმს შუა; იტალია პოლიტიკურ
ფორმულის ძიებაშია, გერმანია კი დაკარგულ მთლიანო-
ბისა...

ამ საერთო ქანაობის ფერხულში ძალაუნებურათ ამერი-
კაც ებმევა ეს იმ დროს, როცა სასწრაფო და გარკვეული მო-
ქმედებაა საჭირო, დასავლეთი ევროპა გაურკვეველობის ლა-
ბირინტშია მოქცეული.

იზოლიასიონიზმი ამერიკაში სავსებით არ გამქრალა; ღრმა
ტრადიციები ამ ახალგაზნდა ხალხს არა აქვს; მხოლოდ რაც
თავის მოკლე ისტორიაში შექმნა, იმას ადვილათ არ შორდე-
ბა: იზოლიასიონიზმი დარჩა, მხოლოდ მან ფერი იცვალა და
შექმნილ მდგომარეობას შეეგუა; ამერიკას კარგათ ესმის,
რომ «ცივი ომი»-ც ომია და მისი წარმოება მის კისერზეა;
მას ისიც გათვალისწინებული აქვს, რომ ძლიერი ევროპა გა-
მარჯვების აუცილებელი პირობაა; ამიტომაც არ ერიდება
ნიეთიერ მსხვერპლს, მაგრამ დღევანდელ დაშლილ ევროპას-
თან ორგანიულათ გადაბმა მას აზრად არ მოსვლია და არც
მოუვა. საფრანგეთის პრემიერის «ატლანტიკის საბჭოს» იდეა
ამიტომაც ასე ცივათ მიიღო ამერიკის დიდმა პრესამ; მსგავსი
«modus operandi—ნურას უკაცრავათო, ასეთი იყო მისი
პასუხი. დასავლეთ ევროპას დღეს მარტო ხელის გამწყობი
შეგობარი კი არ ეჭივრება, მისთვის აუცილებელია ნამდვილი
მოკავშირე.

ევროპაში კარგათ არიან ამ ორ მცნებათა განსხვავე-
ბაში გარკვეულნი და ამიტომაც ევროპის ფრიად გავლე-
ნიან წრეებში ფეხს იდგამს ნეიტრალიტეტის შეუსაბამო
იდეა...

გავათავოთ იმით, რითაც დავიწყეთ: ომი თუ ზავი. უე-
პველია, რომ მომავალ პერსპექტივაში ომის აზრდილი მოს-
ჩანს; ომის აუცილებლობის აზრმა ამ უკანასკნელ დროს ამე-
რიკაში დიდი პროგრესი გააკეთა; ხალხი უკვე შეეჩვია და
თანდათანობით კიდევაც ურიგდება ამ აზრს; ეს კი დიდი
ფსიქოლოგიური ფაქტორია; ანტიბოლშევიკურმა პროპაგან-
დამ თითქმის მიაღწია თავის დანიშნულებას და ამის მთავარი
ხელის შემწყობი მოსკოვია.

მიუხედავად ყოველივე ამისა ჩვენ არ ვფიქრობთ, რომ
კატასტროფის წინაშე ვიდგეთ; ჩვენ არა გვგონია, რომ «ცივი
ომის» პერიოდი მოთავდა და ეს არა იმიტომ, რომ მთელი
ჩვენის შეგნებით ახალი ომი კაცობრიობისათვის საშინელ
უბედურებათ მიგვაჩნია, არამედ იმიტომ, რომ მდგომარეო-
ბის ობიექტიურ დაფასებას ამ დასკვნამდე მივყავართ; ომი
დღესდღეობით არცერთ მოპირდაპირეს არ უნდა; სტალინის
«პაციფიზმზე» ჩვენ უკვე გამოვთქვით ჩვენი აზრი; ვიმეო-
რებთ, რომ რუსეთის დიქტატორი დიდად გაბედული კაცია,
მაგრამ ანგარიშიც კარგათ იცის: მისთვის ახალი ომი სა-
შინელი რისკია, მისი მოგების მცირე შანსებით; ამასთან
მერვე ათეული წელი მძიმე ტვირთია ახალი ავანტიურისა-
თვის.

ამერიკა კი ომისათვის, მიუდგომელ დაფასებით, მიზე-
ზებს არ ეძებს. პირიქით. «Privateer»-ის («მფრინავი ციხე»—
ბალტიის ზღვაში დაღუპული) ისტორია უმჭერმეტყველესი
ამის საბუთია. მოსკოვმა ამერიკის ულტიმატუმი უშედეგოთ
დასტოვა. მართლადაც, რომ ბევრი რამ შეიცვალა ამ ქვეყ-
ნათ! «ძველ კარგ დროს» ასეთი რამე წმინდა წყლის casus
belli იყო. ეხლა კი, ომი მოულოდნელ თავმდასხმებით იწ-
ყება. წინეთ ასეთი აქტი ყაჩაღობის სახელწოდებას ატარებ-
და, ამ ქაშათ ეს სამხედრო სტრატეგიის უკანასკნელი სიტ-
ყვაა. ყოველ შემთხვევაში იმედი უნდა ვიქონიოთ, რომ ამ
სტრატეგიის მიმდევარი ათასჯერ გაზომავს, ვიდრე ამ საბე-
დისწერო ნაბიჯს გადადგამდეს.

მ. მ. მამაკლონი.

ჩვენის ღროის სატკივრები.

2. ფული.

თანამედროვე ეკონომიურ ურთიერთობის უმთავრესი საშვალეობა და აუცილებელი იარაღი, ფული, ახლა იმდენათ დაავითმყოფებულია, რომ იგი თითქმის ვეღარ ემსახურება თავის დანიშნულებას.

ფულის საკითხი მუდამ რთული იყო თეორიაში, პოლიტიკურ ეკონომიის ყველა საკითხებზე უფრო ძნელი შესასწავლათ; ხოლო დღეს იგი ხშირად სცილდება ძველ კლასიკურ თეორიებსაც, ძველიდანვე უდავოთ მიღებულ ბაზას, და სხვანაირ თავშესაფარსაც, მტკიცეს და სანდოს, დღევანდელ პრაქტიკაში რომ ვერ პოულობს, იგი ახალ საფუძვლების ძებნაშია; მაგრამ ჯერ-ჯერობით სრულიად უსაფუძვლოდ. ასეთ მდგომარეობას დიდი არე-დარღვა შეაქვს სპეციალურ ლიტერატურაში და კიდევ მეტი პრაქტიკულ საქმიანობაში.

ვის არ უნდა ფული, ვინ არ საჭიროებს იმას? რაც მეტი ფულის პატრონია კაცი, იმდენათ უკეთესად იკმაყოფილებს იგი თავის მოთხოვნილებებს. მაშასადამე, ყველას რომ ბევრი ფული ჰქონდეს, ქვეყანაში რომ ბევრი ფული დაგროვდეს, ეს დიდი ბედნიერება იქნება, ქვეყნის საუკეთესო ეკონომიურ მდგომარეობის მაჩვენებელი?

არაფერი ამის მზგავსი. როცა პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ აღარბეული ფული დაგროვდა ამერიკის შეერთებულ შტატებში,—და ის იყო არა ქალაქის ფული, არამედ ოქრო,—ამან ჯერ თვით ამერიკის ალებ-მიცემობას დამბლა დასცა და შემდეგ მთელ მსოფლიოში გაუგონარი ეკონომიური კრიზისი გამოიწვია.

ამბობენ, ქალაქის ფულია ყოველგვარ ჭირის სათავე და რამდენათ იმის რაოდენობა მატულობს, იმდენათ მეტ გასაჭირში ვარდებოა მთელი საზოგადოება. მართალია. მაგრამ, განა მართალი არ არის ისიც, რომ—ბევრ სხვა ქვეყანას რომ არ შეევეხოთ—გერმანიამ, მაგალითად, ოქროს და ნედლ მასალას მოკლებულმა, ხუთი წლის განმავლობაში ქალაქის ფულით აწარმოვა უსაშინელესი ომი?

იქნება მართლაც დაკარგა მნიშვნელობა ძველმა თეორიამ, ფულის ოქროთი უზრუნველყოფისამ, და ეკონომიურ ურთიერთობის მოსაწესრიგებლათ ქალაქის ფული სრულიად საკმარისია, ოღონდ «პლანით», გაზომილათ, უნდა იქმნეს იგი მოხმარებული?

ან, შეიძლება, სრულებითაც არ არის საჭირო ფული და იმის შეცვლა ურთიერთ ანგარიშების დაეთრებში ჩაწერით

შეიძლება დეს? ბოლშევიკები დასაწყისში თითქოს ამ გზას დაადგენ, მაგრამ მალე უარყვეს იგი და, ამბობენ, ყველაზე უფრო ახლა ისინი უფროთხილდებიანო ოქროს...

რაშია საქმე?

ნუ შევეხებით ფულის საკითხის რთულს და მხოლოდ სპეციალისტებისთვის მისაწდომ მწვერვალებს, გავიხსენოთ იმის უბრალო, მაგრამ ძირითადი, საფუძვლები.

რა არის ფული? ფული არის საშვალევა ანუ იარაღი სხვადასხვა ღირებულებათა ერთი მეორეში გაცვლა-გამოცვლის, იგი საერთო საზომია ყოველგვარ ღირებულებათა გამოსახატავათ. ამისთვის საჭიროა, რომ ფული, უპირველეს ყოვლისა, თვითონ წარმოადგენდეს განსაზღვრულ ღირებულებას და, რამდენათ შეიძლება, მტკიცეს. მრავალ მოსაზრებათა გამო ფულათ, ანუ სხვადასხვა ღირებულებათა საერთო საზომათ, შემოღებულია ძვირფასი ლითონი, უმთავრესად ოქრო. ომის წინ სახელმწიფოთა უმრავლესობას ოქროს ფული ჰქონდა და ეს აადვილებდა მათ შორის ანგარიშების გასწორებას, მთელ მსოფლიოში.

ფულის ხმარებაში გამოშვება ხდება განსაზღვრულ ზომით და მის სამაგიეროთ სხვა რეალურ ღირებულების მიღებით; ასე რომ, ფულის დასაბამი, იმის საფუძველი, არის სხვა მისი შესაფერისი საქონელი ან სხვა სახის ღირებულება. ამიტომ ხმარებაში გამოშვებულ ფულს, მის ტრიალს საზოგადოებაში, პირდაპირი კავშირი აქვს საზოგადოების მიერ შექმნილ და აღებ-მიცემობაში არსებულ ღირებულებებთან: თუ მატულობს ხმარებაში გამოშვებულ ფულის რაოდენობა, უნდა მატულობდეს ქვეყნად საქონლის რაოდენობაც, რეალური ღირებულებანი. სანამ ასეთი წონასწორობა არსებობს, ფულის მდგომარეობა ურყევია, ფული თავის დანიშნულებას სისწორით ემსახურება. იდეალი ისაა, რომ ფული მუდამ დამოუკიდებელი დარჩეს თავის ფუნქციებში—ყველა ღირებულებათა საერთო საზომათ—როგორც არის დამოუკიდებელი, მაგალითად, ზომა წონისა და ზომა სივრცის. ამისთვის, სხვათა შორის, შემოღებული იყო, რომ ფულის გამომშვები დაწესებულებანი, საემისიო ბანკები, სრულიად დამოუკიდებელი დაწესებულებები უნდა ყოფილიყვნენ, თავისუფალნი ყოველგვარ გარეშე—თვით სახელმწიფო ხელისუფლების—გავლენისაგან.

მაგრამ ცხოვრების სინამდვილე ხშირად სცილდება იდეალს. სხვა უფრო წვრილმან მიზეზებს თავი რომ გავანებოთ, ომებმა და მათგან გამოწვეულ შედეგებმა საერთო ეკონომიურ ურთიერთობის დარღვევასთან ერთად ფულსაც გამოაცალა ის საფუძველი, მის წონასწორობას რომ იცავდა სხვა ღირებულებებთან დამოკიდებულებაში. დასაწყისში ეს ხდებოდა ნორმალურათ ანუ თეორიაში გათვალისწინებულ პირობების მიხედვით.

ასე, მაგალითად, ომის საჭიროება თხოულობდა აუარებელ ფულს, ხოლო არა სამაგიერო ღირებულებათა შესაქმნელათ, არამედ ჯარის შესანახათ, სამხედრო იარაღების შესაძენათ, დაჭრილთა საეკიმოთ და ლტოლვილთა მოსაველელათ. მთავრობის ხელიდან გადიოდა და საზოგადოებაში გროვდებოდა აუარებელი მყიდველობითი საშვალეება, რასაც სრულებით აღარ შეეფერებოდა საქონლის რაოდენობა: წინად დამზადებული საქონელი ახლა მეტის ტემპით იხარჯებოდა, ხოლო ამავე დროს ახალის დამზადება კლებულობდა. წონასწორობა ირღვეოდა.

ერთის მხრით, ფულის რაოდენობის ანუ მყიდველობითი საშვალეებების მომატებამ და, მეორე მხრით, საქონლის რაოდენობის შემცირებამ ხელი შეუწყო საქონლის ფასების ზრდას და საზოგადოთ ცხოვრების გაძვირებას. ძნელია ზედმიწევნით გამოანგარიშება იმის, თუ რომელი ამ ორ მოვლენათაგან უფრო უწყობდა ხელს ცხოვრების გაძვირებას; ზოგიერთ მეცნიერ-ეკონომისტის გამოანგარიშებით, მაგალითად, თუ ღირებულებათა (ქონების) რაოდენობა შემცირდა, ვსთქვათ, 10 პროცენტით და იმავე დროს ფულის რაოდენობა გაიზარდა 100 პროცენტით, ცხოვრება უნდა გაძვირებულიყო 90 : 200 ან უფრო დაახლოებით 100 : 222 (პროფ. გ. კასხელი).

ცხოვრების გაძვირება,—და ამაში, აღნიშნულის გარდა, სხვა ფაქტორებიც თავის როლს თამაშობენ,—თავის მხრივ, იწვევს ფულის მეტ მოთხოვნას. ხოლო რამდენათ სახელმწიფოს ფუნქციები მეტია და მრავალნაირი, იმდენათ სწორედ სახელმწიფო საჭიროებს მეტ ფულს და მეტი ფული გამოაქვს იმას საზოგადოებაში. ამისთვის სახელმწიფო მიმართავს არა მარტო ფულის ახალ ემისიებს (ახალი ფულის გამოშვებას), არამედ საზოგადოების მიერ ძველად შენახულ ქონებასაც, ასე ვსთქვათ, საზოგადოების სათადარიგო კაპიტალს, ბანკებში, შემნახველ კასებში, ფასიან ქალაქებში და შინ რომ ინახება. საშვალეება ამ ქონების გამოსაწურავათ არის სესხი, სხვადასხვა სახით და სხვადასხვა დანიშნულებისთვის სახელმწიფო და ადგილობრივი მმართველობანი რომ მიმართავენ, ერთის მხრით, და გადასახადების მომატება მეორე მხრით.

ამნაირად, თუ უწინ დიდი ნაწილი ახლად გამოშვებულ ფულის წარმოებაში და აღებ-მიცემობაში მიდიოდა და ახალ ღირებულებათა შექმნას ხმარდებოდა, მეორე ნაწილი, უფრო მცირე, მაინც ხელუხლებელი რჩებოდა და იგი ერთგვარ სათადარიგო კაპიტალს წარმოადგენდა; ამიტომ ფულის რაოდენობა ანუ, უკეთ რომ ვსთქვათ, მყიდველობითი საშვალეებათა საერთო ჯამი საზოგადოებაში საქონელთან შედარებით ხშირად ნაკლებიც იყო. ეს გარემოება საწინააღმდეგო ეფექტს იწვევდა ხოლმე, ე. ი. ფასების დაკლებას ხელს უწყობდა. ახლა კი, პირიქით, ხმარებაში გამოშვებულ ფულის რაოდენო-

ბას ბანკებში და სხვაგან გადანახული საშვალეებიანიც რომ ემატება (ჩეკი, ვექსილი, სარგებლიანი ქალაღდები და სხვ.), საზოგადოება ზომანე მეტად ივსება მყიდველობითი საშვალეებებით. ეს ის მდგომარეობაა, რასაც ინფლიაციას უწოდებენ (inflation), სიტყვა, ახლა რომ ყოველგან და ყველანაზნე ხშირად გვევსის ხოღმე.

დასაწყისში ინფლიაცია, როგორც ვსთქვი, შედარებით ნორმალურ პირობებში მიმდინარეობს, ე. ი. ემყარება უკვე არსებულ მყიდველობითი საშვალეებს და ხმარებაში წესიერათ გამოშვებულ ახალ ფულს და ფულის წესისამებრ უზრუნველყოფილ ემისიებს. მაგრამ მალე, ცხოვრების გაძვირების გამო და არაჩვეულებრივ გარემოებათა გავლენით, მყიდველობითი საშვალეებათა მოთხოვნილება თანდათან მატულობს, სახელმწიფოს ახალ ემისიების უზრუნველსაყოფინამდვილი ღირებულებანი (უმთავრესად ოქრო) აღარ ყოფნის და იგი თავის (ხაზინის) თამასუქებს იძლევა ფულის გარანტიათ. აქედან იწყება უკვე ქალაღდის ფულის «ფაბრიკაცია». ეს გარემოება კიდევ უფრო ართულებს საქმეს.

არამც თუ მყიდველობითი ძალა ქალაღდის ფულის თანდათან კლებულობს, არამედ ბევრ შემთხვევაში ქალაღდის ფული არავითარ ღირებულებას არ წარმოადგენს და მხოლოდ სახელმწიფოს ძალდატანებით იღებენ ხოღმე იმას შინაურ აღებ-მიცემობაში; გარეშე ქვეყნებთან დამოკიდებულებაში კი ქალაღდის ფული ხომ სრულებით უვარგისია. ეს გარემოება ამინის ქალაღდის ფულის პატრონებს და ისინი ცდილობენ ეს ფული თავიდან მოიცილონ, მის მაგიერ სხვა რამე ნამდვილ ღირებულების მატარებელი საქონელი შეიძინონ, ან უცხო ქვეყნის დევიზები. ამის გამო ყოველგვარ საქონლის მოთხოვნილება ბაზარზე მატულობს, იგი ძვირდება, ბაზრიდან ჰქრება და მასთან ერთად ჰქრება ხმარებიდან კარგი ფულის ნიშნებიც, თუ სადმე დარჩა. სპეკულაციის, არაღეგალურ აღებ-მიცემობის, ამინდი დგება და საზოგადოების უკმაყოფილება ამ ნიადაგზე მატულობს.

ამიტომ სახელმწიფო ენერგიულად იბრძვის ამ მოვლენების წინააღმდეგ. მართალია, როგორც დავინახეთ, უმთავრესად მანვე, სახელმწიფომ, შეუწყო ხელი საზოგადოებაში არსებულ ფულისა და სხვა ღირებულებათა შორის საქირო წონასწორობის მოშლას, მაგრამ ახლა იგი, სამაგიეროთ, იმის ცდაშია, რომ იძულებითი ზომებით შეინახოს ფულის «ღირებულება», იმის კურსი: იგი აწესებს, როგორც საქონლის მტკიცე ფასებს, ისე ფულის კურსს, ხშირად სრულიად თვითნებურათ, აწესებს ჯამაგირის და ხელფასის დონეს, სპობს უცხოეთთან თავისუფალ აღებ-მიცემობას და თავისუფალ მისვლა-მოსვლას, ახდენს შინაურ აღებ-მიცემობის და წარმოების რეგლამენტაციას და სხვა მრავალ ასეთ ზომას მიმართავს ხოღმე. სახელმწიფოები, რომელნიც ამ გზას ბოლომ-

დის გაყვენი, სრულ კარჩაკეტილობამდის მივიდენ, არა მხოლოდ ეკონომიურ, არამედ ყოველგვარ თავისუფლების შევიწროებამდის, დიქტატურამდის; მაგრამ ვერაერთარმა უსასტიკეს ზომამ ვერ იხსნა მდგომარეობა.

ვერაინ და ვერსად ფულს გვერდს ვერ უფლის და არსად ფული ნებაყოფლობით არ ღალატობს თავის დანიშნულებას. ფიქციით გადაქცეულიც, იგი, ღირებულების რაღაც ნასახს რომ წარმოადგენს, თუნდაც იძულებითი ზომების გამო, მაშინაც რჩება ფული საქონლის გაცვლა-გამოცვლის უმთავრეს იარაღად. ჩვენ ყველას გვახსოვს, რომ პირველი დიდი ომის შემდეგ მრავალ ქვეყანაში ისე დაეცა ფულის ღირებულება, რომ იგი, შეიძლება ითქვას, იმ ქალაქის ფასადაც არ ღირდა, რომელზედ იბეჭდებოდა (საბუთოთა კავშირი, გერმანია, პოლონეთი, ავსტრია და სხვ.). მაგრამ ხმარებაში მაინც დარჩა და ფული, როგორც იარაღი ღირებულებათა გაცვლა-გამოცვლის, ვერაინ მოსპო.

ხოლო, რადგან ქალაქის ფულის ღირებულება მინიმუმამდის ჩამოსულიც მუდამ რყევაშია, იმის გამოყენება სხვა ღირებულებათა საზომად ძალიან ძნელდება. ეს რყევა უფრო აბრკოლებს საშინაო და საგარეო აღებ-მიცემობას, ვინემ დაბალი კურსი ფულის ნიშნისა, რადგან ფულის დაბალ, მაგრამ დამდგარ კურსზე, კიდევ შეიძლება ანგარიშის გათვალისწინება, ხოლო კურსის მუდმივი რყევა შეუძლებლად ხდის სამეურნეო გეგმის სისწორით შედგენას, ფასების გათვალისწინებას, კრედიტს. ამ მოვლენით იჩაგრება მთელი საზოგადოება, ინგრევა მთელი ეკონომიური ურთიერთობა; ხოლო უპირველეს ყოვლისა მაინც იჩაგრება ყველა ის, ვინც განსაზღვრული შემოსავალი აქვს—ჯამაგირი, სამუშაო ქირა, პენსია, რენტა. ამიტომ საზოგადოების ეს ნაწილი, მშრომელი ხალხი და საშუალო კლასები, კიდევ უფრო დაინტერესებული არიან ფულის კურსის სიმტკიცეში, ვინემ ზოგი კაპიტალისტი.

რა საშვალებას მიმართავენ ხოლმე მდგომარეობის გამოსასწორებლად? უპირველეს ყოვლისა, საზოგადოებაში დაგრობებულ ანუ, უკეთ რომ ვსთქვათ, ხმარებაში არსებულ ყოველგვარ მყიდველობითი საშვალებათა (ფულის, ჩეკის, კრედიტის) შემცირებას და საქონლის ტრიალსა და ამ საშვალებათა შორის წონასწორობის აღდგენას. აქ იწყება საზოგადოების ეკონომიურ ურთიერთობაში ის მოვლენა, რომელსაც დეფლიაციას (déflation) უწოდებენ ხოლმე.

დეფლიაციის გზა ძნელია და რთული, რადგან იგი მოითხოვს ცხოვრებაში უკვე ფეხმოკიდებულ ზოგიერთ მოვლენების და წესების გამოცვლას: ხარჯების შემოკლებას, კრედიტების შემცირებას, ბანკების მიერ სარგებლის მომატებას,

ფულის ემისიების შემცირებას, გადასახადების მომატებას და სხვა ამგვარ ზომებს. დეფლიაციის დროს მრავალი წარმოება იხურება, უმუშევრობა მატულობს, ფული ხელოვნურათ «ძვირდება» და თუმცა ბოლოს და ბოლოს მოსალოდნელია ამ გზით ეკონომიურ ურთიერთობის უფრო ნორმალურ პირობებში ჩადგომა და ეკონომიურ ცხოვრების სტაბილიზაცია, მაგრამ გარდამავალი ხანა იმდენათ მტკივნეულია, რომ ბევრი ცნობილი ეკონომისტი წინააღმდეგია დეფლიაციის, როგორც ეკონომიურ ცხოვრების გამაჯანსაღებელ ზომის (იხ. I. M. Keynes-ის ცნობილი შრომა «ფულის რეფორმა»).

მდგომარეობის გამოსასწორებლათ ხშირად სხვა ზომებს მიმართავენ ხოლმე; ეს ზომაა აღიარება ფაქტიურ მდგომარეობის ანუ არსებულ ფულის ნიშნის ღირებულების დაცემის და ამის მიხედვით საემისიო ბანკებში დაგროვილ ოქროს გადაფასება ხმარებაში არსებულ ქალაღის ფულის რაოდენობის მიხედვით. ასე, თუ ეს ოქრო, ვსთქვათ, წონით ორი ტონი, ჩვენი ფულის ნიშნების ერთი მილიარდის უზრუნველყოფას წარმოადგენდა და ამ ფულის ერთეული (ფრანკი, ლირა, კრონა და სხვ.) მაშინ ორ მილიგრამ ოქროს უდრიდა, ახლა თუ ხმარებაში, ვსთქვათ, ორი მილიარდის ქალაღის ფულია, ამ ფულის ერთეულს უზრუნველსაყოფათ ერთი მილიგრამი-ლა ოქრო მოუწევს. ეს ფაქტიური მდგომარეობა აღიარებული იქნება ოფიციალურათ და, ამნაირად, ჩვენი ფულის ერთეულის ღირებულება ორი მილიგრამის მაგიერ, ფიქტიურათ, ამიერიდან ერთი მილიგრამ ოქროს გამომხატველი იქნება, რეალურათ. ამ ზომას უწოდებენ ფულის ნიშნის დევალუაციას (dévaluation).

დევალუაცია აკანონებს ფაქტიურ მდგომარეობას და თუ მას სხვა ხელის შემწყობი პირობებიც შეხვდა, ფულის კურსის რყევა შეჩერდება, მისი სტაბილიზაცია მოხდება. სხვა ზომასე უფრო ხშირად ფულის მდგომარეობის გამოსასწორებლათ დევალუაციას მიმართავენ ხოლმე და ძვირად არსებობს ქვეყნათ სახელმწიფო, სხვადასხვა დროს და სხვადასხვა გარემოებათა გამო, ამ ზომისთვის რომ არ მიემართოს. ასე, პირველი დიდი ომის შემდეგ დევალუაციას მიმართეს ამერიკის შეერთებულ შტატებმაც (1934 წ.), ინგლისმაც (1931 წ. და 1949 წ.), საფრანგეთმაც (რამდენჯელმე, უკანას-

კნელად 1949 წ.) და სხვებმა. ამიტომ თითქმის ყოველგან ახლა ფულის ერთეული ნაკლებ ღირებულებას წარმოადგენს ოქროზე, იგი «დაპატარავებულია», პირველი დიდი ომის წინანდელ დროსთან შედარებით. ამავე დროს ყველა ქვეყნების ფული—ძალიან მცირე გამონაკლისის გარდა—იმდენათ დაავათმყოფებელია, რომ ყველას უნდა საგარეო აღებ-მიცემობაში დოლარი მიიღოს, დოლარის მეტი ნდობა აქვს ყველას, ვიდრე თავის საკუთარ ფულს; ყველა დოლარის ძებნაშია და მით დოლარის მდგომარეობა თანდათან უმჯობესდება»).

ფულის განუწყვეტელმა ცვალებადობამ და რყევამ თითქმის ყველა ქვეყნებში გაართულა ეკონომიური ურთიერთობა, როგორც სახელმწიფოს შიგნით, ისე საერთაშორისო დამოკიდებულებაში. ფულის საკითხი, თავისთავად თითქოს მარტივი და ადვილათ გადასაწყვეტი, ერთხელ ნორმალურ კალაპოტიდან ამოვარდნილი, ათასგვარ თეორიების და უთანხმოების საგნად გადაიქცა: ფულის ნიშნის ემისია და საემისიო ბანკის პოლიტიკა, ფულის უზრუნველყოფა ოქროთი თუ სხვა ლითონითაც, ქალაქის ფული, ინფლიაცია და წესი იმის მოწესრიგების, დეფლიაცია, დევალუაცია, ფულის იძულებითი კურსი, კურსის სტაბილიზაცია, როდის და რანაირ პირობებში უნდა მოხდეს იგი და სხვა მრავალი საკითხი თავს იყრის ფულის საკითხის გარშემო; ხოლო, რადგან ყოველივე ეს საზოგადოების სხვადასხვა წრეების სხვადასხვანაირ ინტერესებთან არის დაკავშირებული, ფულის საკითხის მოწესრიგება რთულ ხასიათს იღებს: ხან ფულის ნაკლებობა აწუხებს საზოგადოებას და ხან იმის დაგროვებაც ართულებს საქმეს... ერთი სიტყვით,

«ოქრო მისთა მოყვასთა აროდეს მისცემს ლხენასა!»

*) საბჭოთა კავშირიც ამ საერთო მდგომარეობასთან იყო დღემდის დაკავშირებული და საერთაშორისო ანგარიშებში იგიც დოლარს ემყარებოდა. ამ წლის 28 თებერვლის დეკრეტით, საბჭოთა ხელისუფლებამ დაადგინა საკუთარ მანეთის ოქროს ბაზაზე გადაყვანა და ამ ოქროს მანეთის საფუძველზე ანგარიშების გასწორება. ეს არ ნიშნავს, რასაკვირველია, ოქროს ფულის ხმარებაში შემოღებას, მაგრამ ამ სახით საბჭოთა კავშირის სურს ჩამოაცილოს დოლარს ქვეყნების მთელი რიგი და ისინი «მანეთის ბლოკში» შეიყვანოს, ე. ი. მანეთი გახადოს მათი აღებ-მიცემობის საპირო იარაღი.

ამ ცოტა მოსაწყენ, მაგრამ საგნის ამოსაწურავათ მაინც არა საკმარის მიმოხილვიდან, ჩვენ შემდეგი დასკვნები უნდა გავაკეთოთ:

ა) ფული იყო და რჩება სხვადასხვა საქონლის და სხვადასხვა ღირებულებათა საერთო საზომათ და მათი ერთიმეორეში გაცვლა-გამოცვლის უმთავრეს და საუკეთესო საშუალებათ. იგი არ დაკარგავს მის ასეთ დანიშნულებას, სანამ ახლანდელი ეკონომიური ურთიერთობა არსებობს, ესე იგი, სანამ საქონელი ბაზრისთვის მზადდება და არა შინ მოსახმარათ, როგორც ეს ნატურალურ მეურნეობის ხანაში იყო. ფული საზოგადოებრივ ფუნქციებს ემსახურება, იგი საჭიროა და ამისთვის მას მისი აუცილებელი თვისებები არ უნდა დაეკარგოს: ხმარებაში გამოშვებულ ფულსა და საზოგადოებაში არსებულ საქონლის შორის წონასწორობა არ უნდა დაირღვეს.

ბ) ამ წონასწორობას არღვევს საზოგადოებაში ზომაზე ზედმეტათ ფულის და საზოგადოთ მყიდველობითი საშუალებათა დაგროება, როცა საზოგადოებაში გამოშვებული ფულის რაოდენობას არ შეეფერება არც საემისიო ბანკში მის უზრუნველსაყოფათ დადებული ოქრო და სხვა გვარი ღირებულებანი და არც საზოგადოებაში არსებულ საქონლის ტრიპლის მოთხოვნილება.

მართალია, არის მომენტები, როცა სახელმწიფოებრივ თვალსაზრისით, ქალაქის ფულს აქვს დიდი დადებითი მნიშვნელობაც, — არა ერთი და ორი სახელმწიფო გადაურჩენია იმას უდიდეს გასაჭირიდან, სახელდობ ომისა და რევოლიუციის ხანაში, და არ არსებობს ქვეყნად სახელმწიფო, არც დიდი და არც პატარა, რომ ქალაქის ფულით არ ესარგებლოს სხვადასხვა გარემოების გამო, — მაგრამ იმის ხმარებაში გახანგრძლივება, როგორც აღვნიშნეთ, ანგრევს ეკონომიურ ურთიერთობის ძირითად საფუძვლებს. ამ მდგომარეობაშია დღეს ქვეყნიერების დიდი ნაწილი, ფულმა დაკარგა თავისი ნორმალური ბაზა და ეს გარემოება ართულებს ეკონომიურ აღმშენებლობის საქმეს, როგორც ნაციონალურ, ისე ინტერნაციონალურ მასშტაბით.

გ) ამიტომ ფულის საქმე, თითქმის უბრალო ტექნიკურ საკითხიდან და ანგარიშის მარტივ სფეროდან გამოდის, და იგი მნიშვნელოვან სოციალურ საკითხის ხასიათს იღებს, პოლიტიკურ პარტიების დაპირდაპირების საგნად ხდება, ხელისუფლების შენარჩუნების საკითხად, და ეს გარემოება კიდევ უფრო ართულებს საქმეს.

ქვეყნის ეკონომიური მდგომარეობა არ გამოკეთდება, სანამ ეკონომიურ ურთიერთობის უმთავრესი საშვალეობა, ფული, დაავათმყოფებელია. ამ ავათმყოფობის უმთავრესი ნიშნობლივი თვისება დღეს ყოველგან არის უმთავრესად ინფლიაცია; ამიტომ ყველა ამის შესახებ ლაპარაკობს, პოლიტიკოსებიც და ეკონომისტებიც, კონსერვატორებიც და ორტოდოქსალური სოციალისტებიც.

პირველი დიდი ომის შემდეგ, როცა ეკონომიურ ქაოსიდან გამოსვლის საშვალეობებს დაეძებდნენ, ცნობილი ეკონომისტი პროფ. გუსტავ კასელი სწერდა (მას მიანდო ნაციონალური ლიგამ 1920 წელს მოხსენება ამ საკითხზე):

«თუ ჩვენ მოვისურვებთ მივმართოთ სერიოზულ ლონისძიებას მსოფლიოში ეკონომიურ ცხოვრების გასაუმჯობესებლად, ჩვენ დავიანახავთ, რა მხრივაც უნდა მივუდგეთ ამ საკითხს, რომ უპირველესი ღონისძიება ამ საქმის დასაწყებათ არის შეჩერება ინფლიაციის პროცესისა» (იხ. მისი შრომა «ფულის პრობლემა მსოფლიოში»).

მეორე მხრით, იმავე დროს—ხოლო უმთავრესად სოციალისტების საყურადღებოთ—სწერდა კ. კაუტსკი:

«ქალაღის ფულის ინფლიაცია ოდნავდაც არ არის «სოციალისტური ზომა, არამედ ეს არის დაბეგვრა მოსახლეობისა სახელმწიფოს და სპეკულიანტების სასარგებლოთ. მეტი არაფერი... ეს არის ბეგვრა უფრო უსამართლო, მძიმე, დამანგრეველი და უაზრო, ვინემ სხვა რომელიმე ბეგვრა, თუ გინდა თვით არაპირდაპირი, მაგრამ წესიერად გაწერილი გადასახადიც... კაპიტალისტურ სახელმწიფოში იგი სტანჯავს არა მარტო მუშებს. არამედ «მრავალ კაპიტალისტსაც. სპეკულიანტები მდიდრდებიან, რანტიე კი ღარიბდება... თუ პროლეტარიატმა აიღო ხელისუფლება და მას ქალაღის ფულის ინფლიაცია დახვდა, მან იმას ბოლო უნდა მოუღოს და რაც შეიძლება მალე» (იხ. მისი «პროლეტარული რევოლიუცია და იმის პროგრამა»).

ერთი სიტყვით, ეკონომიურ არევე-დარევეს ბოლო არ მოეღება, სანამ არსებობს ინფლიაცია. ამას ლაღადებს ყველა; ხოლო ცხოვრებაში ამ სენის თავიდან აცილება არც ისე ადვილი საქმე გამოდგა. ყოველ შემთხვევაში, ქალაღის ფულის ინფლიაციამ ძალიან იმატა, როგორც პირველ, ისე მეორე დიდი ომის შემდეგ, და სწორედ ამ დროს დემოკრატიის ფართო წრეების წარმომადგელები, კერძოთ სოციალისტები, მოხვდნენ ქვეყნის მმართველობის სათავეში. გარდა იმისა, რომ მათ დახვდა ომის მიერ განადგურებული სახალხო მეუ-

რნობა, საზოგადოება მოითხოვდა იმათგან მრავალგვარ, ამდენხანს შეჩერებულ, საპირიროებათა დაკმაყოფილებას. ის უდიდესი სოციალური რეფორმები, რომლის მოწმენი ჩვენ ახლა ვართ მრავალ ქვეყანაში, უდიდეს ხარჯს მოითხოვდა, ხშირად სავსებით აუტანელს ომიდან ახლად გამოსულ ქვეყნებისთვის. ისმის საკითხი: ინფლიაციით მეტი იზარალა მოქალაქეებმა, თუ მეტს იზარალებდა იგი, დაუკმაყოფილებელ მოთხოვნილებათა გამო, ხალხის ნივთიერ და კულტურული დაქვეითებიდან და ამ ნიადაგზე შესაძლებელ ხალხის უკმაყოფილებიდან? ეს უბრალო ტექნიკური საკითხი არ არის, იგი დიდი სოციალურ-პოლიტიკური საკითხია და მაზედ პასუხის გაცემა წინასწარ გათვალისწინებულ რეცეპტით შეუძლებელია.

მეორე მხრით, ომის საშიშროება და ამ შიშით გამოწვეული უნდობლობა, კარჩაკეტილობა, აშკარა და უჩინარი სამხედრო ხარჯები ომის გათავების შემდეგაც გრძელდება; ყველა ქვეყნების ბიუჯეტი კიდევ დამძიმებულია ამ ხარჯებით.

დასასრულ, საპირირო საზოგადოების ფართო წრეებშიც გაბატონება იმ შეხედულებების, რომ ინფლიაცია და კერძოთ ქალაქის ფულის გამრავლება, ხელს არ უწყობს ქვეყნის ნივთიერ გასაპირიროდან გამოსვლას, არამედ უფროდაუფრო აუარესებს იმათ ნივთიერ მდგომარეობას, ვინც განსაზღვრულ შემოსავალით ცხოვრობს, ჯამაგირით და სამუშაო ხელფასით. ვერასოდეს ამ უკანასკნელის მომატება—ინფლიაციის და ქალაქის ფულის გამრავლების პირობებში—ვერ სწვდება ცხოვრების გაძვირებას და მათი მოწესრიგების და შეთანხმების საკითხი ნამდვილ მოჯადოებულ წრეთ არის გადაქცეული. მაგრამ საზოგადოება მაინც გათელილ გზას მიყვება უფრო ადვილათ: ფული ფეტიშია, რომლის მეტი რაოდენობა, თუნდაც ყოველგვარ ღირებულებას მოკლებული, კი არ აშინებს, არამედ იმედს აძლევს ადამიანს მდგომარეობის, თუნდაც დროებით, გაუმჯობესებისთვის.

დ) ვერც მარტო შინაურ ზომებით ამოიწურება ფულის საკითხი. იმის გაუმჯობესებისთვის საპირირო ქვეყნებს შორის მუიდრო ურთიერთობის აღდგენა, მათ შორის ნაწარმოების ისე, როგორც მყიდველობითი საშვალებათა, გადანაწილება, მისვლა-მისვლის გაადვილება. ამიტომ, სხვათა შორის, შიშობს ამერიკის შეერთებული შტატები,—სადაც ახლაც ისე, როგორც პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ, გროვდება დიდი რაოდენობა მყიდველობითი საშვალებათა,—რომ იქაც არ დაირღვეს წინასწორება ამ საშვალებათა და აღებ-მიცემობისთვის საპირირო იმის რაოდენობის შორის; ამიტომაც ახლ ა

იქედან მოუწოდებენ მთელ ქვეყნიერებას არა მხოლოდ გაიტანონ საქონელი ამერიკიდან, არამედ რაც შეიძლება მეტი საქონელი შემოიტანონ შეერთებულ შტატებში. ძვირათ თუ გაიგონებდით წინად ასეთ მოწოდებას! ეგრეთ წოდებული «მარშალის პლანი», უდიდეს სამსახურს რომ უწევს ახლა ევროპის ქვეყნებს, იმავე დროს ემსახურება თვით შეერთებულ შტატების ეკონომიურ მდგომარეობის სიჯანსაღეს; იგი არ არის მხოლოდ ქველმოქმედების საქმე, არამედ საქმეა კარგად მოფიქრებულ ანგარიშისაც. «ჩვენ არ შეგვიძლია ვიცხოვროთ სიმდიდრეში სხვებისგან განმარტობულათ», სწერდა შეერთ. შტატების პრეზიდენტი კონგრესს ამ წლის მარტში, როცა იმისგან «მარშალის პლანისთვის» ახალ კრედიტს მოითხოვდა.

ზოგი ფიქრობს, თითქოს ფულის საკითხის მოწესრიგება შეიძლებოდეს ზვევიდან, საემისიო და საბანკო პოლიტიკით, ოქროს ხელოვნურათ გადაანწილებით, ბიუროკრატიულ წესებით და კანცელარიებში შემუშავებულ დეკრეტებით. ბევრი ასეთი ზომა და მისი შესაფერი თეორია იყო სხვადასხვა დროს შემუშავებული, მაგრამ ყოველივე ეს უბრალო პალიატივები გამოდგა, უშედეგო ღონისძიებანი; ფულის ბუნება იგივე დარჩა, რაც იყო, და ძველი კლასიკური თეორიები უწყველი.

ჩვენც ეს უკანასკნელები უნდა გავიხსენოთ, თუ გვინდა ღრმად ჩავსწვდეთ მიზეზებს ფულის საკითხის არე-დარევისას და მასთან დაკავშირებულ ჩვენი დროის სხვადასხვა გვარ ხასიათის ეკონომიურ გასაჭირს; ერთ წუთსაც არ უნდა გავიწყდებოდეს, რომ ფული თავისთავად თითქმის არაფერ შუაშია ამ არე-დარევაში, რადგან იგი მხოლოდ იარაღია, მხოლოდ საშვალებაა, სხვადასხვა ღირებულებათა ურთიერთობის გამოსახატავათ, მათი საერთო საზომია და მეტი არაფერი. ფულის საკითხი აირია, როცა აირია წარმოების და აღებ-მიცემობის საქმე, როცა აირია ეკონომიური ურთიერთობა საზოგადოების შიგნით და საერთაშორისო დამოკიდებულებაში. ამიტომ ფულის საკითხის მოწესრიგების ნამდვილი წამალიც იქ უნდა ვეძიოთ, იმ ღირებულებათა შექმნის და განაწილების პროცესში, რომელსაც ფული უნდა წარმოადგენდეს, მწარმოებლის და მომხმარებლის ურთიერთობის მოწესრიგებაში და ხალხთა შორის ნორმალურ ურთიერთობის აღდგენაში.

ბრძოლა დამოუკიდებლობისთვის!

«ცოცხალ მონაზე უმჯობესია
თავისუფლების ძებნაში მკვდარი».
აკაკი.

I.

ქართველთა მისწრაფება დამოუკიდებელ სახელმწიფო ცხოვრების მოსაწყობათ, შეუწყვეტელი სურვილი ეროვნულ ოჯახის მკვიდრ ნიადაგზე დასაფუძნებლად,—უძველეს დროიდან მომდინარეობს; წინა ხნის მოვლენები, რომ არ მოვიხსენიოთ, საკმარისია მოვიყვანოთ მე-ნ საუკუნეში ერთი ორატორის წარმოთქმული სიტყვები,—გუმბაზ მეფის მოკვლის გამო: «ჩემი სურვილი და ნატვრა ის არის კოლხიდელების სამეფო ისევ ყოვლად ძლიერი იყოს, როგორც წინათ ყოფილა, არავითარი შემწეობა არ ესაჭიროებოდეს და სრულიად დამოუკიდებელი იყოს, როგორც მშვიდობიანობის ისე ომიანობის დროს, მაგრამ რაკი დროთა ბრუნვის გამო ან ბედის დაუდგრომლობის დროს ისე დაუძღურდით და თვითონ ჩაუვარდით ხელში სხვებს, გონიერება იქნება იმათ ხელში ვირჩიოთ ყოფნა, ვინც უფრო ზომიერი და მართლის მოყვარული არიან და უფრო გატანა იციან თავიანთ მომხრეების»... მაშინდელ ქვეყნის პოლიტიკურ ურთიერთობის პირობებში ეს სიტყვები ნათლად ააშკარავენს ზრუნვას,—ერის დასწეულებულ სხეულის გადარჩენისა და მისი სულიერი სიმტკიცის ამაღლებისთვის...

როცა ქართველნი ბერძენ-სპარსელთაგან შევიწროებულნი არაბებთან ხელშეკრულებას სდებენ, მათ ძალიან კარგად უწყით, რომ მტერი შიგ შემოჭრილი არ შეასრულებს დადებულ პირობებს და ადგილობრივ ცხოვრებაში ჩარევაზე ხელს ვერ აიღებს, მაგრამ ქართველთა მიხანია დროს მოგება, დროებით მაინც სულიერი კულტურის სარწმუნოების გადარჩენის გზით, ერის გადაგვარებისთვის ხელის შეშლა, საოკუპაციო ძალის მიერ შექმნილ მძიმე პირობების შემსუბუქება, შინაურ ძალთა დაზოგვა და მომავალ ბრძოლისთვის მზადება. აკი ასეც მოხდა, ერის მოძრავი ძალები სამხრეთ-აღმოსავლეთისკენ იხიზნებიან და იქიდან ხდება დროებით მაინც ქვეყნის გაერთიანება.

—საუკუნეთა მანძილზე ქვეყანა ხშირად დამონებული ფიზიკურად, დაქსაქსული კუთხურად, კვლავ სულიერად წელში გამართული, სუვერენულ უფლებებით შემოსილი, ეკონომიურად მოღონიერებული, გამთლებული, კულტურულად აყვავებული, იგი სხვა ერთა შორის თანასწორი უფლებით

სარგებლობს: თუ ხშირად ადგილობრივ ფეოდალთა განკერძოებულ, თავაშვებულ, დამანგრეველ მოქმედების გამო ერის სხეული იშლება,—საერთო ეროვნული შეგნების სიძლიერე, მთლიანობის დაცვის საჭიროებისთვის ბრძოლა ვითარდება; მრავალ საუკუნეთა მანძილზე ზოგი ქართველი მეფენი და ერის ღირსეული შვილნი მედგრად უმკლავდებიან შინაურ და გარეშე დაბრკოლებებს. მათი დიპლომატია მძაფრი ყურადღებით თვალყურს ადევნებს მტრის ძალთა დასუსტებას, მის შინაურ თუ საგარეო გართულებას; ცნობილია ჯგაროსანთა ომის პერიოდში, მუსულმანურ ქვეყანათა გასაჭირი და ჩვენი ქვეყნის მათი დამოკიდებულებისაგან განთავისუფლება. მონგოლთა ოკუპაციის ქვეშ ბრძოლა გრძელდება, ქვეყნის აოხრების თავიდან ასაცილებლათ, პირადათ მსხვერპლად ეწირება დიმიტრი თავდადებული. ტყვეთ ჩავარდნილ ბაგრატ დიდის ხერხი სამშობლოს საშველად და შაჰის გავლენისგან თავის დასახწევათ, მოწმობენ მაშინდელ მართველთა თავგანწირვას და თავდადებას. სპარსეთ-ოსმალეთისგან საქართველოს გაყოფის ნიადაგზე შექმნილმა პირობებმა გაუძნელა ქართულ პოლიტიკას გზის გაკაფვა, ორად გაკლევჯილი, მტერთაგან შევიწროებული ის ეძებს შექმნილ მდგომარეობიდან გამოსავალ საშუალებას. მაშინდელი მეფენი ერთს ემხრობიან—მეორეს დასამარცხებლად, ერთს ეხმარებიან—მეორეს დასასუსტებლად და ამ გზით ცდილობენ ყველა კუთხეთა გაერთიანებას. ერზე თავიანთ პოლიტიკურ გავლენის შენარჩუნებას, ასეთია მაგალითი სიმონ მეფის, რომელმაც ოსმალეთის ტყვეობაში დალია სული. თვით სპარსელთა თანხმობით ტახტზე ასული თეიმურაზ პირველი,—უსასტიკესი მებრძოლი ხდება სპარსელებისგან ქვეყნის გასანთავისუფლებლად... მისი მრავალ-ფეროვანი შეუწყვეტელი ბრძოლები სისხლის ასოებით იწერება ისტორიაში.

სპარსელთაგან შევიწროებული იგი რუსეთისკენ იპყრობს თვალს, ეძებს გამოსავალს, აგზავნის ელჩებს. ის ასრულებს რუსეთის ხელშეწყობის თხოვნას და თავის შვილის-შვილს აგზავნის მოსკოვში. დრო გადის და იგი ახსენებს რუსეთის მეფეს შეასრულოს მანაც თავისი დაპირება და გაუწიოს დახმარება თეიმურაზს, ქვეყნის დასახსნელად. მაგრამ მისი მრავალჯერ განმეორებული თხოვნა დარჩა უყურადღებოთ. რუსეთს ჰქონდა თავისი მალული განზრახვები, მას სურდა თავის კარზე საქართველოს ტახტის მემკვიდრის აღზრდით. მისი გამოყენება თავისი ახლად დასახული აზიური პოლიტიკის გასატარებლად. თეიმურაზი თვით მიემგზავრება მოსკოვში, სადაც მას ხვდება დიდებული შეხვედრა, საჩუქრები, მაგრამ არავითარი რეალური დახმარება. მოსკოვის ორპირობა ძველის ძველია... თეიმურაზი გულდაწყვეტილი ბრუნდება, ისევ ირანისკენ მიეშურება, იქ მას დამცირება ხვდება და ტყვეობაში გარდაიცვლება...

ეხლა გამოქვეყნებულ მასალებიდან ირკვევა^{*)}, რომ ჩვენი ისტორიაში ჩრდილ მიყენებულ ერეკლე I-ს ძარღვებშიც მაგრაძე სჩქედდა ქართული სისხლი. რუსეთის კარზე ფუფუნებაში აღზრდილს თვალი სამშობლოსკენ ექირა. მის მდგომარეობაზე ფიქრობდა, მის დახმარებაზე ოცნებობდა... მოსკოვს სურდა მისი გამოყენება, გამაგზავრა საქართველოში, მაგრამ შუაგზიდან დააბრუნა, როცა გაიგო თეიმურაზის ირანში ყოფნა, შეიძლება მისი შვილისშვილიც მის გზას გაჰყვეს და ხელიდან გაგვისხლტესო ... როცა ტახტის მემკვიდრემ შეიტყო, შაჰი კიდევ ერთხელ დარბევას უპირებდა საქართველოს, შესძლო მოსკოვიდან თავი დაეხსნა, —ჩამოვიდა საქართველოში და იქიდან ირანში გაემგზავრა შაჰის დასაწყნარებლად. დიდხანს ებრძოლა მან შაჰის დამამკირებელ მოთხოვნისთვის, ვერ გაუძლო და გამაჰმადიანებული საქართველოში გამეფდა. მართალია მან ვერ გაჰყვა მაგრაძე დიდის მაგალითს, მაგრამ მისი განზრახვები, რომ ნაკარანხევი იყო სამშობლოს სამსახურით ამას მოწმობს იერუსალიმის მაშინდელ პატრიარქის დოსითეოსის სიტყვები ერეკლე პირველის მიმართ: «გარემოებამ იძულებული გყო შენ რჯული გამოგვევალა, —სწერს იგი, —მაგრამ ეს შენ ჩაიდინე არა ცუდი განზრახვით, არამედ განსჯით, ეცადე მიაღწია განსჯით ნაკარანხევი მიზანს, რომელიც შენ მხედველობაში გქონდა, როცა სარწმუნოებას იცვლიდი. მტკიცეზე-მტკიცედ გახსოვდეს ეს მიზანი, მას ემსახურე განუხრელად»... რამდენათ დამაფიქრებელია დღეს ეს სიტყვები?...

ქრისტიანულ ეკლესიის მეთაურიცკი შენდობას უთვლის და ელოცავს მეფეს, რომელმაც ეროვნულ-პოლიტიკურ მოტივებით უკიდურეს ზომებს მიმართა.

— უკანასკნელ ეპოქის პოლიტიკურ სინამდვილეში გადამწყვეტ როლს თამაშობს სპარსეთ-ოსმალეთის ქიშპობის გამო ჩვენი ქვეყნის ომიანობის ასპარეზად გადაქცევა, შინაურ ძალთა დაქსაქსევა, კუთხური შენ-ჩემობა და აქედან გამომდინარე ნაციონალური ფრონტისა და ერთ პიროვნულ საგარეო პოლიტიკის უქონლობა. ამ ხნის საგარეო პოლიტიკის საზრუნავი საგანი ხდება ისეთი მოკავშირის ძებნა, რომლის სახელმწიფოებრივი ინტერესი ერთი-მეორეს არ ეპირისპირება, და არ არის დაინტერესებული ურთიერთ სუვერენულ უფლებების შელახვასა და მოსპობაში. ასეთ მოკავშირეთ რუსეთის ამორჩევა საქართველოს არ გაუმართლდა. ერთი ეძებდა მოკავშირეს გულწრფელი, —მეგობრული განზრახვებით, მეორე კი თავის მიზნების განსახორციელებელ იარაღს... და ერთხელ მეგობრულად მოწვეულმა შეუდგა დამოუკიდებელ ცხოვრების მოსპობას, ის გამოდგა ორპირი და უსიტყვო...

^{*)} იხ. პროფ. ტატიშვილის «ქართველები მოსკოვში».

II.

თავისუფლების დასაბრუნებლად,—აჯანყებათა ტალღების აწვირთება და მის შემდეგ გავერანებულ ველზე დაღლილობა, დაქანცულობა, სიჩუმე, ნაწილობრივ ძალთა დარაზმულობა შესცვალა—კულტურულ ძალთა დარაზმულობამ... იწყება ახალი ბრძოლის ტაქტიკა,—ეროვნული ენერჯის სამწერლო ასპარეზე გაშლით, ქართველი ერის კულტურულ ფრონტზე გადასხმით, ხალხისკენ პირის მიბრუნებით; მომდევნო თაობის მიერ პოლიტიკურ-ორგანიზაციულ მუშაობის გაჩაღებით, ერის დაბალი ფენების საზოგადო ასპარეზე გამოყვანით და ასე ერი მომზადებული, ხვდება ბედნიერ დღეს და კვლავ დამოუკიდებელ ცხოვრების მოწყობისთვის ირაზმება.

მისი საგარეო პოლიტიკა არის მთლიანი, ერთ პიროვანი, განსხვავებით წინა ეპოქისა, მას საბუთი არ მოუცია უცხოეთისთვის შინაგანი დაქსაქსვისა და დაშლილობისა. უფლება აიღო ხელში ხალხმა, ერის ყველა ნაწილმა, შესაძლებელი გახდა ერთი, მთლიანი ნაციონალური პოლიტიკის გამოქვედა, რამაც გაუადვილა პატარა ერს სამშვიდობოზე გამოსულიყო. ნორჩ სახელმწიფოს არსებობა მოუხდა მძიმე და რთულ პოლიტიკურ პირობებში. მოკლე მანძილზე მისი ცხოვრება,—გამძაფრებული ბრძოლა დამოუკიდებლობის შესანარჩუნებლად. მიუხედავად ამისა მან შესძლო მშვიდობიანობის დამყარება და სოციალურ რეფორმათა გატარება შიგნით, იურიდიული უფლების მოპოება გარეთ. ეს გამარჯვება მან მოიპოვა ეროვნული დისციპლინის შექმნით, შინაური შუღლისა და მტრობის განდევნით, სასიცოცხლო ძალების ერთ ფრონტზე დარაზმვით. ვინ შესძლებდა ამას თუ არა ის ძალა, რომელმაც ფართე მასები ორგანიზაციულად დარაზმა, პოლიტიკურ ორგანოებში აღზარდა, საზოგადოებრივ ცხოვრებას შეაჩვია და სახელმწიფოს უმთავრეს ჯებირად დასახა. უკანასკნელმაც ისტორიული გამოცდა მხნეთ ჩააბარა და ქარცეცხლში მოპოებულ თავისუფლებას მტკიცეთ ჩაებლაუჭა, მისი ერთგული დამცველი გახდა. ესაა ისტორიული მოვლენა. გამაშკარაება ერში დაგროვილ სულიერ სიმტკიცისა, თავი-

სუფლების სიყვარულისა. მიუხედავად მრავალი ცდისა მოსკოვმა ვერ შესძლო შიგნიდან მისი აფეთქება.

რომ ის მართალი იყვეს, თითქოს საქართველოს ხელისუფლება რაიმე ილიუზიებს ამყარებდა რუსეთის კომუნისტურ მთავრობაზე^{*)}, უკანასკნელი უომრად შესძლებდა საქართველოში შემოსვლას და იქ გაბატონებას. ასეთი მაგალითები დღეს არა ერთია ჩვენს თვალწინ, როცა მოსკოვი იარაღის გარეშე ბატონი და ბრძანებელი ხდება ადგილობრივ ერთა ცხოვრების. სწორედ იმიტომ, რომ საქართველოს მართველნი მტკიცეთ იდგნენ დამოუკიდებლობის სადარაჯოზე.—მოსკოვმა ხერხს მიმართა. ჯერ იგი იცნო, შემდეგ თავს დაესხა, ამით მას სრულებით არ შეუწყობია ჩვენი ქვეყნის თავდაცვითი უნარი, რადგან პატარა ერმა შესძლო ექვსი კვირა გამკლავება და სისხლის გაღებით დამტკიცა თავის შეუპოვებლობა, სურვილი თავისუფლების შენარჩუნებისა.

ჩვენი ქვეყანა მსხვერპლი გახდა თავის გეოგრაფიულ მდგომარეობის, კავკასიის ერთა მთლიანობის უქონლობის და მაშინდელ საერთაშორისო პოლიტიკურ ვითარების...

სხვანაირი ახსნა მხოლოდ მჩატე, ზერელე დაფასებაა იმ ისტორიულ სინამდვილის, რომლის გადამახინჯება მხოლოდ ასუსტებს როგორც აწმყოს ისე მომავალ ეროვნულ ბრძოლის ფრონტს...

— რომელ პატარა ერს შეუძლია არსებობა მეგობრის, მოკავშირის გარეშე, როცა დიდი სახელმწიფონიც ერთმეორესთან დაახლოვებით ცდილობენ თავის არსებობის უზრუნველყოფას. მაშინდელ ევროპის დაინტერესება შეუძლებელი იყო, ომიდან დაქანცული იგი ბოლშევიზმს სთვლიდა რუსეთის შინაურ ჭირათ და ე. წ. «სანიტარული სალტების» შემოვლებით ცდილობდა საკუთარ თავის დაზღვევას, დღეს რასაკვირველია ყველა ხედავს თუ სადამდე მიიყვანა კაცობრიობა ამ პოლიტიკამ... კიდევ მეტი, ჩვენი დამოუკიდებლობის არსებობით არ შეიძლება არ ყოფილიყო დაინტერესებული ოსმალეთი, მაგრამ ამას წინ აღუდგა ევროპის ერთი დიდი სახელმწიფოს მაშინდელი ხელისუფლება, რომელმაც ისეთ მდგომარეობაში ჩააყენა ოსმალეთი, იგი იძულებული გახდა მოკავშირე ჩრდილოეთში ეძებნა... და წათამამებულმა მოს-

*) იხ. ბ. ასათიანის წერილი «ივერია» № 2.

კოვის ჯარების შემოსევის დროს ზურგში მახვილი ჩაგვცა...
იარაღის შესაძენათ ევროპაში გამოგზავნილი კომისიაც ხელ-
ცარიელი დაბრუნდა. ერი კვლავ ოკუპაციის ქვეშ მოექცა...
ის კვლავ დაირაზმა თავისუფლების აღსადგენათ...

III.

წარსულ ისტორიულ ბრძოლათა მოგონება ნათლათ გვიჩვენებს, რომ ერის სამშვიდობოზე გაყვანა შეიძლება მრავალ საშუალებათა გამოყენებით და რომ, განმათავისუფლებელი ბრძოლა შეუძლებელია ჩაყენებულ იქნას ერთ ჩარჩოში, განზომილი ერთი მიმართულებით. დღევანდელ ერთა ცხოვრების ერთი-მეორისგან დამოკიდებულების, ტექნიკის განვითარებისა და გიგანტიურ ძალთა შებმის პროცესში, მრავალმხრივი გზები ჩნდება, რომლის ამორჩევა და მიზან-შეწონილი გამოყენება ერის მოძრავ ძალებზეა დამოკიდებული... სამოქმედო ტაქტიკა იცვლება პოლიტიკურ ვითარების მიხედვით, ის რაც აუცილებელი იყო გუშინ, დღეს შეიძლება მიუღებელია, ხვალ კი დღევანდელი—უარსაყოფელი. ჩვენი ბრძოლა არაა მარტო ამა თუ იმ მართველობის სისტემის აღსადგენათ, რომელსაც თავისუფალი ერი თვით გამოსუცდავს თავის სურვილისამებრ,—არამედ ერის სუვერენულ უფლებისთვის,—ყველა იმ საშუალებათა გამოყენებით, რომელიც ერის მომავალ განვითარებას ხელს შეუწყობს. რადგან რუსეთის ოკუპაციის ქვეშ იმყოფება ჩვენი ქვეყანა, საოკუპაციო ძალასთან ჩვენი მოთხოვნილება უკომპრომისოა...

დღეს ის წარმოდგენილია წითელი ჯარის სახით, ხვალ შეიძლება შავით ან სამფეროვანი დროშით, რადგან ამ ქვეყნის პოლიტიკურ ძალთა შორის, თუნდაც უცხოეთში, არ სჩანს სერიოზული მოძრაობის ჩანასახი, რომელიც მიზნათ ისახავს დამონებულ ერთა განთავისუფლებას, თითო-ოროლა ლიბერალურად მოაზროვნეთა განზრახვები ვერ შეცვლის რუსეთის საგარეო-საექსპანსიო პოლიტიკის მიმართებას, ის მომდინარეობს დიდი ხნიდან, დღევანდელმა დიქტატურამ ფრთები შეასხა დიდი ხნით ნანატრ სურვილებს, არცერთი პოლიტიკური ხელისუფლება რუსეთის,—ნებყოფლობით აღარ დასთმობს მონაპოვარს... მხოლოდ დაუდგრომელ, შეუწყვეტელ ერთა განმათავისუფლებელ მოძრაობის გაღვლენით შეიძლება იგი იძულებული გახდეს დათმობის გზას დაადგეს...

ჩვენი ერის სასიცოცხლო ძალებმა ეს ადვილად შეიგნეს, მათ ადგილობრივით განიცადეს უცხო ბატონობის სუსხი და მსგავსად მამა-პაპათა მაგალითისა, შეუთრიგებლობის დროშა აღმართეს...

უკანასკნელ დღეებში უცხოეთის პრესაში მოხსენებული იყო ციმბირში გადაყრილ ქართველთა ცხოვრების შესახებ; რომელთაც დაჰპარგეს პირადი, კერძო ცხოვრება, თავდავიწყებით გადაეშვენ საერთო საქმის სამსახურში. სიმშილზე ისინი არ ფიქრობენ, წვალემა მათ არ აშინებს, ტანჯვას ისინი არ ერიდებიან, და ამ სულიერ საუნჯით დატვირთულნი ისინი ფიქრობენ მხოლოდ ერთ რამეზე, საკუთარ ქვეყნის ბედზე, მის მომავალ თავისუფლებაზე. მათი გონება მხოლოდ დანგრეულ, აოხრებულ ოჯახის აღდგენის გარშემო ტრიალებს.

ამ აზრებით შეპყრობილნი ისინი ივიწყებენ შინაურ დავას, თბილი გრძობით ისინი ერთი-მეორეს ერთგულებას ეფიცებიან.

ბორკილების ქლარუნში ისინი «დიდება»-ს სიტყვებს იმეორებენ და მით გულში სამშობლოს სიყვარულს იმარხავენ...

ტყვეობაში მყოფთა სულიერი სიკაჟე მტერს მოსვენებას არ აძლევს, ცდილობს ჩაკლას მათში ყოველგვარი გამკლავების უნარი, ჩააქრას მათ გულში დანთებული თავისუფლების სიყვარულის ლამპარი, რისთვისაც მათ აყენებს უსაშინელებს პირობებში, აცლის მათ სულიერ და მატერიალურ არსებობის საშვალეებს. მაგრამ სულის უკანასკნელ აღმოდამდე ისინი რჩებიან ბრძოლის ქინით გამსჭვალულნი, გაუტეხელნი, გაკაჟებულნი...

შეღამებისას ნახევრად მშვიერ-მწყურვალნი იკრიბებიან და მშობლიურ სიმღერით ივიწყებენ მძიმე დარდებს...

რომანტიული გატაცების თბილი ჰანგებით სძგერს მათი გული, რომლის ქღერა ბრუნდება სამშობლოში დატოვებულ სახლ-კართა მიდამოებში და აღვივებს მჩაგვრელთა მიმართ შეუწინებელ გამძლეობის ცეცხლს.

ბრძოლა დამოუკიდებლობისთვის გრძელდება. თავისუფლებისთვის მებრძოლი გაიმარჯვებს.

პ. სარჯველაძე.

საბჭოთა ტირანიის წარმოშობა.

ყველა ტირანია, რომელიც კი არსებობდა ძველათ თუ ახლათ მსოფლიოში მუდამ მომდინარეობს ერთი და იმავე წყაროდან. ეს წყაროა დემოკრატია. რატომ? ფილოსოფოსი პლატონი იძლევა ამაზე შემდეგ პასუხს:

«ტირანია არ გამოდის არც ერთი სხვა მართველობისაგან გარდა დემოკრატიისა. უსაზღვრო თავისუფლება იძლევა უსაზღვრო მწარე მორჩილებას... გადამეტებული თავისუფლება იძლევა გადამეტებულ მონობას პიროვნებაში და სახელმწიფოში»^{*)}.

ამ დებულების მაგალითი მრავალია ისტორიაში, ხოლო მისი უკანასკნელი გამომსახველია საბჭოთა ტირანია.

რუსეთის თებერვლის რევოლიუცია 1917 წ., მონარქიის გაუქმება და დემოკრატიული რესპუბლიკის დაწესება იყო საეგებით ლოლიკური დასკვნა რუსეთის ისტორიის შინაგანი მსვლელობის. მეფობა დაეცა ორი მიზეზით: ხალხის ჩაბმა გაუთავებელ ომში, ხალხზე ბატონობა მემამულეების. აი ეს ორი საგარეო და საშინაო ტკივილები გახდა მიზეზი რევოლიუციის. ვაიგო კი ეს ახლათ დაარსებულ დემოკრატიულ მართველობამ? მიიღო რაიმე ზომები ამ ორი სენის აღმოსაფხვრელათ? არც გაუგია, არც რაიმე ზომები მიუღია მის წინააღმდეგ. კერენსკის მთავრობას არავითარი რეფორმა არ მოუხდენია არც საშინაო, არც საგარეო ურთიერთობაში. ის დაკმაყოფილდა გაუთავებელი ლაპარაკით, მჭერმეტყველობით და დაპირებებით. რევოლიუციის პირველ პერიოდში მთელი ხალხი, ქალაქის და სოფლის, იყო მომხრე დემოკრატიული მთავრობის და მასზე ამყარებდა დიდ იმედებს. ამ იმედებით გაცრუებული ის იწყებს მისგან ჩამოშორებას და ახლათ აღორძინებული ბოლშევიკური ოპოზიციის მიმხრობას.

ლენინის ჩამოსვლა საზღვარ-გარეთიდან და მისი პარტიის ბრძოლა დემოკრატიული რეჟიმის წინააღმდეგ დარჩა საეგებით ხელშეუხებელი მოენიძებვისაგან. მათთვის თავისუფლება იყო უსაზღვრო, ვისაც რა სურდა იმას აკეთებდა საშინაო პოლიტიკურ ასპარეზზე; დემოკრატიას დამცველი არ გამოაჩნდა, ხოლო დამანგრეველთ კი გზა გაეხსნა.

^{*)} პლატონი. რესპუბლიკა გვ. 309, 312.

ამ რიგათ გაბატონებული დემოკრატია გადაიქცა ცარიელ სიტყვიერებათ, ერთი ადგილის მტკეპნელათ. უსაზღვრო თავისუფლება, არავითარი რეფორმა. ხალხი ტოვებს თებერვლის რევოლუციას და ემხრობა ოქტომბრის ბოლშევიკურ გადატრიალებას.

პლატონის სიტყვები გამართლდა, დემოკრატია მოგვცა ტირანია.

მაგრამ ეს არ ნიშნავს იმას, რომ ყველა დემოკრატია იძლეოდეს ტირანიას. მხოლოდ ზოგი დემოკრატია, უსაქმო და ყმედი, იძლევა ასეთ შედეგებს. ხოლო დემოკრატია საქმიანი, რეფორმატორი, ნებისყოფით აღჭურვილი და გაგებული რჩება თავის ალაგას. ამის ახალი მაგალითია საქართველოს დემოკრატია.

შვეიცარიის ცნობილი პუბლიცისტი ჟან მარტენი ჩამოვიდა საქართველოში და ძალიან გაუკვირდა აქ შენახული წესრიგი და სიწყნარე, რასაც ასწერს თავის წიგნში^{*)}. მან ნახა შინაგან საქმეთა მინისტრი ნ. რამიშვილი და ეკითხება ამ მდგომარეობის გარკვევას. ის უპასუხებს: «გებრძვით ბოლშევიკებს პირველყოფლისა ჩვენი ფართო სოციალური რეფორმებით. ჩვენთან არიან გლეხები და მუშები. პირველნი ჩვენთან არიან ჩვენი აგრარიული რეფორმების წყალობით, მიწების მათთვის მიცემით. მუშები ჩვენთან არიან როგორც მათ მიერ არჩეულნი და მათი სურვილების ამსრულებელნი»^{**)}.

ერთისიტყვით, ქართველი დემოკრატია გამოდგა საქმიანი, ხალხური და ნაციონალური. იმავე დროს ის იღებს სასტიკ ზომებს წინააღმდეგ მოსკოვის აგენტებისა, რომელნიც მუშაობდნენ მისი წყობის შიგნიდან აფეთქებისათვის. ყველა დემოკრატია სხვადასხვა ერების მოსკოვმა აფეთქა შინაგანი გადატრიალებით, ერთად ერთი გამოწკლისია საქართველო, რომელიც მან დაიპყრო ომით, გარედან თავსდასხმით. ჩვენსში იყო თავისუფლება ყველა პარტიების და პიროვნებების, ვინც კი მუშაობდა თავისუფალი საქართველოს ფარგალში, არ იყო თავისუფლება იმათი, ვინც ამ ფარგალს არ სცნობდა და მოსკოვის ბატონობაში გვერეკებოდა.

ამნაირათ, რუსეთის საბჭოთა ტირანია დამყარდა დემოკრატიული მთავრობის უსუსურობით, ქვეყნის უპატრონობით და უმოქმედობით. ეს გამარჯვებული წყობილება იწყებს განხეთქილებას მის მომხრეთა შორის. ძველი ბოლშევი-

^{*)} Jean Martin. A Travers l'Europe. ენევა 1948.

^{**)} იქვე გვ. 109.

კებიდან ყველა არ იზიარებდა ტირანიის მუდმივობას. მისი რეჟიმის ნორმალურ რეჟიმათ გამოცხადებას. დაიწყო ბრძოლა მათ შორის. აი ეს ბრძოლა და მისი შედეგები გამოკვლეული და აწერილია ერთ ინგლისურ წიგნში, რომელიც გამოვიდა გასულ წელს^{*)}. აი აქედან ამოღებული ზოგი ცნობები:

მარტო 1937—38 წლებში იქნენ დახვრეტილნი ან გადასახლებულნი:

საკავშირო ცაკის შვიდი თავმჯდომარეთაგან—ხუთი;

სამბუოთა კავშირის 11 მინისტრიდან—ცხრა;

რუსეთის საბჭოთა რესპუბლიკის 13 მინისტრიდან—ცხრა.

უკრაინის საბჭოთა რესპუბლიკის 13 მინისტრიდან—რვა.

ბელორუსიის საბჭოთა რესპუბლიკის 13 მინისტრიდან—

შვიდი.

პარტიის ცეკას 53 მდივნიდან—ორმოცდასამი დასხ. დასხ.

ხოლო წინა წლებში, ლენინის გადაცვალების შემდეგ დაიხვრიტა და მოისპო გაცილებით მეტი ძველი ბოლშევიკები.

ასე რომ ძველი კომუნისტებიდან დარჩენ ცოცხალი მხოლოდდ ორი პირი: სტალინი და კოლანტაის ქალი.

ასეთი «წმენდის» შედეგია სტალინის პიროვნული გამარჯვება და საბჭოთა იმპერიის მეთაურათ გამოცხადება.

საბჭოთა ტირანია სავსებით დაემსგავსა ყველა წასულ ტირანიას, ტირანთა პიროვნულ ბატონობას და მისი ბრძანების ქვეშევრდომათ მრავალ ერთა თავის მოყრას.

ძველი ბოლშევიკები ამ გზას არ ადგენ, მათ არ დავიწყებიათ მთელი ის პოლიტიკური მოძღვრება, რასაც დიდხანს ემსახურებოდნენ და რის ფუძეა—ჯერ რევოლიუცია, რევოლიუციური მართველობა, შემდეგ დემოკრატია. მაგრამ ახალ რევოლიუციონერებში გამოჩნდნენ ახალი მოაზრენი, იოანე მრისხანის მაგალითის აღმდგენელნი; მთელი ძალაუფლება დიდი ხნით, სამუდამოთ გადაეცეს მცირე ჯგუფს და მის მეთაურს. რადგან ძველი თაობიდან მხოლოდ ერთი პიროვნება იზიარებდა ამ აზროვნებას თავიდანვე, ის გახდა ამ მიმდინარეობის მთავარი მატარებელი. სტალინი შეიქნა უდიდესი ტირანი და მისი მართველობა ტირანთა მართველობა.

აი ასე, ამ გზით წარმოიშვა დღეს არსებული საბჭოთა ტირანია და იქნება ის სანამ რაიმე ძალა მას არ დაანგრევს. ძველი.

*) Stalins Russia, სუზანე ლაბინის.

ნაციონალური საკითხი და რუსული პრესა.

ამერკულ რუსულ გაზეთ «ნოვოე რუსკოე სლოვო»-ში ამა წლის 16 მაისის ნომერში დაბეჭდილია ჩვენი მეგობრის ი. გოლდმანის წერილი: «ნაციონალური პრობლემა და ეკონომიკა». მოგვეყავს შემოკლებით მთავარი ადგილები ამ წერილიდან.

ნაციონალური პრობლემა რუსეთში ჯერ კიდევ თავსამტერვევი საკითხია, რომლის წინაშე რუსის საზოგადოებრივი აზრი ყოყმანშია.

თუ მომავალი რუსეთი წარმოდგენილია, როგორც ქვეყანა, განთავისუფლებული ბოლშევიკური ტირანიისაგან და დემოკრატიული პრინციპებ შეთვისებული, ცხადია, ბედი რუსეთში მცხოვრებ ეროვნებათა არ შეიძლება სხვანაირად იქნეს გადაწყვეტილი, თუ არა დამოუკიდებლობის და სუვერენობის საფუძველზე.

რუსის ემიგრაცია თანდათანობით ითვისებს, რომ პრინციპიალურათ იცნოს ეროვნებათა უფლება, მაგრამ ჯერ კიდევ შორს არის დაუშვას მისი სავესებით განხორციელება.

თუ რუსეთის საზოგადოებრივი აზრის წარმომადგენელი რუსეთის მთლიანობის შენარჩუნების მიზნით, დადებითად ვერ გადასწყვეტენ ნაციონალურ საკითხს და მუდმივ მერყეობაში დარჩებიან, რუსეთში ეროვნებათა საკითხის მოგვარება მშვიდობიანი გზით ძნელი გახდება და მდგომარეობა დარჩება იგივე რაც იყო ძველათ.

ცენტრალისტებისათვის უკრაინის, კავკასიის და ბალტიის ქვეყნების ეკონომიური სარგებლობის საკითხი ყოველთვის იქნება პირველხარისხისგანი, მიუხედავად იმისა, ეგუება თუ არა ამ ეროვნებათა თავისუფალ განვითარების ინტერესებს.

მომავალ რუსეთს და ნაციონალურ სახელმწიფოებს მოელით მრავალი ეკონომიური დაბრკოლებანი, მაგრამ არაა საჭირო ამის გაზვიადება და მისი დაკავშირება რუსეთის მთლიანობის და ეროვნებათა დამოუკიდებლობის საკითხთან. როცა კი საკითხი დადგება ქვეყნის დანგრეული მეურნეობის აღდგენის და განვითარების, რეკონსტრუქცია თითოეული ცალკე ეკონომიური ერთეულობის უფრო შესაძლებელი სწრაფად და მეტის წარმატებით, ვიდრე ასეთი უზარმაზარი, რთული და მრავალფეროვანი ქვეყნის, როგორცაა რუსეთი.

მეტად გაზრდილი კაპიტალისტური მეურნეობაც კი ნაწილდება ცალ-ცალკე დამოუკიდებელ წარმოებათ ან ტერიტორიალურათ, ან წარმოების ხასიათის მიხედვით, რაიცა უზრუნველყოფს მეტს მოქნილობას, ბაზართან და მომხმარებლის ინტერესთან შეფარდებას. ამ სისტემის გამოყენება უფრო მეტად საჭიროა მომავალ რუსეთში; არსებული უზარმაზარი ტრესტების და კომბინატების დატოვება მთელი რუსეთის მაშტაბით აუცილებლათ შეაფერხებს მეურნეობას და წარმოების განვითარების ტემპს, მრავალ წლობით გაყინავს მის სტანდარტს ერთს დაბალ დონეზე. ნაციონალური დამოუკიდებლობა, პოლიტიკური და ეკონომიური სუვერენიტეტი აუცილებლათ გამოიწვევს პასუხისმგებლობის მაღალ გრძნობებს, რაიცა მიიყვანს ქვეყნის ეკონომიურ რესურსების და ენერჯიის მაქსიმალურ გამოყენებამდე.

მხოლოდ ბევრ პოლიტიკოსს შეუძლიან წარმოიდგინოს, რომ რუსეთის ყველა ეროვნებათა საერთო ტანჯვა ბოლშევიკურ რეჟიმის უღელ ქვეშ საკმარისია გახდეს საფუძველათ რუსეთის მთლიანობის შესანახათ. წინააღმდეგ, თვითეული ეროვნება დარწმუნებულია, რომ ის არ ყოფილიყო მოსკოვის ხელისუფლების ქვეშ, მისი ბედი უფრო უკეთესად აეწყობოდა.

სრული დამოუკიდებლობა მისცემთ ერებს საშუალებას ნაციონალურ ცხოვრების ნორმალურ განვითარებისას, საერთაშორისო ერთობის იდეისას და მეზობლებთან მჭიდრო დაკავშირებისას.

თანასწორი და დამოუკიდებელი სახელმწიფონი, რუსეთი და ნაციონალური რესპუბლიკები ადვილათ გადასწყვეტენ საკითხს სავაჭრო ხელშეკრულებით საქონლის ნაცვლადგამოცვლისას.

არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ განახლებული დემოკრატიული რუსეთი სიამოვნებით იქნება მიღებული მშვიდობიანობის მოყვარეთა საერთაშორისო ოჯახში და რომ მის პოლიტიკურ გეზზეა დამოკიდებული აღმოსავლეთის დაკავშირება დასავლეთთან, დამყარება ნამდვილი «ერთი ქვეყნის». ამის ერთად ერთი გზაა ეროვნებათა ურთიერთ პატივისცემა და უდაოთ ცნობა დიდი და პატარა ერების დამოუკიდებელ ნაციონალური ცხოვრების უფლების.

საქართველოს უკანასკნელი დედოფალი მარიამის გარდაცვალების ასი წლის თავი.

ამა წლის ორ აპრილს ქართული ტუბერკულოზის კომიტეტის თაოსნობით, ქართული კოლონიის და ქალთა კომიტეტის დახმარებით გამართულ იქმნა საჯარო სხდომა დედოფალი მარიამის გარდაცვალების ასი წლის აღსანიშნავათ, ბ. ლევან ზურაბიშვილის თავმჯდომარეობით. შესავალი სიტყვა წარმოთქვა ნოე ჟორდანიამ, რაიცა მოგვყავს ქვემოთ. ლევან ფალავან წაიკითხა ქალბატონ თამარა პაპავას მიერ დაწერილი და გამოგზავნილი მოხსენება მარიამ დედოფალზე, რამაც ღრმა შთაბეჭდილება დასტოვა მსმენელებზე. ამ მოხსენებას ებეჭდავთ შემოკლებით. პოეტ გ. ყიფიანმა წაიკითხა თავისი ფრიად გრძნობიარე ლექსი მარიამზე. შემდეგ იქნა წარმოდგენილი «დედა და შვილი», სადაც ქალბ. ვალია კვდიამ გამოიჩინა შესანიშნავი არტისტიკული ნიჭი და შეასრულა დედის როლი დიდი გრძნობებით და განცდით, რამაც გამოიწვია საერთო აღტაცება საზოგადოების. უმანკო იყო შვილის როლში აგრეთვე ბ. ელ. მაყაშვილი.

კრება ნასიამოვნები დაიშალა.

კრებას ხსნის კოლონიის თავმჯდომარე ლევან ზურაბიშვილი და აძლევს პირველ სიტყვას ნ. ჟორდანიას. ის ამბობს:

ბატონებო, საქართველოს ახალი ისტორიის გმირი გახდა ერთი ქალი. საქართველოს უკანასკნელი მეფის მეუღლე მარიამ დედოფალი. საქართველოს ძალათ გაქრობას ისტორიის ფურცლებიდან, მისი დამოუკიდებლობის მოსპობას და რუსეთის უბრალო პროვინციათ გადაქცევას ის შეებრძოლა პირადათ, თავისი საკუთარი ნებით და გადაწყვეტილებით, და ჩაიდინა იშვიათი, ისტორიაში გაუგონარი აქტი: მან თავისი ხელით ჩასცა ხანჯალი რუსეთის ჯარების უფროს და იქვე მოკლა. ის მივიდა ჯარის ნაწილით დედოფლის სასახლეში და დააპირა მისი გადასახლება რუსეთში ძალით. ამ ძალმომრეობას კაცები ყველა დანებდნენ, არ დანებდა მხოლოდ ქალი და შეებრძოლა მტერს. ასეთი მაგალითი, ასეთი თავდადებულები ქალი ისტორიამ არ იცის *).

რით აიხსნება ეს საოცარი მოვლენა? ამის ახსნა ერთია: ქართველი ქალი დღევანდლამდე თან ატარებს უძველესი ანტიური კულტურის თვისებებს, გამჭრალ ერთა ქალის ზნეხასიათს, რომელთაც ეკავშირებოდა ქართველი ერი და ვი-

*) ჟან დარკი მოქმედებდა მოჩვენებათა კარნახით, მტერი არ მოუკლავს თავის ხელით.

დოდენ ერთნაირი ცხოვრების გზაზე. ქართველი ერი არ არის თანამედროვე ერი, ის ძველის-ძველია, რომელიც გადაურჩა ისტორიის ქარტეხილს; მისი თანამომენი გაქრენ, დარჩა მხოლოდ ის და მასთან ერთად გამქრალთა თვისებები.

ამ თვისებათა შორის მთავარია ქალის მდგომარეობა საზოგადოებაში.

ყველა თანამედროვე ერი მსოფლიოს ყოფს ორ სქესათ: დედრობითი და მამრობითი. ხოლო რუსებმა ამას მიუმატეს შუათანა სქესი, სრედნი როდ. ქართულ ენაში არაფერი ამის მსგავსი არ მოიპოვება. აქ ყველა მოვლენა, ყველა სულდგმული თუ არა სულდგმული ერთიდაიმავე ძირისაა, ერთიდაიგივე მოვლენაა, აქართველთა გაცოფა სქესის მიხედვით არ არის. ქალს და კაცს ქართული ენა იხსენიებს ერთიდაიმავე სიტყვით: ორივე არის ის. ყველა დანარჩენი ენა ხმარობს ორ სიტყვას მათ გასარჩევათ: ონ, ანა, ილ, ელ, და სხ. თვით ქართული სიტყვის ცვლილება ხდება არა თანამედროულათ, არამედ ძველებურათ. რაც ქართულათ ერთი სიტყვით ითქმება, ფრანგულათ, მაგალითად, ითქმება სამი სიტყვით: ესეირნობ, ფრანგულათ—ეჟ მე პრომენ და ასე მთელ თანამედროვე ლიგვისტიკაში. ჩვენი ენა ენათესავება ჰიტიტებს (ხეთლებს), სუმერენელებს და სხვა ანტიურ ერებს. ყველა ამ ენაში სიტყვის ძირი ურყევია, მას ემატება მხოლოდ ერთი-ორი ასო და მით გამოითქმება ახალი აზრი. მაგ. სუმერულათ—გადახდა არის ტალ, გადაიხდა ინტალ, ემატება ორი ასო. ერთი მსწავლულის გამოკვლევით მცირე აზიის ერების ენა ენათესავება კავკასიურ ენას, მაგალ. ყოფილი ერის ჰურიტეების ენა გავს ქართულ ენას^{*)}. ამ ძველ ერებში ქალის მდგომარეობა და როლი იყო გაცილებით უფრო მაღალი და ფართო ვინემ მერმინდელ ერებში. კონტენაუა სწერს: «მესოპოტამიაში ქალი უძველეს დროში თამაშობს პოლიტიკურ როლს. ერთი ქალი აარსებს მთელ დინასტიას კიოშის ქვეყანაში; სუმერელებში ქალი არის მონაწილე სხვადასხვა წერილობითი დოკუმენტებში. ის პირადად იღებს გადასახადებს და ამტკიცებს დოკუმენტებს. შემდეგ ეპოქაში ქალი თამაშობს პირველ როლს» (იხ. იქიდანვე).

ძველ საბერძნეთში ქალის გავლენა დიდად იზრდება. არის ქალი, როგორც მაგალ. პიტოდორის ტრაილ, რომელიც ძალით იჩემებს მთელ სამეფოს. ქალი ერევა ყველაფერში^{**}).

ასირიელების და ჰიტიტების კანონით არის ორგვარი დაქორწინება: ერთია, როცა ცოლი ცხოვრობს ქმარის ოჯახში და მეორე როცა ქალი ცხოვრობს თავისავე ოჯახში. სუმერელების რწმენით, ისინი არიან ქალის შთამომავალნი, ხოლო კაცს სრულიად არ იხსენიებენ. ქალს შეუძლია ქონდეს

^{*)} იხ. Contenau: La Civilisation des Hitites.

^{**}) იხ. La Grece, par Rolercoen. გვ. 579—580.

უმაღლესი თანამდებობა სახელმწიფოში. მეფეთა შორის ზავის ჩამოვდება, ხელშეკრულებათა დადება ხდება თანხმობით არა მარტო მეფე-კაცის, არამედ, აგრეთვე მისი მეუღლის, ორივე ავამდენ თავის ბუქედს.

ოდისეთიაში მოხსენებულია ამბავი. ულის ურჩევს მეფის შვილი ნუზიკო წავიდეს სასახლეში დანმარების სათხოვნელათ. მაგრამ ეს უნდა სთხოვოს ჩოქით არა მის მამას—მეფეს, არამედ მის დედას მეფის ცოლს. იქვე აწერილია სასახლის მცხოვრებთა ურთიერთობა: ცოლი ცხოვრობს არა ქმარის ოთახებში ან ბინაში, არამედ ცალკე საკუთარ ბინაში, ხოლო ქმარი მეორე ბინაში. მათი ერთმანეთთან შეხვედრა ხდება ორივეს თანხმობით.

ამ ამბავმა მომაგონა ჩვენებური ზნე-ჩვეულება. არასოდეს არ მინახავს ქმარი და ცოლი იწვევენ არა თუ ერთ ლოჯინში, როგორც ეს ევროპაშია, არამედ არც ერთ ოთახში; მათ უქვევლათ სხვადასხვა ოთახში სძინავთ.

დაქორწინება ქალის და კაცის ხდება უმთავრეს შემთხვევაში ერთიმეორის თანხმობით. არის ნახული საამისო არქეოლოგიური დოკუმენტები. მამა ან დედა თავის ქონებას უნაწილებდა თავის შვილებს—ქალს და ვაჟს—თანასწორათ *).

ერთისიტყვიტ, რალა გავაგრძელო, ანტიურ საზოგადოებაში, რომლის წევრი იყო ქართველობა, ქალი და კაცი თანასწორი არიან, ხშირათ ქალი კაცზე მეტ როლს თამაშობს.

ქალის ასეთი მაღალი მდგომარეობა დასაბუთებული აქვს ფილოსოფოს პლატონს შემდეგნაირათ:

«არ არის არც ერთი სამსახური ქალაქის მართვაში რაიცა ეკუთვნოდეს ქალს როგორც ქალს, კაცს როგორც კაცს. პირ-იქით ბუნებრივი ნიჭიერება ორ სქეს შორის განაწილებულია თანასწორათ. სრულიად ბუნებრივია, რომ კაცი ისე როგორც ქალი მონაწილეობდეს ყოველნაირ საქმეში, თუნდაც ქალი იყოს ფიზიკურათ უფრო სუსტი, ვინემ კაცი. თვითეულს აქვს თავისი ბუნება, თავისი ფუნქცია. კაცი აკეთებს შვილს, ქალი მას ბადებს. ყველა სხვა სფეროში ისინი ერთნი, თანასწორნი არიან» **).

აი ეს უძველესი ერების ქალთა თვისება დღეს რამოდენიმეთ შერჩა მხოლოდ ქართველ ქალს.

ქალების უკან დახვევა და ამ თვისებების გაქრობა იწყება ახალ დროში, ქრისტიანობის შემდეგ. ამის მთავარი მიზეზია ერთი: ქრისტიანობა, ისე როგორც მუსულმანობა დაეყრდნო მოსეს ძველ აღთქმას, სადაც ქალის როლი მეტათ დამცირებულია, კიდევ მეტი, დალაზერულია. მოსემ წამოიყვანა რა ეგვიპტის ტყვეობისაგან ებრაელები, გზაში გამოიარა საშინელი დაბრკოლებანი. გაუთავებელი თავსდასხმა, მრავალი

*) Iran Antique. par Clement Huart.
**) Platon, Oeuvres Completes. t. IV.

ომიანობა და ამ გარემოებამ მას შეაძულა ადამიანი, კაცობრიობა. ამიტომ როცა ის დაბადების პირველ წიგნში ასწერს ადამიანის გაჩენას ქვეყნათ, ამ დიდ მოვლენას აცხადებს ეშმაკეულათ. ის ამბობს: ღმერთმა გააჩინა ადამი და ევა და მოათავსა სამოთხეში, სადაც თავს ირჩენდენ უმუშიერთ, ბუნების ნაყოფით. ერთ დღეს მივიდა ეშმაკი გველთან და უთხრა: წადი და ურჩიე ევას დაწვეს ის მის ქმართან ადამთანო. გველმა შეასრულა ეს რჩევა. ევა დაწვა ქმართან, დაორსულდა და დაბადა შვილი, ვაჟი. ღმერთი განრისხდა და გამოყარა ისინი სამოთხიდანო.

ამნაირათ, ადამიანის გაჩენა, ქალის მიერ მისი დაბადება ეშმაკეულია, ღვთის მიერ დაწყველილია; ქალი ეშმაკის მოციქულია. აი სათავე ქალის მნიშვნელობის დავარდნის, მისი დიდ თვისებათ დაკარგვის. კაცს მისი ძველებური პატივისცემა აღარ შერჩა.

საქართველოც გაქრისტიანდა, მაგრამ ეს მოძღვრება ვერ გახდა მის მოძღვრებათ. ის რამოდენიმეთ კიდევ ირჩენს ძველ ადათ-ჩვეულებებს. ქალი ვერ კარგავს ძველებურ დიდ ღირსებებს. ამის მაგალითია ერთი ჩვეულება: ყოველგან როცა ქალი მოლოგინდება, მას ააყენებენ ლოგინიდან ერთ კვირაში, ათ დღეში მაინც. საქართველოში კი მოლოგინებულ ქალი ისვენებს ორმოც დღეს; მას ემსახურებიან, მეზობლებიც კი მოდიან და ესმარებიან. ეს ორმოცი დღის მოსვენება ერთადერთი მოვლენაა მხოლოდ ჩვენსში. არის ერთი პატარა გამოხატვისი. მთის ქართველობაში მოსალოგინებელ ქალს გააძევენ სადგომი სახლიდან, შეაგდებენ ეზოში მოღობილ პატარა სადგომში, სადაც ის რჩება მარტო და ლოგინდება მარტო. აი ეს არის ნამდვილი გამოხატულება მოსეს მოთხრობის. საიდან გაჩნდა ასეთი ჩვეულება ფშავ-ხევსურეთა შორის არავინ იცის.

ამნაირათ, ქართველ ერმა ქრისტიანობა მიიღო, მაგრამ არ მიიღო მოსეს ანტიჰუმანიური მოძღვრება. ის დარჩა ძველის-ძველ ნიდაგზე.

აი ამ ერის შვილია მარიამ დედოფალი. მან თავისი მოქმედებით გამოხატა ქალის როლი ძველ საქართველოში, რაიცა შენახულ იქნა დღევანდლამდე. მარიამი იყო მატარებელი ანტიური კულტურის და სულისკვეთების.

დაბოლოს ლ. ფაღავა კითხულობს ქალბ. თამ. პაპავას მიერ დაწერილ მოხსენებას მარიამ დედოფალზე.

ამ 100 წლის წინათ, 30 მარტს, დღის 10 საათზედ მოსკოვში მიიცვალა გადასახლებაში მყოფი უკანასკნელი დედოფალი საქართველოსი მარიამი.

სამშობლოში თუ გადახვეწილებაში მყოფი ყოველი ქართველი მოწიწებით, სასიყვარულოთ მოიდრეკს თავს ამ წამებულ დედოფლის ხსოვნის წინაშე და მთრთოლვალე ხელით გადა-

ფურცლავს საქართველოს სამეფო მატთანეს უკანასკნელ ფურცლებს. დიდი დრამატიზმითაა ეს ფურცლები დატვირთული და ამ დრამატიზმს უფრო აღრმავებს ის გზა ჩვენი უკანასკნელი დედოფლისა, რაიცა მან განდევნაში გაატარა მრავალ წელი მანძილზე, მხოლოდ იმიტომ რომ ქართველი ერის და დედოფლის ღირსება მტერს არ შეაღახვინა.

ამით მან ერთხელ კიდევ გაამარლა ის დიდი საპატიო როლი, რომელიც ქართველ ქალს ისტორიამ დააკისრა.

უკანასკნელმა დედოფალმა საქართველოს სადარაჯოზე მდგომმა ერის სუვერენობა და ღირსება, ძლიერს და ვერაგ მტერს არ დაუთმო, სისხლისსაგან დაიცალა, მაგრამ ქვეყანას და მთელ საქართველოს ნამუსი და ღირსება შეუნახა. დამცემს მამა პაპურათ ხანჯლით გული გაუგმირა. ის ეწამა და მოკვდა.

ამ ასი წლის შემდეგ პატარა გვირგვინი მანაც მიუძღვნათ მის ნათელ ხსოვნას.

საქართველოს უკანასკნელი დედოფლის გზა თავიდანვე ეკლიანი გამოდგა და თავისი ხანგრძლივი სიცოცხლე მხოლოდ ამ ეკლიან ბილიკებზე გაატარა.

მარიამმა 69 წლის მანძილზე ატარა სახელი დედოფლისა, ნამდვილათ მხოლოდ 2½ წელი თუ იდედოფლა.

მეფე ერეკლემ დასდო რუსეთის მეფესთან ხელშეკრულება დახმარების და პროტექციის საქართველოს სამეფოს. მისი თავისუფლების და დამოუკიდებლობის. ის მიიცვალა 1798 წელს, ტახტზე ავიდა მისი შვილი გიორგი, მაგრამ ამ ავადმყოფ და დასნეულებულ მეფეს დიდხანს არ უცოცხლია; ის გარდაიცვალა 1800 წელს. ტახტზე უნდა ასულიყო მისი მემკვიდრე ვაჟიშვილი. და აქ იწყება დრამატიული ამბები, რომლის მთავარი გმირია მარიამ დედოფალი...

პეტერბურგის საიდუმლო ინსტრუქციის თანახმით ის ჯარები, რომელიც მეფეს გარეშე მტრის წინააღმდეგ უნდა მიშველებოდენ და არ მიეშველენ, ესლა მთლიანათ შემოეყვანა რუსებს მეფის გარდაცვალებისათანავე. მათ სამეფო კიარ უნდა დაეცვათ, არამედ უნდა მოესპოთ. ამ ჯარებს განაგებდა ლაზარევი და გაბედულათ აცხადებდა საქართველოს ტახტზე არავის აუშვებდა. ამ დროს პეტერბურგში ალექსანდრე პირველმა 12 სექტემბერს ახალი ვრცელი მანიფესტი გამოაქვეყნა, რომლითაც საქართველო რუსეთის პროვინციათ აღიარა. და ქართველ ერს მფარველობას დაპირდა. მან კრონინგს და ლაზარევს მეტი ნდობა გამოუცხადა. საქართველოს სამეფოს ბედი საუკუნოდ გადაწყვეტილათ აღიარა. ხოლო დედოფალ მარიამს სავანგებო რესკრიპტით აუწყა, ყოველივე ეს ხდება ქვეყნის და ბაგრატიონების საკეთილდღეოთო. ალექსანდრე პირველმა ამ წერილს მარიამისადმი თან გააყოლა საიდუმლო ინსტრუქცია, რათა კრონინგს და ლაზარევს ესლავ სათანადო ზომები მიეღო დედოფალ მარიამის,

დედოფალ დარეჯანის და ბატონიშვილების რუსეთში გადასახლებლათ, ყოველგვარ ქონების წართმევით და ჩამორთმევით. ეს მხაკერული გეგმა ბაგრატიონთა ქონებრივი განიარაღებისა, იმავე მტკიცე ხელს უნდა ჩაეტარებინა. ეს საქმეც იმავე დენერალ ლაზარევს მიენდო. რაკი პეტერბურგმა ეს გეგმა მოიწონა, ლაზარევმა სასტიკი ეკონომიური დევნა დაუწყო ბაგრატიონთ. ყველაზე უწინ კი დედოფალი მარიამი ამოიღო მიწანში და უმაგალითო შვეიწროება მიაცენა (მან არამც თუ მარტო მამულები და სხვა ჩამოართვა, უბრალო წისქვილიც კი არ დაუტოვა). დედოფალს თავისი შესაფერი ღირსება ჩამოაცილა და მისი სიღატაკე და უმწეობა ქართველთათვის ცხადყო. ლაზარევმა ესეც არ აკმარა. ბამბუს თათრობა, რომლებიც მის მამულზე ცხოვრობდენ, იმდენათ აუჯანყა, რომ მისი შვილი კინალამ ცეცხლში ჩააგდებინა. ამას გარდა მარიამის მამას სამოურაოს ართმევს და სამსახურს გარეთ სტოვებს: «ჩვენ ეს არავისთვის არ გვიტოვიაო», სწერს დედოფალი, «მაგრამ თქვენ ჩემ შვილთ ორასი მანეთი დაუნიშნეთ და ხუთასი მე ჯამაგირათო. დღემდე რაღაც ბარათებს გვაძლევს ლაზარევი მაგრამ ფული კი არავისათვის არ მიუციაო. ჩვენ იმას ვთხოვთ წართმეული ქონება დაგვიბრუნდეს და ჯამაგირი არ გვესაჭიროება».

ხალხში ყოველგვარი უკმაყოფილების ამოსაფხვრელათ, სწერს ლაზარევი პეტერბურგს, ერთათ ერთი სწორე გზაა საქართველოს დასამშვიდებლათ ბაგრატიონთა გვარის მთლიანად ჩრდილოეთში გადასახლება. ვიდრე ესენი აქ იქნებიან არეულობას ბოლო არ მოეღებო. ამ უხეშ პოლიტიკის შედეგი ის იყო, რომ ლაზარევმა და კრონინგმა სულ მალე მთელი ქართველი ერი შეადუღეს და რუსეთის წინააღმდეგ დარაზმა.

ბაგრატიონთა გაერთიანებული ფრონტი ჩაუდგა სათავეში 1802 წლის ამბოხებას. დარეჯან და მარიამ დედოფალნი გახდენ ამ მოძრაობის სულის ჩამდგმენი. ლაზარევი ამაზე პეტერბურგს სწერდა, რომ «თვით მარიამ დედოფალი მათანაა (ესე იგი შეთქმულებთან), და რუსეთის ერთგულთ ყოველგვარად სდვენისო». «თავად-აზნაურთაგან», სწერს ის მეორე ადგილზე, «რუსთა მომხრე მხოლოთ უმცირესი ნაწილი და დარჩა, მაგრამ დღეს აღარც ეს ნაწილია ჩვენთვის სანდო». ყველა ამის გამო ის სასწრაფოთ მოითხოვს ბაგრატიონთა გადასახლების ნებართვას.

პეტერბურგმა ეს გეგმა მოიწონა და აჯანყების ჩაქრობაც ლაზარევს მიანდო. ამანაც ჩვეულებრივი სისწრაფით მიტანა იერიში, და 1802 წელს ეს შეთქმულება ცეცხლითა და მხვილით ჩააქრო. მან მრავალი განუკითხავათ დააპატიმრა, დასაჯა და გადასახლა. სასჯელს ვერც ბობდელი მიტროპოლიტი გადაურჩა. ჩააქრო რა ლაზარევმა აჯანყება, ხელი მიჰყო მის ხელმძღვანელთ. მან დედოფალთა გადასახლება იტ-

ხვავ. სწორეთ ამით აიხსნება, რომ რუსეთი განმეორებით «პატიყებად» პეტერბურგში დედოფლებს და ბატონიშვილთ. ეს საქმე არც ისე ადვილი გამოდგა რუსეთს რომ ეკონა. ის ფუფუნება, მდიდრული ცხოვრება, დიდი პენსიები, ორდენები, რუსეთი რომ პირდებოდათ მათ პეტერბურგში, მარტოაზნულს იწვევდა დედოფლებისას და ბატონიშვილებისას განსაკუთრებით. დედოფლები იდგნენ მტკიცედ. ალექსანდრე პირველის მიპატიყებაზე ცივი უარით უპასუხეს, საკუთარ ქვეყანაში სიმშვილს არჩევდნ. ამათმა სიმტკიცემ შეაფიქრა მთავარ მართებელი კრონიინგი და ქადილი სისრულეში ვერ მოიყვანა. რის ვაივავლახით ჩაეკრო რუსეთს 1802 წლის ამბოხება, ეხლა რომ დედოფალთ მიაყენონ შეურაცხყოფა და ძალით გაგზავნონ, შეიძლება მისმა ერთგულმა ხალხმა ახალი აჯანყება მოაწყონ, ამიტომ იჩენდა კრონიინგი მერყეობას და აღარ უჯერდა ლაზარევის დაჟინებით მოთხოვას, რომ დედოფალთ გადასახლება ძალით მოეხდინათ.

კრონიინგი ხელმწიფეს სწერდა, დედოფლები არას გზით არ აპირებენ დაძვრასო. დარეჯანი იმისთვის რომ ღრმა მოხუცია და მარიაშს მტკიცე კავშირი აქვს თავის სამშობლოსთან, თავის მახლობლებთან და მათ ურჩევნიათ გაჰირვებაში, საქართველოში დალიონ სული, ვიდრე სიმდიდრეში და ფუფუნებაში ცხოვრება უცხო მხარეშიო». აქ კრონიინგს სხვა ხერხისათვისაც მიუმართავს: მას შემდეგ რაც დედოფალს ქონება და ყოველი სახსარი ჩამოაცილეს და გაჰირვებაში ჩააყენეს, წინადადება მისცეს დაენებებიათ აღსაზრდელათ პეტერბურგში თავისი წვრილი შვილები. ამათ მაინც ნუ დაუკარგავთ დიდ წყალობას ალექსანდრე მეფისასო. დედოფალთან ვერც ამ ხერხმა გასჭრა. შვილებიც ქართველ ხალხთან უნდა დარჩენილიყვენ, ამ დევნაში და გაჰირვებაში ეცხოვრათ, როგორც დანარჩენები ცხოვრობდნ. «დედოფალმა მარიაშმა», სწერს მთავარ მართებელი პეტერბურგს, «რომ თვისი მცირე წლოვანი შვილები რუსეთს წარგზავნოს, საცა ისინი განსწავლული იქნებიან კეთილის აღზრდით, განაცხადა, რომ თავის შვილებს ვერავითარ შემთხვევაში ვერ მოიცილებს». «ყველა ეს ამბები იწვევს ხალხში ალელვებას და ამიტომ მოგმართავ უქვეშევრდომილესის თხოვნით დამრთოთ ნება, რათა სიფრთხილით დავაპატიმრო» (აქტი. ტომი I. გვ. 691). მაგრამ ეს უკვე გვიან იყო. რუსეთს მოთმინების ფილა აევსო. დედოფლის მის სატახტო ქალაქში დატოვება მაშინ, როცა ქვეყნის ინკოპორაცია მომხდარი იყო, რუსეთს სახიფათოთ მიაჩნდა. კრონიინგმა იმედით ვერ გაუმართლა ალექსანდრე პირველს და მან ახალი, უფრო მტკიცე და მაგარი მთავარმართებელი გამოგზავნა. კაცი ქართულის გვარით და რუსული სულით საქართველოს სამეფოს დიდი მტერი... ეს იყო ციციანოვი, რომელმაც რუსეთს იმედები გადაჰარბებით გაუმართლა. ამან ალექსანდრე პირველის საიდუმლო ინსტრუქციებით თბილისი-

საკენ გამოსწია... დღიდან ციციანოვის ჩამოსვლისა იწყება მძაფრი და ტლანქი შეტევა ბაგრატიონთა წინააღმდეგ. ის სავსებით იზიარებს გენ. ლაზარევის ტლანქ და უხეშ გეგმებს. ლაზარევიც ბედნიერია რომ მთავარმართებლის განკარგულება თავის სიმკაცრით მის გულისნადებს უთანხმდება. ახლა მთავარმართებელი არავითარ სიფრთხილეს და ზრდილობას აღარ ითხოვს ამ «გაუქმებულ» დედოფალთა და ბატონიშვილებისადმი». ციციანოვის აზრით პირველი მაგარი იერიში მემკვიდრეზე უნდა მიტანილიყო. მას უნდა დაეწყო გადასახლების ეკლიან გზაზე სვლა. შემდეგ მას განგვირგვინებული დედოფლები მიყოლოდნენ. ლაზარევის ძველ გეგმას ციციანოვის სწრაფი სანქცია უნდოდა და ლაზარევემაც ერთის დაკვრით სულის მოუთქმელათ ჩაატარა.

«მამაცმა» ლაზარევემა ბატონიშვილი დავითი და ვახტანგი 19 თებერვალს 1803 წ. გადაასახლა. ჯერი მარიამ დედოფალზე მიდგა, ლაზარევი უკვე ზეიმობდა. ციციანოვემა აუწყა, რომ ხელმწიფის მიერ მიპატიებულ იქნება და გამგზავრებაც სასწრაფოთ უნდა მოხდეს. დედოფალს ამ მიპატიებების ნამდვილი შინაარსი კარგათ ესმოდა. ის შეეცადა ამ ახალ მთავარმართებლის გული როგორმე მოეღობო და მისწერა:

«ესე არს მოხსენება ჩემი: როდესაც განსვენებულმან მეუღლემან ჩემმან ინება შევრდომე საფარველსა ქვეშე რუსეთისასა, მაშინ იყო აზრი მისი ჩემთვის და შვილთა ჩემთა ცხოვრებისათვის ამასვე მამულსა და ჰაერსა შინა, და თუ სხვასა უცხოსა ქვეყანასა შინა შესაძლებელ ყოფილიყო ცხოვრება ჩვენი, ჰქონდა დრო ყოველთვის და იქნებოდაცა უადრეს გარდაცვალებისა თვისისა თუ ითხოვა ვინმემ წასვლა თვისი როსიად, ესე სამართალ და ნება მთხოვნელისა არს...

მიმიღეს პატივი სახლისა ჩემისა, მომტაცეს ნიშანი მეუღლისა ჩემისა. შეურაცხყვეს შვილნი ჩემნი, დააყენეს მამული შვილთა და სხვანიცა მრავალნი, დამაკლეს საცხოვრებელი ჩემი და ამჟამისა საკუთნებელათ არა ვინებე წარვსდგე წინაშე იმპერატორისა და აწ სიკვდილისათვის ჩემისა და მცირეთა შვილთა ჩემთასა, ვითარ შეიძლება წარსვლა ჩემი...

ესე არს დღე პატიოსნებისა, რათა სახლი დამდაბლებული არა აღისპოს; ვიცი ბედნიერება მომავალი თავისა ჩემისა და კეთილდღეობაცა ხელმწიფისაგან განსაზღვრული მე თუმცა აქა გლახაკ და ცხოვრებისაგან დაკლებული მაგრამ შეჩვეულსა შინა ჰაერსა დღითი დღე განვაგრძელებ და სიცოცხლესა ჩემსა ესე მეყოფის ნუგეშად სიმდიდრესა და სამადლობელად ყოველად უმოწყალებისა ხელმწიფისა, რათა მეცა ღირს ვიქმნე საფლავსა თანა მეუღლისა ჩემისა დაფლავთ, რომელიც მან ადრევე განმიმზადა და აგრეთვე ჩემთა შვილთაც... და უკეთუ ნებავეს აქაცა შემძლებელ არს, რომ მოწყალებით მომხედოს მეცა და ჩემთა შვილთაც და უკეთუ არ

ინებებს აქა მოწყალებასა ჩვენსას, იყოს ნება ხელმწიფისა».
ეს დოკუმენტი დედოფლის მორალურ გამარჯვებაზე მეტყველებს, რა შეეძლო ეპასუხნა ციციანოვს ამ ბრალდებებზე?

ამავე სახის ბრალდებას უყენებს დედოფალი თვით რუსთა იმპერატორს წერილში, რომელიც მას გაუგზავნა 2 თებერვალს 1803 წ. დედოფალი მას აგონებდა, რომ დიდ იმპერიის სუვერენს არ შეშვენოდა გუშინდელ დაპირებათა ასე ერთბაშად წაშლაო, მე აღთქმულ მფარველობას ველოდი და ესლა კი შვილებითურთ რუსეთში მიბარებთო, ვითომდა წყალობათა მისაღებადო» და აქვე დასძენს: «მე ვიცი, რომ შიში გაქვთ ჩემი აქ დარჩენისა და გარწმუნებთ, რომ არც მე, არც ჩემი შვილები არ ვეძებთ დაკარგულ ტახტსო. მე მხოლოდ გთხოვთ, რომ ჩემი მეუღლის და მეფის უკანასკნელი სურვილი შემისრულოთ: სურვილი, რომ მე და შვილთა ჩემთა გვეცხოვრა ჩვენს ქვეყანაში, გვესუნთქა ჩვენის ჰაეითა, გვესვა ჩვენი წყალი და ბოლოს მამა-პაპათა საფლავებ გვერდით დაველულიყავით».

მაგრამ რუსეთი ამ კეთილშობილ აღშფოთებას ყურს არ ათხოვებდა, საქართველოს მზის ჩასვენებას ბაგრატიონთა გაქრობაც უნდა თან მოჰყოლოდა და პირველ რიგში ყოფილ დედოფლისა. ციციანოვმა დედოფლის ქონებრივი განიარაღება ბოლომდე მიიყვანა. მაგრამ მარიამ დედოფალს ვერც ამ ახალმა მატერიალურმა შევიწროებამ შეაცვლევინა თავისი ხაზი. წინააღმდეგ, ესლა უფრო გაბედულათ და ენერგიულათ შეუდგა სხვა სამზადისს და თვის ერთგულთ სწრაფ მოქმედებისაკენ მოუწოდა. დედოფალი თუმცა მუდმივ ზევრვის ქვეშ ყავდათ აყვანილი ციციანოვს და ლაზარეეს, მაგრამ აქამდე მაინც ახერხებდა შეთქმულება დიდ საიდუმლოების ქვეშ შეენახა. მხოლოდ ვიწრო წრემ და ერთგულებმა იცოდა, რომ დედოფალს საიდუმლო ძაფები ქონდა გაბმული თუშ-ფშავ-ხეუსურეთში თავაურელებთან და მთის ხალხთან. ამათ უნდა მოემზადებინათ დედოფლის თბილისიდან საიდუმლო გაყვანა, მისი და მისი შვილების მთაში შეხიზვნა, და ერთ დანიშნულ დღეს დიდი პოლიტიკური აქტის მოხდენა: მარიამის საქართველოს ტახტზე აყვანა და კურთხევა. დედოფალი უნდა გამხდარიყო სულის ჩამდგმელი ამ ხალხური აჯანყების რუსეთის წინააღმდეგ, მას უნდა მოეთხოვა იმპერატორისაგან ყველა დაპირებათა ასრულება და თუ ამას ის არ იცნობდა, მაშინ საქართველო უნდა დაცალათ, ჯარი გაეყვანათ, შემდეგ დედოფალი მაკმადიან მეზობელთ თვით მოურიგდებოდა. ამ რიგათ დედოფალმა და მის ახლო მოკლებმა იკისრეს რუსეთის ამდენი ხნის მზადება და ვერაგული ზრახვა საქართველოს პროვინციათ ქცევისა ჩაეშალათ და სამეფო ჩიხისაგან გამოეყვანათ. ეს იქნებოდა დიდი საშვილიშვილო აქტი. მაგრამ ასეთი ამბოხების მომზადება რასაკვირველია დიდი ხნო-

ბით ვერ დარჩებოდა საიდუმლოთ და ციციანოვს და მის დამქაშებს მთლათ ვერ გამოეპარებოდათ, მით უფრო ღენ. ლაზარევს, რადგან უახლოეს გარემოცვაში მის მთავარ შტაბში სომეხი კალატოზიანი (აქტებით კალატოზოვი) ერია. ეს კაცი მალე გადაიბირეს ციციანოვმა და ლაზარევმა. მანაც დაიწყო ინფორმაციის ძლევა ციციანოვისადმი. ციციანოვმა ესლა კარგათ იცოდა, რომ დედოფალი დროს მოგებას ცდილობდა, ამიტომ მან დედოფლის გამგზავრება ერთბაშით დააჩქარა და ის 3 მარტს თავშეუკავებელის ნერვიულობით სწვრდა დედოფალს: «აკი მოგახსენეთ, რომ თქვენ რუსეთში მიიღებთ არა მარტო იმ შემოსავალს რასაც აქ აიღებდით ჩამორთმეულ მამულებისაგან, არამედ მწყალობელ ხელმწიფისაგან ბევრათ მეტი მოგეცემათ... ამიტომ თქვენი აღმატებულების გამგზავრება თანახმათ ხელმწიფე-იმპერატორის მიპატიქებისა, არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება იქნეს გადადებული. უნდა სწრაფათ წაბრძანდეთ».

ამ დაჩქარებამ შეთქმულებაც დააჩქარა, მეტი ცდა შეიძლება სახიფათო გამხდარიყო. მარიამის სიძემ სარდიონ ასლან ორბელიანმა, ამ შეთქმულების მეთაურმა, მთაში შიკრიკი აფრინა. უკვე დიდი ხანია სწარმოებდა რჩეულთა გაგზავნ-გამოგზავნა ფშავ-ხევსურეთთან, იქიდან მოურავი ჩოლოყაშვილი ყოველნაირათ აიმედებდა მარიამს და ბატონიშვილ ბაგრატს. ამრიგათ დედოფლის სასახლე შეთქმულთა შტაბათ, საიდუმლო ბინათ გადაიქცა. აქ სარდიონთან ერთათ სხვებიც ფიცს სდებდენ ამ საიდუმლოს შენახვისთვის და საქმისთვის. დედოფლის დედამ ელენემ და დედოფალმაც სხვა მხრითაც დაიპირეს თადარიგი: თუ ვინიცობაა დედოფალი და მისი შვილები ვერ გავიდოდენ ქალაქის კარიდან და დედოფალს ციციანოვი მაინც გააგზავნიდა, ამ შემთხვევისათვის, რუსის ჯარი დედოფალს რომ გააცილებდა, თავარლებს დარიალთან მათზე თავდასხმა უნდა მოეხდინათ; დედოფალი და მისი შვილები იარაღით უნდა გამოეხსნათ.

ციციანოვმა კალატოზისაგან უკანასკნელ მომენტში ყველაფერი დაწვრილებით გაიგო. და იმ ღამესვე განკარგულება მისცა ღენერალს: «თანახმათ ჩემდამი მოღწეულ ცნობით, თვით იმ პირთაგან რომლებიც შეთქმულობაში არიან, დედოფალი მარიამი და მისი ოჯახი და ბატონიშვილი ბაგრატი თბილისიდან გასვლას ღამობენ, რისთვისაც საჭირო სამზადისი მოუხდენიათ. რათა აცდენილ იქნეს ასეთი გაქცევა შუაგულ ქალაქიდან, რუსის ჯართა შერცხვენა, ვანდობ თქვენს აღმატებულებას სასწრაფოთ ისინი თქვენის თვალყურის ქვეშ მოზდოკამდე მიიყვანოთ, იმავე წესით, როგორითაც თქვენ სახელოვნათ წარგზავნეთ აქედან ვახტანგი და დავითი». ლაზარევი სისწრაფით შეუდგა ბრძანების ასრულებას. საჭირო იყო ამ ყოფილ დედოფლის» სრული გაგვირგვინება მის დედაქალაქში. 1803 წელს 19 აპრილს, დილის რიქრაქზე

რუსის ჯარისკაცთა და ოფიცერთა თან ხლებით ლაზარევი დედოფლის სასახლის ალყის შემოსართყმელათ მიდიოდა. დედოფალმა ამ ლენერლისაგან კიდევ ახალი დიდიშეურაცხეფა ველარ აიტანა და მოჰკლა. სწორედ იმ დღეს უნდა გაეყვანათ მარიამი და ეკურთხებინათ, ლაზარევი კი ძალით უპირებდა რუსეთში გაგზავნას. იმსხვრეოდა ყოველგვარი იმედები, დედოფალმა ველარ აიტანა, ღირსება ერის და სამეფოსი დაიცვა. «დედოფლის ბუნებაში», სწერს ისტორიკოსი, «დიდი ხნის დაგროვილმა ბრაზმა იფეთქა». თვით ლენერალი ტუჩკოვი სწერს: დედოფალს ქონდა მიწეზი აღშფოთებული ყოფილიყო ლაზარევის წინააღმდეგო იმ დამცირებათა გამო, რაც ლაზარევემა მათ მიაყენაო. დედოფლისგან ლაზარევის სიკვდილის ამბავი მრავალნაირადაა სხვადასხვა წყაროებში მოხსენებული, ზოგან მოკლეთ, ზოგან დაწვრილებით, ზოგან მოკრძალებით.

ამ მკვლევრობის სრულ უტყუარობას იძლევა აქტებში დაცული იქ დამსწრეთა ჩვენებანი და ციციანოვის პირადი მოხსენება ხელმწიფისადმი დაწვრილებით. «არა ერთხელ მომდიოდა ცნობები», სწერს ციციანოვი ხელმწიფეს, «რომ დედოფალი მარიამი მთელის თავის ოჯახით და ბატონიშვილი ბაგრატიით სხვა შეთქმულებთან ერთათ ცდილობდენ ეძიათ თავშესაფარი ხევსურეთში, სადაც კიდევ შერჩენიათ პატივისცემა სამეფო ოჯახისადმი. თუმცა მე მთლათ არ მჯეროდა ამ ხმების, რომლებიც განუწყვეტლათ აულევებს საქართველოს, ზომები მაინც მივიღე, რათა მათი მოქმედებისათვის თვალი მედევნებია. გუშინ კი საკომენდატო პოლიციამ და სხვებმა, რომლებიც სათვალყუროდ დაგნიშნე, მაცნობეს, რომ ღამით 18—19 ამ თვისათვის დედოფალი მარიამი სრულის თავის ოჯახით და ბატონიშვილი ბაგრატიც აპირებენ გაქცევას თბილისიდან. აკლაბრის კარებთან ცხენები მათ შეკაზმული უცდიდენ. ნივთები ჩალაგებული ქონდათ. უნცროსი ზვილი წინდაწინ გაგზავნა, გაფრთხილებულმა მთარაჯებმა არ გაუშვა, ამის გამო განსაკუთრებული ბრძანება მივეცი ღენ. ლაზარევის იმავე საღამოს 10 საათზე დაეყენებია დედოფლის სასახლისათვის დარაჯები, თვითონ კი რამდენიმე ოფიცერთა თანხლებით შესულიყო დედოფალთან დარბაზში და თავაზიანათ განეცხადებია, რომ დედოფლის განზრახვა უკვე გამოცხადდა და რომ ხვალ დედოფალმა უნდა დასტოვოს თბილისი. აგრეთვე განკარგულება მივეცი ღენ. ტუჩკოვის დაეპატიმრებია თავის სახლში ბატონიშვილი ბაგრატიც. ყველაფერი ეს ისე უნდა მოეხდინათ, რომ ხალხში მღელვარება არ გამოეწვია. სწორეთ იმ დილით, როცა ლაზარევემა ხელმეორეთ გამოუცხადა დედოფალს, ყველაფერი მზათ იყო მის გასამგზავრებლათ. დედოფალმა დაფარა რა შორეული ბრაზი ანიშნა მიახლოებოდა და სწორეთ ამ დროს იძრო ხანჯალი, კალთის ქვეშიდან და ჩასცა მას მკერდში ისე მძლავრათ, რომ

დენერალმა რამდენიმე წუთში დალია სული. ამავე წამს მარიამის ასული ბატონიშვილი თამარი მივარდა ხანჯლითავე თბილისის პოლიციის უფროსს, მაგრამ მან აიცილია ხანჯალი და დედოფალ მარიამს მოხვდა, რის გამოც ის ხელში დაიჭრა. დედოფლის თბილისიდან გაგზავნის შემდეგ მის სასახლეში იპოვეს მრავალი სხვადასხვა სახის იარაღი და ტყვიანობები, საიდანაც ვასკენით, რომ დედოფალს განზრახვა ქონდა რაღაც არეულობის მოხდენით შურისძიებისა. ამის შემდეგ ვუბრძანე გენ. ტუჩკოვს წაასხას დედოფალი და ბაგრატი სასტიკ თვალყურის დევნებით. გარეშე ყოველგვარი პატივისცემა, საჭირო ჯარის დახმარებით ვლადიკავკაზის ციხემდე, სადაც მათ მოზდოკის კომენდანტი მიეგებებათ და მოზდოკამდე მიაცილებს. აქედან კი თავის მსლებლებით გამგზავრებული იქნება ვორონეჟს. მე ვფიქრობ, თქვენი დიდებულება არ მოისურვებს ეს ბოროტი მკვლელი ჩამოვიდეს პეტერბურგს, რათა მანდ ეცადოს მიიღოს ნებართვა პირადად თქვენი ხილვისა. ამის გამოც ის დარჩება ვორონეჟში გუბერნატორ პუშკინის განკარგულებაში».

ამავე დღეს ციციანოვმა მიმართა გუბერნატორ პუშკინს ცნობით ლაზარევის მოკვლის და დედოფლის გადასახლების შესახებ და თხოვა იყოლიოს განსაკუთრებულ თვალყურის გადების ქვეშ. ამასთანავე აფრთხილებს არავის დედოფლის მსლებელს არ ქონდეს არავითარი იარაღი, რაც შეეხება თითონ დედოფალს, განაგრძობს ციციანოვი, მას განსაკუთრებით უნდა ადევნოთ თვალი და უბრალო დანაც არ გააკაროთ. რადგან მან მხეცურად მოკლა ლენ. ლაზარევი და ასეთი რამ მისგან კიდევაც მოსალოდნელი.

კომენდანტსაც ასევე სწერს ციციანოვი: ჭამის დროსაც არ მოხვდეს დედოფალს ხელში დანაო...

ეს გადასახლება ციციანოვმა ერთის დაკვრით ჩაატარა. დედოფალმა გზისათვის აუცილებელი ნივთების წაღებაც ვერ შესძლო და ვერც ახლობელთ გამოეთხოვა. დედოფალს სისხლით დაცილილს მიათრევდნენ რუსის ჯარისკაცები, ღირსებას მაინც ბლომდევ ინახავს და გზიდან საგანგებო წერილს უგზავნის არა ცოფიან ციციანოვს, არამედ სააკაძეს. დედოფალი სწერს: «არც მე, არც ჩემი მსახურნი და არც სხვა დაპატიმრებულნი, არაფერში არა ვართ დამნაშავენი; ამიტომ ვითხოვ ყველა დაპატიმრებულნი გამოუშვათ, მოიხმოთ ყველა ისინი და მასთან ჩვენი მსახურნი და გამოუცხადოთ, რომ ვინც კი მათგანი მოინდომებს ან გადასახლებაში თან შეახლოვდეს, ან გამოემშვიდობოს, მიეცეს ეხლავ ამისი ნება. ამას გარდა ვითხოვ გამოგზავნოთ ჩემთან მოხუცი ლეკი მოსე, რადგან ჩემს შემდეგ მას არავინ პატრონი და მიმხედავი არ ეყოლება და თუ მას ვინმეს ვალი ემართოს გაისტუმრე ჩემის თანხებიდან». ეს იყო დედოფლის კეთილშობილური ზრუნვა უმწყოთ დარჩენილებზე. თავისთვის ის აღარაფერს არ ით-

ხვდება. სამშობლოს გარეთ მისი პირადი სიცოცხლე უაზრო
ხდება.

რუსებმა ამ შევიწროებულს და დევნილს დედოფალს
უკანასკნელი სასახლეც ჩამოართვა და ციციანოვს გადასცეს.
«თანამათ თქვენის თხოვნისა, სწერს მას მინისტრი, ან თქვენ
მოხმართ საცხოვრებლათ, ან თქვენი სამმართველოსათვის».
დედოფლის მოგზაურობაზე მოხდოკამდე და იქედან ვორო-
ნეჟამდე აქ ველარ შეეჩერდები, ვიტყვი მხოლოდ რომ 19 აპ-
რილიდან 12 ივნისამდე დედოფალი მსლებლებით გზაში იყ-
ვნენ. 12 ივნისს სოვეტნიკ ჯზარს ვორონეჟში გუბერნატორ
პუშკინისთვის გადაუტია. აქ დედოფალს დახვედრია ხელმწი-
ფის ბრძანება, სწორეთ ისეთი, რაც ციციანოვს სწავდა. დე-
დოფალს უცხადებს, რომ ის ვერც პეტერბურგს და ვერც
მოსკოვს თავის შვილებთან და მახლობლებთან ვერ დაიდებს
ბინას. რომ ის წაყვანათ ბელგოროდს დედათა მონასტერში
მოსანანებლათ უდიდესი ცოდვისა. დედათა მონასტერში უნ-
და მოეთავსებია დედოფლის შვილი თამარი, რომელმაც მო-
იწადინა მოეკლა თბილისის პოლიციის უფროსი. რაიცა შე-
ეხება სხვა მსლებელთ უნდა ჩამოშორებოდენ დედოფალს და
გაყოლოდენ ბატონიშვილ ბაგრატს, რომელსაც სადგომათ
მოსკოვი მიუჩინეს. საყურადღებოა, რომ ამ მსლებლებიდან,
გარდა ერთისა, არავინ არ ისურვა ჩამოშორება დედოფლისა
და ყველანი გაყვენ ბელგოროდში და დედოფალთან ტყვეობა
არჩიეს.

დედოფალმა ერთხელ კიდევ მოიკრიფა ძალა და მიმართა
ხელმწიფეს თხოვნით, მიეცათ მისთვის ნება ეს გადასახლების
დრო, შვილებთან და ბატონიშვილებთან გაეტარებია. მარი-
ამის დედამ ელენემაც მიმართა ამგვარივე თხოვნით ხელმწი-
ფეს, მისმა შვილებმაც, მაგრამ პეტერბურგმა არცერთის ვე-
დრება არ შეიწყარა. დედოფალი თავისი 30 მსლებლებით
სასწრაფოთ გადაგზავნეს ბელგოროდს, სადაც მათ 30 ივნის
ვხვდებით. დედოფლის და მისი მსლებლების ცხოვრებაზე
ბელგოროდში მრავალი ცნობები მოგვეპოება. ძალიანაც სა-
ინტერესოა, მაგრამ ამას ეხლა ვერ შევეხებით, უნდა ითქვას კი
რომ დედოფალს თავისი ღირსება და სიამაყე არ დაუგდია
და მრავალ სახის პროტესტები გამოუცხადებია.

საქართველოს წარჩინებულებმა, პეტერბურგს და მოსკოვში
მყოფ ბატონიშვილებმა ყოველგვარათ სცადეს დედოფლის
გამოსხნა ამ დამამცირებელ მდგომარეობიდან: ბევრჯელ
მიმართეს იმპერატორს, მინისტრებს და დიდ მოხელეებს,
მაგრამ მათი თხოვნები უშედეგოთ რჩებოდენ. ალექსანდრე
პირველის და მისი მრჩეველი ციციანოვის გული ვერაფერმა
მოაღბო. დედოფლის მაშინდელ მიწერ-მოწერადან, რაიცა
უსასტიკეს ცენზურის ქვეშ ხდება, მაინც ბევრნაირათ მო-
სჩანს უმწეო ყოფნა დედოფლისა. მის რძალს ფარნაოზ ბატ-
ონიშვილის მეუღლეს ანას, რომელიც ვორონეჟში იყო გადა-

სახლებული, ერთერთ წერილში სწერდა: «სევდით შევსულა გული ჩემიო» და ხელს აწერდა ასე: «მრავალ მრავალ მწუხარებათა მიერ შევიწროებული დედოფალი». ბატონიშვილთ, მოსკოვის და პეტროგრადს რომ ყავდათ ძალით დამკვიდრებულნი, ერთ წუთსაც არ დაუყრიათ იარაღი და ცდამოხდნენ როგორმე გამოეხსნათ საყვარელი დედა და დედოფალი. მაგრამ არ იქნა მათმა ცრემლებმა ვერ გააღლვეს ჩრდილოეთის გული. მხოლოდ 8 წლის შემდეგ, 1811 წლის ივნისში, ბატონიშვილ მიხეილს უკანასკნელ თხოვნაზე უპასუხა, რომ ხელმწიფე იმპერატორმა შეიწყნარა მისი დაჟინებითი ვედრება და დედოფალ მარიამს ნება დართო მოსკოვში მათთან ცხოვრებისა. დედოფალი მისის მხლებლებით მოსკოვში ჩამოვიდნენ. ამის შემდეგ იწყება ახალი ხანა დედოფლის ცხოვრების მოსკოვის ქართველთა წრეში. ეს ხანა ბევრათ გავდა დანარჩენ ბატონიშვილთა ცხოვრების ხანას გარდახვეწილობაში. რუსეთის მთავრობას აქ ისინი სასტიკ ზევრვის ქვეშ ყავდა. მას და მის მხლებელთ არავითარი რამ საეპუკო კავშირი არ უნდა ქონოდათ საქართველოსთან.

1849 წელს დედოფალს ნებას აძლევენ საქართველოში დაბრუნებისას, როცა იგი დასნეულებული და ავადმყოფი ლოკინათ იყო ჩავარდნილი. ის ხედავდა, რომ მშობლიური ქვეყნის ხილვა მას აღარ ეწერა. ამ შეგნებით, სნეულმა დედოფალმა 28 მარტს 1850 წელს თვისი ისტორიული ანდერძი დასწერა. ამ ანდერძით დედოფალი მოითხოვდა, რომ ის «წყალობა» რასაც 47 წელი ელოდა და მხოლოდ ეხლა მიიღო, სიკვდილის შემდეგ არ დაუკარგონ, მიცვალებული მანც აღირსონ და წაასვენონ საყვარელ საქართველოში და იქ ძველ სავანეში თავის მეუღლის გვერდში დაასაფლავონ. ეს ანდერძი იყო უკანასკნელი აქტი დედოფლისა ერთგული პოლიტიკის მნიშვნელობის. ის თავის უფლებას უკანასკნელ დღეებშიდაც არ თმობდა. ორი დღის შემდეგ, 30 მარტს, დღის 10 საათზე დედოფალმა საუკუნოდ დახუჭა თვალები. ამდენი ბრძოლით დაღლილი გული დადგა. მიცვალებული მართლაც აღარ იყო საშიში რუსეთისთვის და მან გადაქარბებით შეასრულა ანდერძი.

რუსეთის მთავრობამ დიდი ზეიმით გამოასვენა მოსკოვიდან. ზეიმი მართლა შეშვენოდა დედოფალს. ეს სამლოვიარო დიდი ცერემონია არ შენელებულა მცხეთამდე. იგივე საქართველო და ქართველობა ნახევარი საუკუნის წინ დაპატიმრებულ დედოფალს ტირილით და გოდებით მიაცილებდნენ რუსეთისაკენ, იმავე ერთგულობით და სიყვარულით შეეგებენ ქართველობა საქართველოს საზღვარზე წამებულ დედოფალს და მიაცილეს მცხეთამდე, 17 ივნისს 1850 წელს გიორგი მეფის გვერდით დაასაფლავეს.

ქართველმა ერმა უკანასკნელი ვალი მოიხადა უკანასკნელი დედოფლის წინაშე.

ახლო წარსულიდან.

(მკვლევები)

როდესაც ბოლშევიკებმა 1919 წ. გამოსვლები მოაწყვეს გურიაში, კერძოდ ლანჩხუთში მოგვიკლეს ნიკოლოზ (კოლია) რუსია—(სათადარიგო გვარდიელი). ამის დაკავშირებით მთავრობამ გამოგზავნა სამხედრო სასამართლო. რომლის თავმჯდომარეთ იყო პოლკოვნიკი ლეჟვინაძე. მერმეთ როდესაც დაგვიპყრეს რუსებმა, პირველი რეპრესიები დაიწყო 29 აპრილს 1921 წ. დაატუსაღეს პოლიკო ლეჟვინაძე და გურიაში აფიცური თედორე ჭანიშვილი, ლადიკო გიგინეიშვილი, რომლებიც სხვებთან ერთად დახვრეტილ იქმნა 1921 წ. მაისში ქუთაისის საპყრობილეში. მთელი ზაფხული წარმოებდა რეპრესიები. ბოლშევიკების სამსახურში შევიდენ ციხიდან გამოშობილი სისხლის სამართლის დამნაშავენი. საქართველოს დამოუკიდებლობის დროს სხვადასხვა დანაშაულის ჩადენისათვის მისჯილი ქონდათ ციხე. ამათ უმფროსად დანიშნეს ყოველად წამხდარი ბოლშევიკი მდინარაძე. ესენი თარეშობენ გურიაში.

1922 წლის თებერვალში მთელ საქართველოში მოხდა საპროტესტო დემონსტრაციები მოწაფეების საქართველოს ერთი წლის დაპყრობისა. ლანჩხუთში მოკლეს გინაზიის მოწაფე კობალავა, რომლის ძმა კი მოკლულ იქმნა წითელ ხიდზედ 1921 წლის 15 თებერვალს რუსების პირველ თავდასხმის დროს.

1922 წლის 26 მაისის აღსანიშნავად მოხდა საერთო დემონსტრაციები. ჩიბათში მოკლეს მოხუცი ჩახვაძე, ჩოჩხათში გუჯაბიძე (სამწუხაროდ სახელები დამავიწყდა).

1922 წლის ზაფხულში შეიქნა მატარებლების ძარცვა. გამოირკვა, რომ ეს მძარცველები არიან მდინარაძის ჯგუფი. მთავრობამ მოინდომა მათი დატუსაღება. იმათმა გაიგეს და გაიქცენ. ერთ-ერთ ყაჩაღს თავის ძმამ უთხრა: რისთვის არ დაისვენებ. შენ გინდა პარასკევს ქურდობა ქნა და შაბათს იქეიფო. ამას ვინ დაგანებებსო. მთავრობამ მიიღო ზომები მათ შესარიგებლად. ზესტაფონში მსახურებდა მათი ამხანაგი მანწკავა სამხედრო კომისრად. ამ მანწკავას დაველა მათი შერიგება. ჩამოდის მანწკავა სადგურ ჯუმათში ხსნის თავის შტაბს (ასე უწოდებდა). იქ იბარებს ყაჩაღებს. ის აძლევს ყაჩაღურ სიტყვას ამ ხალხს, რომ მე თქვენთან ვარ, მთავრობამ თუ მოგატყუათ, მე თქვენ რიგებში ვარო.

მანწკავა მთავრობის წარმომადგენელთან ერთად აწარმოებს მოლაპარაკებას. ამ მოლაპარაკების დროს ერთი ყა-

ჩალი ღრავა დოლიძე ეუბნება მთავრობის წარმომადგენელს: ჩვენ გვიკვირს რას გვერჩის ბოლშევიკური მთავრობა, ჩვენ ყველაფერი საერთო გვაქვსო. ლენინმა სთქვა: «ძარცვეთ ნაძარცვიო». ჩვენ ხომ იმას ვძარცვავთ ვისაც აქვს. სოც.-დემ. იმიტომ ვებრძვით, რომ ისინი ამას არ გვანებებნო.

ასეთია ბოლშევიკების და ყაჩაღების მორალი!

მანწყავამ ეს ხალხი შეირიგა და წაიყვანა თბილისისაკენ. ზესტაფონში მან გაიგო, რომ ამ ხალხს დახოცვენ, მან შეასრულა თავის სიტყვა და გაყვა ყაჩაღებს და გაიქცენ. ეს ყაჩაღები ჩამოვიდენ გურიისში, მათ ფეხდაფეხ ჩამოსდია საქვსპედიციო ჯარი, მხეცი ობოლადის ხელმძღვანელობით. აქ იწყება «ობოლადის და ტალახადის» სისხლიანი რეპრესიები.

გურიის სოც.-დემოკრატიულ ორგანიზაციებში დაისვა კითხვა, რა ვქნათ? გურიის სოც.-დემ. კომიტეტის თავმჯდომარეთ იყო გაბრიელ გოგვაძე, კაცი უმაღლეს განათლებიან, დიდი პათოსით მოლაპარაკე. კომიტეტი შეუდგა საზოგადო აზრის გაგებას. ამისათვის ჩამოიარეს მთელი გურია. ჩვენთან, როგორც შეიარაღებულ ჯგუფთან, მოვიდენ გაბრიელ გოგვაძე და გიორგი სალუქვაძე. აქეთში მოხდა არალეგალური თათბირი, რომელსაც დაესწრენ შემდეგი პირები:

1) გაბრიელ გოგვაძე, 2) გიორგი სალუქვაძე, 3) ალფესი გოგვაძე, 4) თეოფილე მუხაშარია, 5) სერგო მათითაიშვილი, 6) სიმონ გოგიბერიძე, 7) შიო ქურიძე და 8) ავთანდილ ურუშაძე. შემთხვევით ვერ დაესწრენ, რადგან სხვა სოფელში იყვნენ წასული, ამხანაგები: ქრისტეფორე იმანიშვილი და კოლია შარაბიძე.

გაბრიელმა სთქვა: ყაჩაღები გაიყო ორათ, ერთი ლლონტის მეთაურობით აწარმოებს ჩვენთან მოლაპარაკებას, მეორეს კი მანწყავას მეთაურობით ჩვენი არაფერი უნდა. ლლონტი ამბობს: მომეცი თნება, რომ მოვკლა ობოლაძე და ამით გამოვიყიდო ჩვენი დანაშაულიო. მან სთქვა, დღეს კითხვა დგას—«ან საქართველო ქართველებით, ან საქართველო უქართველოდ». ამის საწინააღმდეგოთ გავილაშქრეთ ჩვენ ალფესის მეთაურობით. იყო პასუხი: ყაჩაღები როგორც ასეთები ყოველ გაუიერებაზე გვიმღვრევენ წყალს. ჩვენ ნუ დატოვებთ ძველ ნაცად გზას. როდესაც თვითმპყრობელობის დროს ვდევნიდით ყაჩაღებს, ასევე მოვიქცეთ ენლა, ყაჩაღებს მივცეთ წინადადება, რომ დასტოვონ საქართველოს ტერიტორია. ამით ჩვენ შევძლებთ რეპრესიები შევანელოთ და სხვა. სხვადასხვა რაინში ჩატარებულ მოხსენების თანახმად, მოამზადეს ნიადაგი და მისცეს ლლონტს ნება მოეკლა ობოლაძე. მოკლეს ობოლაძე. მეორე დღეს თბილისში დახვრიტეს 92 კაცი, უმეტესობა გურულები—დიდი ხნის ციხეში ნაჯდომი. ტალახაძემ დაიწყო ცოცხალ ადამიანებზე ნადირობა. მოგვიკლეს ჩვენი გმირი ალფესი გოგვაძე, ზოსიმე ფირცხალაიშვილი (სოც.-დემოკრატი, კატორღაში ნამყოფი). ამ დროს გა-

ბრიელ გოგვაძე, როგორც გურიის კომიტეტის თავმჯდომარე, მიდის ჩეკაში და სწერს დეკლარაციას—გმობს სოც.-დემ. პარტიის მოქმედებას. მან კი ამით ამოყო თავი თბილისში განათლების განყოფილებაში.

ბევრი იმ დროის მომუშავენი აღარ არიან, ძალიან ცოტანი დავრჩით, რომლებსაც არც წერა შეგვიძლია და არც გრძელი ლაპარაკი, ვის ზურგზედაც გადაიარა ამ სიდუხჭირემ ჩვენი ქვეყნისთვის. ვის შეუძლია ამ შავი დღეების აღწერა?

თბილისში დახვრიტეს, როგორც ვთქვი, 92 კაცი. მათ შორის: გიორგი გრძელიძე, ძველი მასწავლებელი (ისიდორე რამიშვილის და არსენ წითლიძის დროის რამოდენიმე თაობის აღმზრდელი; ილია თარგამაძე, ახალგაზრდა, ლანჩხუთის გიმნაზიის მასწავლებელი; სამსონ ხუხუნიაშვილი, ლანჩხუთის რაიონის კოლპერატიულ კავშირის გამგეობის თავმჯდომარე; ლადიკო ბარამიძე, ლანჩხუთის რაიონის კოლპერატიულ კავშირის გამგეობის წევრი; შალვა სამსონაძე, მასწავლებელი; დიომიდე იმნაიშვილი და სხვები.

ოზურგეთში კი ქუჩაში ეყარა დახოცილები, რომელთა სისხლს ძალები თქვლევდა. მათ შორის:

ტიფო ელენტი, მუშა; სამსონ ქაბჯარაძე, გლეხი; ბიქტორ ჩხაიძე, ინტელიგენტი; სოლომონ ჭეიშვილი, გლეხი.

ვინ მოსთვლის, ან ვის შეუძლია გამორკვევა ამ შავი დღეების. ამითი იარაღი იყო გაუმარჯოს დამოუკიდებელ საქართველოს, გაუმარჯოს ნოე ჟორდანიას. საქართველოს გამარჯვებით ისინი გულისხმობდნენ ბოროტების დათურგენას, ნოე ჟორდანიას გამარჯვებით კი მორალის და ზნეობის გამარჯვებას.

ტალახაძემ და ანდრია დოლიძემ შეასრულეს თავის ნატვრა—დახოცეს გურიის საუკეთესო შვილები, ნაწილი შორეულ აღმოსავლეთში გადაასახლეს, ნაწილი დაფრთხა და შეშინდა.

ამ დროს აღმოაჩინეს საქამიის სერზედ ჭკუასელთან, რომელსაც ქონდა რამოდენიმე ტყვიის-მფრქვეველი და შალვა ტულუშთან ჩოჩხათში, რომელსაც ქონდა ერთი ტყვიის-მფრქვეველი და რამოდენიმე თოფი თავის ვახნებით, მშვენივრათ შენახული და მოვლილი. მათი განცხადება: ჩვენ ვართ დამოუკიდებელ საქართველოს ჯარის-კაცები, ამ იარაღს ვინახავდით საქართველოს განთავისუფლებისათვის. ორთავე ერთად იქნენ დახვრეტილი.

ეხლა 1924 წლის აჯანყებაზე მინდოდა ორიოდე სიტყვა მეთქვა, მაგრამ გადავდევი შემდეგისათვის. ვიტყვი მხოლოდ, რომ აჯანყების დროს მოგვიკლეს შემდეგი პირები: აკაკი ჭეიშვილი, ლანჩხუთის გიმნაზიის მერვე კლასის მოწაფე. ყოფილი გვარდიელები: ბათლომე ურუშაძე, ხელაძე, ჩხაიძე, ირაკლი ქარჩავა.

აკეთში რუსებთან შეტაკების დროს დაიჭირეს რუსებმა

გიორგი ნაკაიძე თავის ორი შვილით, მამა იქვე დახვრიტეს.

ოზურგეთში დახვრიტეს გურიის სოც.-დემოკ. პარტიის კომიტეტის თავმჯდომარე გიორგი სალუქვაძე და მასთან გურიის არალეგარული რაზმის უმფროსი ივანე (ვანო) ცომაია. ესენი აჯანყების ერთი თვით ადრე ჩავარდენ თავის მოვალეობის ასრულების დროს.

სუფსაში მოგვიკლეს ბენია სოლომონის ძე ტულუში, სუფსის რაიონის შეიარაღებულ ძალების უმფროსი, ყოფილი გვარდიელი.

გადაასახლეს შემდეგი პირები:

სიმონ ორაგველიძე, ძველი მუშა. სიმონის ნეკროლოგი იყო «ბრძოლის ხმა»-ში, მაგრამ აკლდა ბოლშევიკების დროის დაატუსაღეს 1922 წლის 23 მაისს. დიდხანს ზის ოზურგეთში, მერმეთ აგზავნიან მეტეხში, აქედან ასახლებენ თურქესტანში. 1928 წელს ანთავისუფლებენ, მოდის სახლში. 1929 წ. ხელმოკრეთ იჭერენ. ორი წლის ციხის შემდეგ ანთავისუფლებენ, მაგრამ 1932 წელს ჩუმათ იტაცებენ და სადაც იკარგება თითქმის ორი წელი გასტანა, კაცმა ვერ გაიგო მისი ვერაფერი. მისი მოტაცებით მთელი ოჯახი უბედურ მდგომარეობაში ვარდება. იხოცება ცოლ-შვილი: ცოლი, ერთი ვაჟი და ერთი ქალიშვილი. გადარჩა ერთი ვაჟი. შემდეგ ანთავისუფლებენ. სიმონი ჩამოდის უკვე დაავთმყოფებული. მას დასჩემდა დღედაღამ უძილობა და ტრალიკულოთ დაილუპა.

ზოსიმე მენაღარიშვილი, 1905 წლის გლეხთა მოძრაობის ერთ-ერთი ხელმძღვანელი გლეხი ლანჩხუთში. ატუსაღებენ 1922 წლის 23 მაისს, და აგზავნიან თურქესტანში. 1928 წელს ანთავისუფლებენ. ერთი წლის შემდეგ კიდევ იჭერენ, ისევ ასახლებენ. 1935 წელს ანთავისუფლებენ მაგრამ ჩამოდის თბილისის სადგურში, იქვე ატუსაღებენ და აგზავნიან უკან.

პართენ ებრაელიძე. ამ კაცის ბიოგრაფია ძალიან რთულია. მისი მუშაობა 1900 წლიდან იწყება. 1925-28-37 წლ. ცენტრალური კომიტეტის წევრია. 1928 წ. მოდის სახლგარეგან და ნოე აბხაზავასთან ერთად ატუსაღებენ აქარაში. ბოლშევიკების თქმით, როგორც ყველაზე უფრო «მოუსვენარს», სადაც რუსეთის ციხეში აღმოხდა სული.

ნოე აბხაზავა, უბრალო ფერშალი. 1921 წლის შემდეგ გლეხურ მუშაობას ეწევა და მასთან ერთად პარტიულ მუშაობასაც. ამას აგზავნიან რუსეთში და იქ ვიღაც გადასახლებულთაგანი ქართველი გიყდება და ეს გიყი ტყეში მუშაობის დროს ცუდით ჩეხს ნოეს.

ავთანდილ.

1950 წ. 18 აპრილი.

ივანე ზურაბიშვილი

(განდაცვალებიდან ათი წლის თავზე)

ივანე ზურაბიშვილი გარდაიცვალა პარიზში, მძიმე ავით-მყოფობის შემდეგ, 1940 წლის ივნისში.

განსვენებული ეკუთვნოდა ქართველ ინტელიგენციის საუკეთესო წარმომადგენელთა რიგს. კარგს იურისტს, მას თვალსაჩინო ადგილი ეჭირა თავის პროფესიაში და ამავე დროს იგი მხურვალე მონაწილეობას იღებდა ყოველგვარ ქართულ საზოგადოებრივ საქმეებში. დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ, საქართველოს ახალგაზრდა დაწესებულებანი ხშირად სარგებლობდნენ ივანეს გამოცდილებით და იურიდიულ რჩევით, ხოლო სენატის დაარსების შემდეგ განსვენებული სენატორათაც იყო არჩეული.

ივანე ზურაბიშვილი მონაწილეობას იღებდა ჩვენს მწერლობაშიც და მის წერილებს შევხვდებოდით როგორც პრესაში, ისე სხვა სალიტერატურო გამოცემებში. იგი ხშირად მოგზაურობდა ევროპაში და იქაურ შთაბეჭდილებებს მწერლობით თუ ზეპირ-სიტყვით ავრცელებდა ჩვენს საზოგადოებაში. განსვენებული დიდი თავყვანისმცემელი იყო დასავლეთ ევროპის კულტურისა და პოლიტიკურ წესწყობილების; ამიტომაც იგი მტკიცე და გულწრფელი დემოკრატი იყო.

ეს დემოკრატიული მსოფლმხედველობა აახლოებდა და პატივისცემას უმსახურებდა მას საზოგადოების ფართო წრეებში. ამით აიხსნება, რომ ამიერ-კავკასიის რკინის გზების მუშა-მოსამსახურეები, რომელთა 90 პროცენტზე მეტს სოციალისტები წარმოადგენდნენ, ირჩევენ ივ. ზურაბიშვილს, რევოლუციის ხანაში, თავის პროფესიონალურ ორგანიზაციის თავმჯდომარეთ და თავის ერთ მთავარ დელეგატათაც აგზავნიან ცნობილ «ვიკელ»-ის (სრულიად რუსეთის რკინისგზის აღმასრულებელი კომიტეტი 1917 წლის რევოლუციის დასაწყისში) ყრილობაზე მოსკოვში. ეს დიდი ნდობა იყო და იშვიათი პატივისცემა—იმ რევოლუციონერ ქარ-ბუქში—გამოჩენილი სოციალისტების და რევოლუციონერების მიერ არა-სოციალისტის მიმართ. ასეთი ნდობა და პატივისცემა ჰქონდა განსვენებულს დამსახურებული იმ წრეში, სადაც მას კარგად იცნობდნენ და სადაც ყოველდღიურ ურთიერთობაში იყვენ იმასთან (განსვენებული იურისკონსულტი იყო ამიერ-კავკასიის რკინის გზების).

1921 წელს ივანემ სხვებთან ერთად დასტოვა საქართველო, ცოტა ხანს სტამბოლში ცხოვრობდა და შემდეგ პარიზში დაბინავდა მთელი თავისი ოჯახით. აქ იგი სულ უკანასკნელ დრომდის პოლიტიკურ მუშაობაში იყო ჩაბმული, როგორც თავის პარტიის სახელმძღვანელო ორგანოებში, ისე საზღვარ-გარეთის ეროვნულ ცენტრში. განსვენებული ეკუთვნოდა ეროვნულ-დემოკრატიულ პარტიას, წევრი იყო ამ პარტიის მთავარ კომიტეტის და თავმჯდომარე იმის პარიზის ორგანიზაციის. კეთილშობილი დამცველი თავის პოლიტიკურ მსოფლმხედველობის და პატრიოტი თავის პარტიის, ივანე იმავე დროს ერთგული და ლოიალური თანამშრომელი იყო სხვა პარტიებთან საერთო მუშაობაში.

განსვენებული მუშაობდა ემიგრაციის პრესაშიც და სხვათა შორის, დაგვიტოვა კარგი წიგნი—«საქართველოს საერთაშორისო მდგომარეობა» (პარიზი, 1936 წ.), ფრიად სასარგებლო ამ საკითხის გასაცნობათ.

ივ. ზურაბიშვილის სახელი მუდამ დარჩება ჩვენს ხსოვნაში, როგორც კარგი კაცის: პირად ცხოვრებაში—ტკბილი მეოჯახის და საყვარელ ადამიანის, ხოლო საზოგადო საქმეში—სამშობლოს სიყვარულით აღსავსე დარბაისელ მამულიშვილის და ერთგულ თანამებრძოლის.

მეგობარი.

ლ ე ო ნ ბ ლ უ შ ი.

ამა წლის 23 აპრილს შესდგა საქართველოს სოც. დემ. პარტიის პარიზის ორგანიზაციის კრება. კრების გახსნისას თავმჯდომარემ ამხ. ვ. ჩუბინიძემ სთხოვა კრებას ფეხზე ადგომით და ერთი წუთის შეჩერებით პატივი ეცათ ლეონ ბლუმის ხსოვნისთვის. ამის შემდეგ ამხ. კ. გვარჯალაძემ დაანასიათა ბლუმის პიროვნება. მოგვყავს აქ ამ სიტყვის შინაარსი:

«ამა წლის 30 მარტს გარდაიცვალა საფრანგეთის სოციალისტური პარტიის ლიდერი და საყვებელთათ ცნობილი საზოგადო მოღვაწე ლეონ ბლუმი. 9 აპრილს მას 78 წელი უსრულდებოდა.»

ბლუმის სიკვდილს თანაგრძნობით გამოეხმაურა არა მხოლოდ საფრანგეთი, არამედ ევროპის და ამერიკის ყველა ქვეყნები. საერთოდ, ყველას აზრით საფრანგეთმა დაჰკარგა დიდი მოქალაქე, მსოფლიომ კი დიდი ადამიანი.

ქორესის სიკვდილის შემდეგ საფრანგეთის სოციალისტურ პარტიაში დარჩა დიდი სიცალიერე, რომლის ამოვსება

ადგილი საქმე არ იყო. ლეონ ბლუმს ხვდა წილათ ამ ცარიე-
 ლი ადგილის დაკავება და თამამათ უნდა ითქვას, რომ მან
 შესაფერისათ შესძლო ჟორესის მორალური და პოლიტიკუ-
 რი ტრადიციების გაგრძელება. ბლუმში სამჯერ იყო საფრან-
 გეთის მთავრობის თავმჯდომარე. პირველი მთავრობა მან
 1936 წელს შეადგინა და ამ მთავრობის მიერ ცხოვრებაში გა-
 ტარებულ სოციალურ რეფორმასთან არის ისტორიულად
 მისი სახელი მკვიდრათ დაკავშირებული.

ბლუმში იშვიათი დიდი ცოდნის ადამიანი იყო. ვისაც კი
 წაუკითხავს მისი ოთხ ტომიანი შრომა საფრანგეთის ლიტე-
 რატურაზე და თეატრზე, ვისაც ახლო უდევნებია თვალყური
 მისი პოლიტიკური და საზოგადოებრივი მოღვაწეობისთვის,
 მისთვის ნათელი იქნება, რომ ბლუმში იყო კარგი მცოდნე
 სხვადასხვა ფილოსოფიური სისტემისა, დიდ არტისტთა და
 პოეტებისა, ყველა დროთა გამოჩენილ მწერლებისა, იყო პო-
 ლიტკასი, ეკონომისტი, სოციოლოგი. მაგრამ ყველაზე უფ-
 რა დიდი განძი ბლუმში იყო მისი ადამიანობა.

ბლუმში უნივერსალურად მცოდნე ადამიანი იყო, მაგრამ
 მის ენციკლოპედიურ განათლებასთან, მის ნათელ და ძლიერ
 გონებასთან ერთად მასში ღრმად და მდიდრად იყო ჩანერგი-
 ლი მისი კეთილშობილება და ადამიანობა. დიდ გონებასთან
 ერთად მას კარგი და თბილი გული ჰქონდა. თუ მოვიგონებთ
 მის საქციელს და მოქმედებას რიომის პროცესზე, პორტა-
 ლეს, ბუზასოლის და ბუზენვალდის ტყვეობაში, — დავრწმუნ-
 დებით, რომ ეს ნაწი და სათნო ადამიანი იყო აგრეთვე დიდი
 მორალური და პოლიტიკური გამბედაობის მქონე პირო-
 ვნება...

თვითეული პიროვნების, თვითეული ერის თავისუფლება,
 საერთოდ კი სოციალური სამართლიანობა იყო მთავარი მი-
 ზანი ბლუმის საზოგადოებრივი მოღვაწეობის. ეს აზრები მან
 მშვენივრად გამოხატა მის უკანასკნელ შრომაში — (A l'échelle
 humaine), რომელიც მან, მიუხედავად დიდი საშიშროებისა,
 ომის დროს ციხეში დასწერა და რითაც კომუნისტების ამ-
 დენი რისხვა და ლანძღვა-გინება დაიმსახურა.

როცა საქართველოს სოც.-დემ. პარტიის არალეგალურმა
 კონფერენციამ (1930 წ.) ბლუმში თავის საპატიო თავმჯდომა-
 რეთ აირჩია და ეს მას ამცნო, ბლუმში უპასუხებდა: «მე აღტა-
 ცებული ვარ, რომ მრავალ სიძნელეთა მიუხედავად, თქვენ,
 ქართველი ამხანაგები, ბრძოლას განაგრძობთ. ვისურვებდი,
 ეს თქვენი ბრძოლა გამარჯვებით დამთავრებულიყო».

1936 წელს, როცა ბლუმმა მისი პირველი მთავრობა შეა-
 დგინა, საქართველოს სოც.-დემ. პარტიამ მას მიულოცა და

სთხოვა ქართული საკითხისათვის მას ყურადღება მიექცია. მან გვიპასუხა: «ვიცნობ თქვენ საკითხს, ვიცი მისი სირთულე და იქონიეთ რწმენა, რომ მომენტის მიხედვით და შესაძლებლობისთანავე ქართულ საკითხს შესაფერისი ყურადღებით მოვეპყრობი»-ო.

წელს, იანვარში, ჩვენ მიემართეთ ბლუმს, სადაც ჯერარს გაეწია ჩვენთვის დახმარება, ქართველ ლტოლვილთა ოფისის ნორმალურ პირობებში ჩასაყენებლად. მან მაშინვე გვიპასუხა და ასეთი დახმარება აღგვითქვა. მალე მეორე წერილით გვამცნო, რომ შუამდგომლობაზე მან მიიღო უკვე ესა და ეს პასუხი. საქმის შემდეგ მსვლელობაზე ხელახლად გაცნობებთო. მაგრამ, სამწუხაროდ, შესწყდდა მისი კეთილშობილურადამიანური გულის ძგერა...

ლევან ბლუმში იყო დიდი ფრანგი, დიდი სოციალისტი, დიდი ინტერნაციონალისტი».

ვასო გორდელაძე.

ამა წლის პირველ აპრილს ქალაქ ოსლოში (ნორვეგია) გულის ავთმყოფობით გარდაიცვალა ვასო გორდელაძე. წარსულ მარტში მას 65 წელი შეუსრულდა.

ვასო სულ ახალგაზდა ჩაება რევოლუციურ მოძრაობაში და სწორედ ამ მოძრაობისათვის იქნა ის გამორჩეული სემინარიიდან, სადაც ის სწავლობდა. სასწავლებლიდან გარიცხვის შემდეგ მისი ენერჯია ათქეცდებოდა და უკვე 1905 წელს ის დიდ აქტიურ მუშაობას ეწევა სოციალ-დემოკრატიულ ორგანიზაციაში. ის მუშაობს ბათუმში, აწყობს სხვებთან ერთად არალეგალურ სტამბას. დადის სხვადასხვა ადგილას გურიაში და აწარმოებს იქ პროპაგანდას გლეხთა შორის. შემდეგ მიდის სოხუმში და ელევონორა მახვილაძესთან ერთად სოხუმის სოციალ-დემოკრატიულ პარტიის ორგანიზაციის ერთი დაუღალავი მუშაკთაგანია.

რეაქციის გამარჯვების შემდეგ ვასო ამხანაგების რევით მიდის საზღვარ-გარეთ თვითგანვითარების გასაგრძელებლად და იქ ევროპიულ განათლების მისაღებათ. ჯერ ის შვეიცარიაშია, სადაც სწავლობს გერმანულ და ფრანგულ ენებს, შემდეგ ცხოვრობს გერმანიაში, საფრანგეთში, დაბოლოს კი სტამბოლში.

ჩვენი დამოუკიდებლობის დროს საქართველოს მთავრობა ვასოს იწვევს მომარაგების მინისტრის ამხანაგათ. ბოლშევიკების შემოსევის შემდეგ კი ის ბრუნდება ევროპაში.

ჯერ სტამბოლშია. 1936 წელს ის იძულებული ხდება სტამბოლი მიატოვოს და გადასახლდეს ცოლშვილით ნორვეგიაში. ოჯახობა მისი უცხოელი ქალია. მაგრამ ქართული ენა კარგად იციან არა თუ მისმა შვილებმა, არამედ მან მის ოჯახობასაც ჩვენი ენა კარგად შეათვისებია.

ვასო კარგი პატრიოტი და ჩვენი ქვეყნის ღრმით მოყვარული შვილი იყო. ბუნებით ნაზი, უაღრესად კეთილი და სპეტაკი ადამიანი ძლიერ განიცდიდა იმ დუხჭირ მდგომარეობას, რომელშიაც ჩვენი სამშობლო იმყოფება. ყოველივე ცუდი ამბავი და ცნობა იქიდან მოსული მის გულს ახლო ხვდებოდა და ძალზე აძგერებდა... ისიც ასე უდროოთ გარდაიცვალა და საუდამოდ დაგვშორდა.

გ ე ლ ა.

ორი თვის წინ, თებერვალში, უცხო მიწას მივაბარეთ ჩვენი გელა (ბარნაბ გელაზანია). ამით დასრულდა ეს მოუხვენარ ბრძოლაში გატარებული სიცოცხლე, რომლის აზრსა და მიზანს თავისუფალი სამშობლო და მისთვის სამსახური შეადგენდა. ეს მიზანი და სამსახური განსაზღვრავდა განსვენებულის ყოველ მოქმედებას, ის იყო მისთვის საზომი ქართველი ადამიანის ეროვნული ღირებულების და გამართლება ბრძოლით გაღებულ მსხვერპლის. თითქმის მთელი მისი სიცოცხლე ამ ბრძოლაში მიმდინარეობდა; შემთხვევითი არ არის, რომ ამ გარემოებამ თავისი გამოხატულება კპოვა მის სახელმძღვანელო პრინციპში: «ცხოვრება არის ბრძოლა».

გელა დაიბადა 1884 წელს ჯიხაიში. სამასწავლებლო სემინარიის დამთავრების შემდეგ იგი ხდება წერაკითხვის გამავრცელებელ საზოგადოების სკოლის მასწავლებლად ბათუმში. ეს ბედი მხოლოდ ნიჟიერ მასწავლებლებს ხვდებოდა წილად. გელა ახალგაზდობიდანვე მონაწილეობს სოციალ-დემოკრატიულ მოძრაობაში, მალე მას აპატიმრებენ ბათუმში როგორც სოციალ-დემოკრატიული გაზეთის რედაქტორს და ერთი წლით აჯენენ ციხეში. ორიოდე წლის შემდეგ იგი ისევ უვარდება რუს უანდარმერაის ხელში და იგზავნება ციმბირში, სადაც ის პირველი დიდი ომის დროს ჯარში გაჰყავთ. საქართველოს დამოუკიდებლობის დროს იგი დანიშნული იქნა სახალხო სკოლების ინსპექტორად ქუთაისში.

26 მაისის სხვიით გამთბარი და მომავლის პერსპექტივებით გატაცებული, იგი ქართველ ახალგაზდათა ერთ დიდ

20/41

ჯგუფთან ერთად მიემგზავრება 1920 წლის დასაწყისში საზღვარ-გარეთ განთავისუფლებული ერის სამსახურისთვის განათლების შესავსებად. მაგრამ მალე ამის შემდეგ მომხდარი საქართველოს ბარბაროსული დაპყრობა საბჭოთა რუსეთის მხრით ყირაშალა ატრიალებს მთელ მის გეგმებს, ამ საბედისწერო მოვლენის ძალით იგი დგება ლტოლვილის მდგომარეობაში და ხდება უსამშობლო. მაგრამ ლტოლვილად გამხდარი, ის უფრო მეტი სიცხოველით მიილტვის სამშობლოსკენ, ჩვენი პოეტი თავის სიბოთით და ნაღვლით სავსე ლექსთა კრებულში, პარიზში გამოცემულში, უმღერის 26 მაისს და დასტირის საქართველოს უკულმართს ბედს. საბჭოთა რუსეთის ვერაგობით აღშფოთებული იწყებს ხელახალ ბრძოლას საქართველოს გათავისუფლებისთვის და მთელი თავისი ბუნებით აწარმოებს მას უკანასკნელ წუთამდე შეურიგებლად. ამ დიდი ომის დროს იგი დასნეულდა და ეხლა სამუდამოდაც გამოგვეცალა.

გელა მთელი თავისი არსებით ეკუთვნოდა ქართველ ერს, მისთვის სიკვდილი წარმოუდგენელი იყო სამშობლოს გარეშე; ის თითქო გრძნობდა ამ მწარე ხვედრის შესაძლებლობას და მისი ხშირად გამოთქმული სურვილი, რომელიც ეხლა ანდერძად გადაიქცა, იყო, იგი მშობლიურმა მიწამ ჩაიხუტოს. მას მტკიცედ სწამდა ჩვენთან ერთად, რომ საქართველო მალე გათავისუფლდება და თავისუფალი სამშობლო მის ფერფლს სამუდამოდ მიიბარებს. მან საკუთარი სინიდიის და ქართველი ერის წინაშე თავისი მოვალეობა მოიხადა. თავისუფალი საქართველოკი თავის ერთგულ შვილებს არ დაივიწყებს.

მეგობარი.

ფ რ ა ნ ც კ უ რ ს კ ი.

ამერიკაში გარდაიცვალა ებრაელების ძველი და ცნობილი სოციალიძტი, ბუნდის ორგანიზაციის ერთი დამაარსებელთაგანი ფრანც კურსკი. ის იყო დემოკრატიულ საქართველოს ბერლინის საელჩოს მდივანი.

ბერლინის სოციალ-დემოკრატიულ წრეებში კურსკს დიდი ნაცნობობა ქონდა და ქართულ საკითხის გარშემო ის გერმანელთა შორის დიდათ სასარგებლო პროპაგანდას ეწეოდა.

ქ რ მ ნ ი კ ა.

პ ა რ ი ზ ი.

ამა წლის 16 აპრილს შესდგა პარიზის ქართული ასოციაციის წლიური კრება. გამგეობის მუშაობის შესახებ ვრცელი მოხსენება გააკეთა თავმჯდომარე ბ. ლ. ზურაბიშვილმა, საიდანაც გამოიკვეთა გამგეობის ნაყოფიერი და მრავალმხრივი საქმიანობა. სარევიზიო კომისიის მოხსენების შემდეგ კრება ერთხმად ირჩევს კოლონიის თავმჯდომარეთ ბ. ლ. ზურაბიშვილს. გამგეობის შემადგენლობა შევსებულ იქნა ახალი პირებით. კრებამ ერთხმად მადლობა გამოუცხადა გამგეობას დაუღალავ შრომისთვის.

ამა წლის 22 იანვარს პარიზის ერთ-ერთ დარბაზში ქართველთა მრავალრიცხოვან საზოგადოების წინაშე გამოვიდა თავის მოხსენებით ბ. გრ. რობაქიძე. პირველ ნაწილში შეეხა ქართულ სიტყვიერებას და მრავალი მაგალითების მოყვანით გადაუშალა დამსწრეთ ქართული ენის სიმდიდრე და მრავალფეროვანობა. ბოლოს წაიკითხა საკუთარი თქმულება შამილზე და რამდენიმე საკუთარი ნაშრომიც. დამსწრე საზოგადოებამ მხურვალე ტაშით დააჯილდოვა მომხსენებელი.

30 აპრილს ქართული საზოგადოების წინაშე მოხსენებით გამოვიდა ბ. ალ. მანველიშვილი. ის შეეხა რუსეთ-საქართველოს დამოკიდებულებას წარსულში; უმთავრესათ, რუსეთისგან იმერეთის დაპყრობის ეპოქას. მოხსენება იყო ფრიად შინაარსიანი, ახალი მასალების მოყვანით მომხსენებელმა დიდი ინტერესი გამოიწვია დამსწრეებში.

ქართულ ანტიტუბერკულოზის კომიტეტმა მიიღო სოფოდან ქალბატონ სალუქვაძისაგან ოთხი ათასი ფრანკი, მოგროვილი იქაურ ქართველებში. კომიტეტი უცხადებს დიდ მადლობას როგორც მომგროვებელს ისე შემომწირველთ.

ლ ო ნ დ ო ნ ი.

წასული წლის 13 ნოემბერს შედგა ინგლისში არსებულ ქართველთა საზოგადოების მორიგი კრება და აირჩია ახალი გამგეობა შემდეგი შემადგენლობით: თავმჯდ. ვ. ნანუაშვილი, მის მოადგილეთ ვ. ლომიძე, მდივნათ მ. ქიქოძე, წევრათ რ. რუსიშვილი და ხაზინადრათ ა. ბესტაეაშვილი.

მ ი ე ნ ს ე ნ ი.

გერმანიაში მცხოვრებ ქართველების სახელით მილოცვა გაეგზავნა დასავლეთ გერმანიის პრეზიდენტს პოის მისი არჩევის გამო. ამ მილოცვაზე ქართული კოლონიის გამგეობამ მიიღო პასუხი, სადაც პრეზიდენტი დიდს სიხარულს გამოსთქვამს ქართველების მილოცვით და უძღვნის მათ მადლობას.

3 აპრილს, კოლონიასთან არსებულ კულტურულ სექციამ მოაწყო კრება, მარიამ დედოფლის გარდაცვალებისასი წლის თავის შესრულების გამო. საინტერესო მოხსენება გააკეთა ბ. ალ. ცომიაიმ, რომელმაც დაწვრილებით აღნიშნა საქართველოს სამეფოს უკანასკნელი ტრადედია და განსაკუთრებით კი შეეხა მარიამ დედოფლის მიერ ჩადენილ მკვლევლობას. მოხსენებამ დამსწრე საზოგადოებაზე საუცხოვო შთაბეჭდილება დასტოვა. კრებაზე დაესწრენ აგრეთვე ზალცბურგიდან ჩამოსული ქართველები.

ლი ო ნ ი.

29 იანვარს, ქალაქ ლიონში დაარსდა ქართველთა ასოციაცია, რომლის თავმჯდომარეთ არჩეულია ალ. ხიმშიაშვილი, მდივანთ კ. გუნია და მოლარეთ ვლ. ბურძგლა.

Pro Europa.

ჩვენი თანამემამულის ბ. მარკოზ ტულუშის ენერგიული მეშაობის წყალობით ბელგიაში გამოვიდა მეორე ნომერი ჟურნალის «Pro Europa», რომელში საკმაო ადგილი უკავია საქართველოს ამბებს. ჟურნალი თავს უყრის რუსეთისგან დაჩაგრულ ერთა ინტელექტუალურ ძალებს და მიზნათ ისახავს ამ ერთა განმათავისუფლებელ მოძრაობის სამსახურს. ჩვენი გულწრფელი სურვილია მათ შესაძლებლობა მიეცეთ განაგრძონ ამ გზით მოღვაწეობა.

მადლობის გამოცხადება.

მარგალიტა წულაძისა ქმარ-შვილით დიდ მადლობას უძღვნის ყველა იმ პირთ, ვინც კეთილ ინება და პირადათ, თუ წერილობით, თანაგრძნობა გამოუცხადა თავის ძვირფასი და საყვარელი ძმის ვასო გორდელაძის უდროოთ გარდაცვალების გამო.

ფული და დასაბუქდი მასალები უნდა გამოიგზავნოს შემდეგი მისამართით:

P. Sardjveladzé.

35, rue de l'Aude 35. Paris (14)

Imprimerie Coopérative Arpajonaise, Arpajon.